MÜNCHEN 10 1971

Revista Scriitorilor Români

10

MUNCHEN 1971

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

Revista Scriitorilor Români

10

MÜNCHEN 1971

Copyright 1971 by
Societatea Academică Română
(Rumänische Akademische Gesellschaft)
Fritz-Meyer-Weg 47/1 8 MÜNCHEN 81

Druck: Danubia Druckerei GmbH., 8000 München 50, Ferchenbachstraße 88

RISCURILE UNEI INVOLUȚII

Ceea ce se petrece azi în țară, într'un crescendo impresionant cu punctul de plecare în faimoasele „propuneri" dela începutul lunii iulie, nu e deloc o „revoluție culturală", cum s'au zorit unii, poate chiar interesați, să boteze întoarcerea bruscă la stalinism și la zdhanovism în cultura românească, lovind mai ales în creiatorii de literatură și de artă; e, dimpotrivă, o involuție reacționară, îndreptată contra culturii, care, dacă nu e liberă (ni se ierte banalitatea!), nu e adevărată cultură. Se va spune că nici în anii de relativ „desgheț" dintre 1964—1965 și prima jumătate a acestui an nu se poate vorbi de o libertate efectivă a culturii în România. Și obiecția e justă. Dar tot atât de just e a recunoaște că, în cadrul sistemului totalitar actual, pe care nu noi ni l-am dat, scriitorul și artistul puteau respira oarecum. Dovada cea mai bună e că au apărut, în acest scurt răstimp, mai multe opere valabile, prin care se părea că, încet-încet, se va putea reînnoda firul tradiției, fără îndoială strălucite, din perioada dintre cele două războaie mondiale. Kant făcea distincția între dictaturi care te împiedică să spui ce gândești și dictaturi care te obligă să spui ce nu gândești. Nici primul tip de dictatură nu e ideal, cum nu e ideală nicio dictatură, dar e preferabil celui de al doilea. Un lucru e să nu scrii ceea ce vezi și ceea ce nu-ți place și nu te convinge, adică stadiul cel mai favorabil culturii pe care-l poate oferi un „socialism" de tip oriental; altceva e să trebuiască să scrii, ca să poți trăi și lucra, ode partidului, romane cu eroi „pozitivi", piese de teatru cu teză răsștiută, și așa mai departe, pe calea plictisului colectiv. Astăzi, România cunoaște un nou obscurantism, cu pretextul luptei ideologice contra influențelor burgheze, modelor occidentale, formalismului, evazionismului, naționalismului și cosmopolitismului, încă odată asociate ca pe vremea de tristă memorie a lui Leonte Răutu, care și-a schimbat numai numele în Miron Constantinescu ori Dumitru Popescu-„Dumnezeu".

În ultimii ani am avut ocazia, de cele mai multe ori plăcută și, în orice caz, utilă, de a lua contact cu scriitori și artiști, mai ales tineri ori din generația de mijloc, veniți din țară. Ei erau, în general, mai optimiști decât noi, fiindcă simțiseră în propria carne (ceea ce nu e, totdeauna, o metaforă) saltul de calitate operat prin 1964. Nu erau entuziaști de actualul regim și de conducătorii săi, dar erau dispuși să-l suporte și, la nevoie, chiar să-l sprijine. Teama cea mare era Rusia. Și când le spuneam că dușmanul cel mai periculos e tot cel dinlăuntru, fiindcă lezează rădăcinile, și că, într'un astfel de regim, condiția culturii e mereu precară, în ciuda intervalelor tactice de aparentă „liberalizare", păreau neîncrezători. Ca să nu mai vorbim de replica inopinată, pe care ne-a dat-o un scriitor, altfel de talent, dar care s'a și grăbit să se pună în serviciul noilor directive de reînghеț: regimul (el a spus, mai plastic și, în fond, mai exact: „nea Nicu") le dă pensie scriitorilor! Ca și când ar fi o noutate că toate dictaturile cultivă, materialicește, pe scriitori, artiști, jurnaliști, intelectuali în general tocmai pentru a-i putea aservi. Obiecția ne-a fost dură, și îndată am regretat-o: „Pensia acordată scriitorilor ușurează în vreun fel truda și mizeria muncitorimii, elimină cozile la alimente esențiale, ameliorează în vreun fel standardul de viață al populației, care trăiește astăzi mai rău decât în oricare altă democrație populară?".

Întoarcerea la stalinism e plină de riscuri, oricare ar fi motivarea ei: modelul chinez, presiunile ideologice muscălești, o svâcnire bruscă a dogmatismului, cu cauze pur interne. Presa din Apusul liber, comentând evenimentele din ultimele luni dela București și consecințele imediate, care se rezumă în fuga în Occident a multor oameni de cultură, dintre cei mai prețioși, în trimiterea clandestină peste graniță a numeroase texte, care în țară, în actualele condiții, nu se mai pot publica — romanul „Ostinato" al domnului Paul Goma e abia un început —, în declarații și luări de poziție curajoase, ca acelea ale domnilor Nicolae Breban și Dumitru Țepeneag, observă pe bună dreptate că scriitorii și artiștii români au fost până astăzi cei mai docili din spatele cortinei de fier (și noi știm bine pentru care motive, nu totdeauna lăudabile, dar nu ne convine să le afișăm în străinătate), însă că lucrurile s'ar putea schimba. Vechea gardă a literaturii și artelor e pe duse, și „desghețul" a discreditat-o public. După ce au cunoscut aroma libertății, chiar așa, limitată și amestecată adesea cu miazme, din ultimii cinci-șase ani, oamenii de cultură din România au greu se vor lăsa iarăși înăbușiți,

mai ales tinerii, care din vizitele și contactele în Occident s'au întors cu o altă experiență. Ei vor pretinde libertatea, și-o vor lua, dacă va mai fi cu putință; și dacă nu, se vor închide în ei, și vor închide în sertare opera lor (lăsând să iasă, din când în când, câte un eșantion în lumea liberă, ca să se vadă că țara nu e toată un mormânt).

Ar fi un păcat: în interior, fiindcă obscurantismul ideologic nu produce nimic bun, cum n'au produs nimic bun cei peste cincisprezece ani de zdhanovism (puținele excepții, pe care toți le cunoaștem, au apărut **contra** sistemului); în exterior, fiindcă România reușise să-și câștige în ultima vreme, grație politicii, pe care nu vrem s'o judecăm, de autonomizare față de ruși, de detașare dintr'o comunitate în care nimeni nu stă de bună voie, numeroși prieteni. Poporul român era la ordinea zilei în opinia publică occidentală, și judecata generală era pozitivă; cu „revoluția culturală" declanșată în iulie, riscă să rămână la ordinea zilei, dar cu semnul schimbat. Sarcina noastră, a celor care, trăind ca exilați în Occident, ne socotim îndreptățiți a vorbi, cu forțele noastre modeste, în numele și în interesul României, care e și rămâne pe deasupra regimurilor trecătoare, ar fi enorm îngreuiată de o stăruință absurdă în „înghеț". Când țara întreagă repudiază tot ce e rusesc, poate cultura românească să revină la ce ne-a dat mai rău fostul „Stat-călăuză" după ultimul război mondial? În raport cu „realismul socialist", cu zdhanovismul, și cu nefastele consecințe pe care le-au avut în cultura românească, până și pagubele uriașe aduse economiei naționale de sovromuri își micșorează gravitatea.

Confraților din țară, a căror dramă o cunoaștem și o înțelegem, mai ales după dialogul fecund pe care-l deschisesem cu mulți din ei, și nu numai cu „exilații interni", nu le putem trimite, și pentru a nu le agrava situația, decât solidaritatea noastră ideală, cu promisiunea că scriitorii, artiștii, intelectualii români din Occident nu-i vor uita, ci dimpotrivă le vor sta, spiritualicește, aproape și vor face tot ce e cu putință pentru ca, după iarna în care fără voie au intrat, să renască primăvara, cu „desghețul".

MIRCEA POPESCU

BRADUL

ÎNTRU CINSTIREA TUTUROR MARTIRILOR ROMANI, CARE AU TRĂIT, AU LUPTAT ŞI S'AU JERTFIT PENTRU MÂNTUIREA NEAMULUI LOR...

I

1

Pe creste
cu țeste
de piatră,
pe vârfuri cărunte,
pe-o vatră
de munte,
înaltă,
săpată de-o daltă
măiastră,
prin mii de milenii,
sub pavăza bunelor genii
și-aproape de bolta albastră, —
trăiește,
umbrește,
sfințește,
domnește
și crește
drept,
înțelept,
de-a pururea verde,
fără-a se pierde
de groaza hăului,
de duhul răului,
bradul,
răsadul
libertății,
demnității
și maiestății

divine,
copacul
prieten cu veacul
și slăvile veșnic senine,
prieten cu soarele
și izvoarele,
cu stelele
și păsărelele,
cu înălțimile
și limpezimile,
cu aurorile
și florile,
cu amiezile
și zăpezile,
cu înserările
și depărtările, —
copacul
străjer,
luptător,
legănându-și hamacul
de dor
și mister,
între bulgări și cer,
între țărna de jos
și înaltul frumos,
între glodul sperjur
și curatul azur,
între colbul înfrânt
și luceafărul sfânt,
între scai
și rai,
între glie
și veșnicie, —
întotdeauna
cu vulturii una,
cu luna
ce-i scaldă, în aur, cununa,
cu răsăritul,

și asfințitul,
cu neclintitul,
granitul
și infinitul...

2

— Frunză verde mărgărint,
dragi mi-s slăvile de-argint
și natura înviind
și văzduhul scânteind
și lumina luminând
și izvoarele cântând
și albastrul, coborînd
străveziu și mătăsos
chiar pe muntele pietros,
unde-mi pasc mioarele,
megieș cu soarele,
unde-aștept făcliile
înfruntând tăriile,
unde-mi flutur mânile
căutând fântânile,
unde-mi scapăr straiele
ascultând pâraiele,
unde-mi plâng durerile
mângâind tăcerile...

Cerul tace. Tace slava,
slava care-și plimbă nava
chiar de-asupra bradului,
și'ntr'un fel de sfântă joacă
îl alintă și-l îmbracă,
înverzindu-i ramura,
întărindu-i flamura
curățindu-i hainele,
arătându-i tainele,
învățându-l luptele

și smerind abruptele
stânci
pe brânci,
ce vor să-l soarbă
în prăpastia lor oarbă...

3

— Frunză verde lemn de brad,
drag mi-e strămoșescul vad
pe'nălțimi sălbatice,
piscuri singuratice,
cu poteci lunatice;
drag mi-e să trăiesc, să zburd
slobod clocotului surd,
dușmănoaselor stihii
cu viforniți herghelii,
și airezi de vitejii, —
înălțând un falnic steag
pe tăcutul meu meleag,
prag al lumilor de sus
și-al pământului, răpus
de căldura cântului,
flacăra avântului,
roca legământului,
verdele veșmântului,
harul crezământului;
opunând furtunilor
ancora minunilor,
moștenirea bunilor,
bunilor, străbunilor,
stând înfipt, statornică
viețuire, dornică
de tăceri, tăcerile
altoindu-mi vrerile,
ba cu primăverile,
ba cu lăicerile,

cum ar fi topazele
ce le-aruncă razele
pe grumazul plaiului,
farmec dând alaiului
de culori și liniște,
de cerească iniște
revărsată munților,
munților cărunților,
dăruită pomului
de statura domului...

Caravane de tăceri
îi aduc îngenunchieri,
necântată liturghie,
negrăită bucurie
bradului, prezență vie
de extaz și sihăstrie,
de triumf și veșnicie,
bradului, copac stingher,
cu cădelniță de cer,
generoasă dăruire,
pom cu-altar și patrafire,
mag ce-și cântă din psaltire
psalmii lui de proslăvire,
gândul lui de împlinire,
visul lui de nemurire,
întro lume-a zborului,
lumea viitorului,
lumea luptătorului
și-a biruitorului...

4

— Frunză verde și iar verde,
drag mi-e, drag, să mă dezmierde:
apele, izvoarele,
luna și cu soarele,

blânde, adierile,
dimineți și serile,
nopțile, târziile,
zorile, chindiile,
ploile, ninsorile,
fluturii și florile, —
freamătul chemărilor,
melodia zărilor,
saltul depărtărilor,
farmecul visărilor,
slujba înălțărilor...

— Frunză verde brad domnesc,
drag mi-e, drag, ca să privesc
frumusețile de sus,
unde stau pe gânduri dus
și gândesc cu gândurile,
cum se stâng arzândurile,
cum își trec veleaturile
lumile, cu haturile,
cum se pierd flămândele,
veșnic fumegândele,
cum își sfarmă scuturile
bulgării și luturile...

— Și privesc mulțimile
bându-și adâncimile,
și privesc cum turmele
își tot spurcă urmele,
și privesc cum râmele
îndrăgesc fărâmele,
și privesc cum fumurile
își încurcă drumurile,
și privesc nisipurile
cum își schimbă chipurile,
și privesc nimicurile
tânguindu-și dricurile,
vai, privesc cum zilele

sugrumând feștilele,
bir plătesc risipelor
neprihana clipelor
și își vând robiilor
albul curățiilor,
zestrea bucuriilor,
darul veșniciilor...

II

1

Bradule, hlamidă verde,
lasă vraja ce te pierde,
lasă depărtările,
fluerul, visările,
părăsește zările,
doinele, cântările
și pe piscul tău veghează,
stai de strajă,
te'narmează!
Spune-mi, nu te înspăimântă
dușmănia ce te-așteaptă?
— Gata's să mă iau la trântă,
trântă ciobănească, dreaptă!...
— N'auzi, bând din căni azurul,
cum huește împrejurul:
vrăjmășia hăului,
uneltirea răului?...

2

— Moarte copacului,
prietenul veacului!
Moarte străjerului,
prietenul cerului!

Moarte dreptului!!
Moarte'nțeleptului!
Moarte înaltului!
Moarte saltului!

— Prea crește
drept!
Prea vorbește
drept!
Prea trăiește
drept!
Prea doinește
iubind!
Prea'nverzește
sfințind!

— Prea mult vibrează
și scânteiază
cu stelele...
răcneau ielele,
răcneau vijeliile
și stihiile;
răcneau vântul, furtunile
ridicând văgăunile;
răcneau ploile, viscolul, zloatele,
dând năvală cu gloatele,
răcneau căzăturile,
lepădăturile
și uscăturile
gliei;
răcneau cohortele mâniei
și nebuniei!...

3

Ci o mână de om,
cu-o secure de fier,
doborî sfântul pom,

pe voinicul străjer,
pe haiducul viteaz
cu lumina'n obraz,
pe copacul înalt
cu trăirea în salt...

III

1

Şi-a murit doinind, cântând,
duhurile'nspăimântând,
negurile destrămând,
viscolele înfruntând,
soarele întâmpinând
cu hlamida-i de verdeaţă,
prăvălită jos, pe ghiaţă,
bradul, creştere măreaţă,
năzuinţă îndrăzneaţă,
zvon de viaţă, dor de viaţă
a pământului şi-a lumii
ce-şi trăeşte soarta spumii...

2

I-auzi, ia,
căzut din şa,
vestitorul,
doinitorul!

I-auzi, ia
doinind colea,
hăulind,
doinind,
murind,
peste moarte biruind!...

— Frunză verde şi iar verde,
drag mi-e, drag, şă mă dezmierde
apele, izvoarele,
luna şi cu soarele,
blânde adierile,
dimineţi şi serile,
nopţile, târziile,
zorile, chindiile,
ploile, ninsorile,
fluturii şi florile!...

— Frunză verde lemn de brad,
drag mi-e strămoşescul vad,
pe-nălţimi sălbatice,
piscuri singuratice,
cu poteci lunatice...

— Şi-am zis verde mătăsos,
drag mi-e să trăesc frumos,
drept, înalt şi luminos,
stând de-un veac înfipt în stâncă,
fie bezna cât de-adâncă,
stând înfipt în stânca dură,
chiar când totu'n jur e ură,
stând înfipt în colţ de piatră,
chiar când latră şi mă latră
vântul şi furtunile,
şi deşertăciunile, —
opunându-i vântului
verdele veşmântului
şi-opunând furtunilor
ancora minunilor...

3

— Iar de cad sub greu topor,
de mi-e dat să mor, eu mor:
drept, aşa cum am crescut,

drept, așa cum am crezut,
drept, așa cum am visat,
drept, așa cum am cântat,
drept, așa cum am trăit,
drept, așa cum m'am suit
printr-un cântec sfânt de doină,
peste zloată, peste moină,
peste pâcle, peste ceață,
peste îngrădiri de viață,
sus, pe-o gură-a raiului,
pe-un picior al plaiului,
sub sărutul cerului,
cerul Lerui-lerului!...

SERGIU GROSSU

OMUL SUSPECT*

„... Dumneavoastră știți ce sunt etapele? Etapele, adică luarea cu binișorul ca metodă principală a transformării oamenilor și a societății. Niciodată, în perioda dintâi, nu se pomenește despre intențiile din perioada următoare; orice etapă nouă începe cu distrugerea altei serii de instituții și prin căderea în disgrație a unei noi categorii de cetățeni. Ce păcat că istoricii de mâine nu vor avea ocazia să înregistreze evenimentele petrecute astăzi, pentrucă ele au fost deja depășite ieri și poimâine vor fi cu totul uitate! O societate în atât de rapidă transformare nu are timp de istorie (această știință burgheză); ea ține seamă doar de etapa în care ne aflăm acum, și nici nu ți-ai tras bine sufletul oă te și afli într'o altă etapă. Trebue să mărturisesc că pe de altă parte eu socotesc acestă metodă a etapelor forte ingenioasă; de ce să te mai oboseşti să descrii pentru mărturia viitorului tot ce s'a petrecut ieri sau alaltăeri, când numai ziua de mâine contează? Noi nu trăim de fapt în trecut, trăim în sfârșit numai în viitor: ultima etapă, etapa fericirii absolute, rămâne, firește, într'un viitor mereu mai îndepărtat, ba chiar s'ar putea zice că ea se îndepărtează în chip

---

*** Iubite Mircea Popescu,**

Mi-ai cerut un fragment din cartea asta, pe care o cunoșteai, ultima mea scriere pe romînește înainte ca eu să fi devenit Angelo Morretta și... orientalist. Iată-l, deci, deși îți mărturisesc că m'am întors la niște unelte și la un subiect care nu-mi prea fac multă plăcere, pentrucă îmi aduc aminte de lucruri de mult „depășite" (de douăzeci de ani încheiați). Insă, pentrucă e vorba de o lucrare scrisă în limba romînă, ea vă aparține. Firește că astăzi aș fi scris-o într'altfel și într'un alt stil; în orice caz, îți mulțumesc pentru... memoria ta, care mă măgulește.

Într'o zi l-am întrebat pe Tudor Arghezi, mai în glumă mai în serios:

— Ce sunt eu, maestre, italian? romîn?

Era la București, prin 1944, la librăria Alcalay, unde se întâlneau

năstrușnic pe măsură ce ne apropiem de ea. Nici măcar Țara Fericirii n'a ajuns încă acolo, deși continuă să înainteze înspre Etapa Supremă de nu știu câte decenii. E un punct invizibil și misterios, o fată morgană, ca în bazme. Iată de ce — toate fiind în necontenită devenire — nici istoricilor nu li se dă voie să descrie evenimentele pe care le trăim noi zi de zi; istoria, firește, nu poate să aibe un punct fix, static, idealist. Chiar manualele de istorie se schimbă necontenit, înțelesul evenimentelor modificându-se și el după noua etapă la care s'a ajuns; istoria e și ea planificată și partinică: numai istoricii burgheji spun totul și cu deamănutul, încercând să facă o legătură cu ce s'a petrecut ieri. Un istoric în Țara Fericirii nu ține seamă decât de acel adevăr care se potrivește cu etapa corespunzătoare, și așa mai departe; dar, de fapt ce este un „adevăr"? Adevărul e și el partinic, restul este prejudecată burgheză. Obiectivitatea, la fel. Fiind în slujba „celui mai avansat adevăr din lume", istoricii noștri nu informează lumea decât asupra adevărurilor prevăzute în plan..."

* * *

— Și atunci, ce facem?, zise la un moment dat Tiberiu Georgian, privindu-

---

în jurul orei prânzului maeștrii generației noastre la o șuetă: Lovinescu, Rebreanu și alții.

— Ești laptele pe care l-ai supt dela sânul mamei!, mi-a răspuns autorul „Florilor de mucegai".

Merită să transcriu această „boutade", în stil firește arghezian, care ar putea fi și un răspuns în ceea ce privește dubla mea situație de scriitor italo-român. Dar, pe atunci, nici pe departe nu-mi puteam închipui că voi deveni și... indian! Asta nu înseamnă deloc însă că eu aș fi uitat originea mea maternă, chiar dacă între timp am schimbat și limba și subiectul preocupărilor mele. Suntem ceea ce suntem prin naștere și prin... predestinare (indienii zic prin carmă, sau, mai bine zis, prin ceea ce timpurile ne silesc să fim). Nu reneg deloc tot ceea ce am scris odată, admițând că ar avea vreo valoare (de mult nu mai am nicio ambiție de scriitor); dar, dacă laptele cu care m'am hrănit din prima zi a nașterii era al mamei, sîngele meu era italian. Cu o biografie destul de complicată, în a doua jumătate a vieții mele, a trebuit să plătesc și tributul sângelui meu italian, devenind ceea ce sunt, sau ceea ce vreau să fiu astăzi.

Cu dragoste și prețuirea mea de totdeauna,

Roma 20 Noembrie 1971.

Dan Petrașincu (Angelo Morretta)

mă lung, dar așa, fără nici o solemnitate, ca și cum ar fi fost vorba de ceva cu totul obișnuit. — Ce trebue să facem?

Mă uitai la omul care se afla înaintea mea și oftai. Și, deodată, nu știu de ce, mă simții fericit. Surprins, neplăcut impresionat, oarecum speriat, dar fericit. Tiberiu Georgian îmi devenise dintr'odată drag, ca omul care are curajul — atunci când toată lumea te menajează și te ocolește ca să nu-ți spună un adevăr dureros — să-ți dea o palmă! Da, sunt momente când îți place mai mult cetățeanul care-ți dă o palmă, decât alții care-ți zâmbesc mieros ori indulgent, prefăcându-se că „te înțeleg". Și, după un an și ceva de când venisem înapoi, acesta era singurul moment în care mă simții la largul meu, fără „dublul" meu, fără ezitări.

Desigur, inginerul Tiberiu Georgian era un om care nu mai avea nimic de pierdut, se afla adică în situația cetățenilor „care au fost". De mult nu mai era în câmpul muncii, n'avea cartelă de alimente și nu figura în statisticile oficiale. Statisticile erau și ele de mult partinice, figurau în ele numai cetățenii cu origine sănătoasă, restul erau un fel de „suflete moarte". De ce îl primisem, deci, pe Tiberiu Georgian? Era un bărbat trecut de cincizeci de ani, masiv, cu umeri lați, fără ca prin aceasta să pară și viguros. Capul lui mare, rotund, avea o ciudată înțepeneală; dar ceea ce mă impresionase întotdeauna la el erau ochii mari, rotunzi, ca de cucuvea, de un albastru spălăcit, cu o privire placidă de om cumsecade, transparentă și sinceră. Acum, însă, în ochii lui tremura o altă neliniște, cu sclipiri adânci, suferința îl făcuse mai profund, mă turbura. Mă izbise, însă, de cum intrase în casă, aerul lui vesel și natural; părea în chip straniu fericit, în comparație cu cumplita sărăcie a îmbrăcămintii. Râdea cu un râs degajat, sigur de el, ca omul desprins de orice grijă lumească. Și mai presus de toate era sincer, neîngăduit de sincer, în fața mea, care mă aflam încurcat și nedumerit. Bărbatul elegant de odinioară, cu care mă împrietenisem în timpul dispersării la Făgăraș, inginerul renumit cu mari relații în lumea bună de odinioară, ședea acum înaintea mea, îmbăcat ca un cerșetor; haina tocită la revere și la coate i se mișca largă pe umeri, ca de căpătat, pantalonii cârpiți peste tot îi atârnau pe picioare ca niște burlane. Când se întinsese pe divanul pe care-l invitasem să șeadă, își trăsese dunga inexistentă cu un gest reflex din vremuri bune, apoi izbucni în râs:

— Afurisită crăpătură! Cârpesc mereu într'un loc și se rupe într'altul! Obiceiuri burgheze, tovarășe! Am slăbit aproape douăzeci de kilograme, dar să nu crezi că mă simt prost, sunt ușor ca un înger, gata să sbor în

paradis, — și trase de centura pantalonului, bombându-și pântecul care dispăruse.

Pe urmă, desfăcând haina, îmi arătă cămașa murdară și mototolită dedesupt, ruptă la subțioară. — De voie, de nevoie, am găsit cămașa fericitului!, exclamă.

Povestea lui era simplă și comună, în acele zile de surprize excepționale pentru toți.

— Le-am spus dela început că podul nu va rezista, zise. Dar se apropia ziua de 7 Noembrie și responsabilul, cu întreaga comisie, mi-au cerut să-l duc la capăt în timp record. Materialul e prost, nu va rezista... Tovarășe inginer, am primit răspunsul, dumneata știi **de unde** vine materialul și **cine** îl trimete? Eu sunt dator să-mi dau părerea de tehnician, am replicat. Dumneata trebue numai să execuți, mi-au răspuns. Și am executat, ce era să fac? În ziua de 7 Noembrie podul era gata și regionala se lăuda că a împlinit planul. Jurnalul partidului a felicitat comisia, pe urmă a venit nenorocirea. La al doilea tren care aducea congresiștii, podul s'a prăbușit. N'au fost decât doi morți și câțiva răniți și mie mi-au făcut proces. Am fost acuzat, firește, de sabotaj, de deviaționism, etcetera. De n'aș fi spus cel puțin cuvintele acelea: „Ce, dacă e material rusesc, eu vă spun că era inferior, așa cum am repetat comisiei". Pe urmă a intervenit Ministrul, prietenul meu din copilărie, și pedeapsa mi-a fost comutată... De un an sunt liber, dar, firește, pentru un om care a făcut trei ani de închisoare, în societatea noastră nu mai e loc nicăieri. Îmi schimb în fiecare zi locuința, însă simt că mă vor dibui peste puțin. Am reușit pentru moment să-i păcălesc, dar știu că mă vor găsi repede și Canalul mă așteaptă...

Îi vărsai de băut și tăcurăm. Era un tehnician de care regimul nu mai avea nevoe. La telefon, îi recunoscusem numaidecât glasul, și, nu știu de ce, îi zisesem: „Bine, vino!". Ce mă făcuse să-l primesc? Mă consideram încă o persoană privilegiată și mă împinsese poate și un fel de plăcere să înfrunt Marea Dogmă; este un simțământ care-i încearcă din când în când pe cetățenii lumii noastre, plăcerea de a te juca cu focul. Un simțământ ca al copiilor cărora le vine pofta să contrazică pe cei mari tocmai pentrucă știu că pe urmă vor fi pedepsiți.

Mai era și faptul că, dacă în Țara Fericirii problema ex-cetățenilor fusese poate de mult rezolvată, la noi ea avea încă un caracter, ca să zic așa, administrativ. Procesul de lichidare al clasei burgheze se afla în curs, și aparatul statului se încurca mereu în astfel de morți-vii, cărora nu li se

găsea un loc nicăieri (de aceea fusese inventat Canalul). Exista de fapt, în trecut, o concepție greșită asupra omului în general și a statisticei în particular, și de acest lucru ne dădusem seama abia de cînd ne trezisem la noua realitate. Însă și în această privință Marea Dogmă era destul de indulgentă; ne aflam cu toții în plin proces de transformare, pe dinăuntru și pe dinafară, și ne socoteam cu toții niște păcătoși în drum spre perfecționare. Asta începuse de mult, de cînd, într'o bună zi, ne dădusem seama că suntem cu toții niște mici burghezi. La început, lucrurile apăreau foarte încâlcite, tenebroase, neverosimile, opoi, cu timpul, se făcuse lumină. Este un fenomen foarte curios, de care sunt sigur că moraliștii și psihologii viitorului nu vor ști să țină seamă. Noi trăiserm ani și ani fără să știm că suntem **vinovați;** deodată venise revelația că suntem cu toții responsabili de trecut și ne vindecasem într'un fel curios... având conștiința că fusesem bolnavi! Acum eram în curs rapid de vindecare; cine reușea să se vindece mai repede, bine; cine nu, trebuia să plece resemnat la Canal. Era o lege și fiecare știam că ne vom mărturisi păcatele la sfârșitul lunii, pe hârtie sau verbal'; scrisesem până atunci vreo douăzeci și patru de autobiografii, dar trebue să recunosc că-mi făceau bine. Da, la început aveam toți un aer de călugări la spovedanie, dar pe urmă spuneam pe șleau tot ce făcusem și gândisem între ședințe, ca la biserică.

Ca și cum mi-ar fi ghicit gîndul, Tiberiu Georgian începu să-mi vorbească de... credință.

— Știi că, în fond, nici nu-mi pot da seama cine are dreptate și cine nu. După trei ani de închisoare și un an de viață de câine hăituit, am început să mă îndoesc de mine însumi. Să luăm, de exemplu, credința în Dumnezeu. Eu n'am fost niciodată prea credincios, intram în biserică numai cu ocazia vreunui botez sau a vreunei înmormântări. Dar când, la proces, m'au întrebat așa, pe nepusă masă, dacă sunt ateu, nu știu de ce mi-a venit să răspund: „Păi sunt creștin, tovarășe judecător, că am fost botezat..." Firește că asta a agravat situația. Nici azi nu mă dumiresc de ce am răspuns în felul acela, ași fi putut să ocolesc întrebarea...

Mă cuprinse un fel de panică subtilă, simții că n'ar fi trebuit să-l primesc, prea se potriveau gândurile noastre într'un chip periculos. Iată un alt fenomen care se petrece foarte des între noi: există primejdia să fim turburați dacă ne angajăm într'o discuție prea deschisă cu astfel de „foști". Acum rolurile se inversaseră, eu eram cel important și el era un paria al societății. Câți ani trecuseră de când se întâmplaseră toate acestea: decenii, veacuri? Simțeam că în

fostul meu prieten se petrecuse o schimbare neîngăduită; cum de mă putea privi **în felul acela?** Înțelegeam să închid ochii în fața păcatelor lui din trecut, de om căzut în disgrație, dar nu trebuia să mă las târît de o slăbiciune împăciuitoristă. Dar, de ce să nu recunosc?, simțeam și un pic de satisfacție în fața lui, un fel de sentiment de răzbunare... Tiberiu Georgian își trăise viața, avusese succese de tot felul, într'un timp în care eu eram sărac, un simplu profesor de liceu fără viitor... Îl primisem, poate, ca să asist la umilirea lui, el, personajul important de odinioară? Ciudat era însă că nu reușeam deloc să mă impun, eu eram cel umilit și micșorat, în vreme ce el, cu petele indiscutabile din autobiografia lui, cu încercarea de a se aranja (în fond, nu era trădător?) avea curajul să mă privească cu ochii aceia limpezi și să-mi surâdă împăciuitor! Era și nu mai era omul de odinioară, însăși sinceritatea cu care-mi povestea tot ce i se petrecuse în tot timpul acela făcea parte din puterea misterioasă care-l anima pe dinăuntru și-l ridica deasupra mea. Un altul, în situația lui, ar fi căutat să încurce lucrurile, să-și dea un aer de nevinovăție, să pozeze în victimă. Însă nu, Tiberiu Georgian nu ascunsese niciuna din culpele sale, vorbea ca și când lucrurile nu l-ar fi privit personal, și n'avea nici măcar nostalgia trecutului! Prins de această curioasă sinceritate, îmi povestea toată viața lui, amorurile, femeile pe care le iubise și le părăsise, toate micile și marile absurdități ale unei existențe trăite cum îl îndemna fantezia. Dar „după", ce se întâmplase? „După", își dăduse seama, ca atîția alții, că era membru al unei clase vinovate nu individual, ci colectiv; când văzuse că „legile istoriei" nu se schimbă, se așternuse pe muncă. Un singur lucru nu putuse prevedea: etapele. „Marele" fusese într'adevăr genial în a stabili cât de folositori puteau fi „tehnicienii" pentru construirea noii societăți. El știa că frica sau vina pot să înfăptuiască minuni mai mari decât însuși entuziasmul, cel puțin în primele etape; și știuse să exploateze pînă la ultimele consecințe această extraordinară invenție. Noua specie de sclavi ai societății proletare avea să se stingă treptat, absorbită după măsură în câmpul muncii. Se încrisese, deci, și el în rândul privilegiaților, și se așternuse temeinic pe muncă. Pusese chiar o sinceră abnegație în sarcinile sale, cu un fel de curioasă ambiție de a dovedi că e în stare nu numai să-și însușească metodele noi, dar să le și depășească. Calitățile nu-i lipseau și meritele îi fuseseră recunoscute... pînă la întîmplarea cu podul. Nu ținuse seamă și de un alt lucru: ajunsese să fie iubit și stimat de lucrătorii săi, dar tocmai această calitate avea să-l piardă. Există, desigur, o contradicție în acest fapt: pe de o parte ți se cere să fii simpatizat

de mase, pe de altă parte, cînd dovedești că ești un bun organizator, etcetera, devii suspect. Cine poate ști, printre atâtea alte mistere, cum trebue să te porți ca să intri în voia „forței misterioase"? Trebue să fii nici prea însemnat, nici prea neînsemnat, nici prea șters, nici personal, altfel ești învinuit de vedetism. Cine poate ști unde stă deosebirea între omul de bună credință și lichea?

— Poți să-mi spui cum ai făcut pînă acum să-i intri în voie?, se miră Tiberiu Georgian.

Mă uitai la prietenul meu cu alți ochi: nu cumva aveam de a face cu un nebun? Cum îndrăznea să-mi pună o astfel de întrebare? Nu încăpea nicio îndoială că el (și nu eu) era un paria al societății, un ex-cetățean, un condamnat; de ce, atunci, mă simțeam vinovat în fața lui? Tiberiu Georgian mă privea mereu cu ochii lui, parcă și mai blînzi și mai îngăduitori, mângâindu-și ruptura dela genunchi cu un gest mecanic. Simțeam în el o liniște și o bunătate inexplicabilă, și mi se făcu rușine de mine însumi. Așadar, nu venise deloc să-mi ceară sprijinul sau un ajutor oarecare, venise numai să mă vadă. Ce fel de „salt calitativ" se petrecuse înăuntrul lui, de nu-l mai puteam înțelege? Mă cuprinse un fel de răutate, îmi venea să mă ridic și, privindu-l solemn de sus, să-l sperii: „Să știi că te denunț!". Măcar așa, să-l turbur puțin, îmi zisei. N'ar merita-o, în definitiv? Nu ți se pare că ai o atitudine cu totul nepartinică cu mine?

Dar, în loc de toate astea, simpatia pentru fostul meu prieten creștea vizibil, devenea din ce în ce mai primejdioasă, mă copleșea. Atunci se întîmplă lucrul acela cu totul inexplicabil, neprevăzut. Mă ridicai încet și, fără să știu cum, îl îmbrățișai cu putere! Rămaserăm așa câteva clipe, în tăcere, nu mai exista nicăieri nicio „forță misterioasă", ne strângeam mîinile, ne tremurau bărbiile ca la niște femei.

— Știi, zise în sfârșit Tiberiu Georgian, am vrut să te mai văd odată. Mă dau bătut. M'am săturat să mă tot ascund...

* * *

"... Vedeți, pe mine m'au interesat întotdeauna astfel de fenomene curioase care se petrec în sufletul concetățenilor mei de astăzi. Convorbirea noastră avea acum un alt vad, începeam că nu fusese numai curiozitatea sau compătimirea aceea care mă îndemnase să-l primesc. Ne aflam amîndoi într'un alt tărâm, ca să zic așa, încă neexplorat în viața de toate zilele.

Este ceva cu totul de neînțeles, desigur, pentru cetățenii din lumea „cealaltă". Un mare poet a spus odată că omul poată în el **două** suflete; dar niciodată n'a fost prevăzută de nimeni senzația asta, de a fi dubli **în felul nostru.** Aceasta este un alt fel de revoluție care se petrecuse înlăuntrul nostru, dincolo de orice revoluție colectivă. Eram simultan păcătoși și nevinovați ca în ziua dintâi a nașterii, cum se zice în Biblie. Iată adevărul: mai curînd sau mai târziu, toți ajungem la acest hotar. Tiberiu Georgian ajunsese acolo mai demult, mie mi se revelase abia în acel moment. Este o stare particulară, în care nu te mai interesează ce ai făcut în trecut sau ceea ce ești în prezent, nici ceea ce ai să faci în viitor; eram toți o apă și un pământ, frați buni cu lumea întreagă, toți egali în fața Marei Dogme, oportuniști sau ortodocși, idealiști sau materialiști, sinceri sau lichele. „Marele" fusese într-adevăr egal cu însuși Dumnezeul creștinilor când inventase o astfel de stare de suflet generală.

Eram **eu** acum acela care se spovedea; vorbeam repede, însuflețit de o voluptate niciodată încercată în trecut. Apăsasem ca pe un buton ascuns din ființa mea și se declanșase un potop de vorbe, de fapte, de idei, fără nici un frâu. **Să fii într'adevăr, ce voluptate!** Cum i-aș fi putut explica prietenului meu **de ce** mă întorsesem? Și nu în limbajul acela oficial, dramatic, cum făcusem cu toate cunoștințele până atunci, ci așa, prietenește, cu glasul tare, fără teamă că pereții mă ascultă. Ce se întîmplase, în realitate? Era dragostea? Frica de lumea cealaltă? Războiul? Progresul? Desrădăcinarea? Îmi era imposibil să găsesc argumente clare, precise, așa cum doi cu doi fac patru, mă bâlbâiam, repetam: „Înțelegi, lucrurile sunt prea complicate în vremea noastră, tu singur ai spus adineauri că nu știi cine are dreptate și cine nu, noi nu mai știm unde este iadul și unde este raiul...", și așa mai departe.

— Da, da, desigur... dădea din cap Tiberiu Georgian, și vedeam că mă înțelege perfect, că pricepe tot, că nici nu mai era nevoe de cuvinte pentru a ne înțelege. — Dar atunci ce facem, ce putem face?

Eram amândoi obosiți, tăceam și ne priveam cu o reciprocă compătimire; mai mult, cu dragoste. Era o dragoste ca de bărbați ce se regăsesc pe front, în tranșee, între două bombardamente. — Ce e de făcut?

Întrebările nu cereau răspuns și nu erau îndreptate cuiva anume, sau priveau pe toți oamenii de pe acest pământ, pe toți cetățenii de aici și de dincolo, planeta întreagă, poate universul întreg. Ne-am pomenit deodată

mărturisind gînduri și fapte de care oamenii se rușinează de obicei, pe care le țin ascunse până în ultima clipă a vieții.

— Știi că am ajuns să admir un animal mic și inofensiv, care de obicei ne este antipatic, am zis la un moment dat ca în glumă, deși eram foarte serios. — Cameleonul! L-am îndrăgit și cred că până astăzi a rămas un animal nedreptățit. Să-ți spun, de exemplu, o impresie ciudată pe care am avut-o într'o zi, la o ședință. Impresia că vorbele pe care le spuneam aveau o calitate dublă a lor, săreau parcă din matca lor filologică, se jucau materializate în fața mea ca niște spirișuri. Întocmai cum se întâmplă câteodată în vis cînd unele gânduri ale noastre prind ființă aparte și se joacă înaintea noastră, dând cu tifla tuturor... Au puterea, cuvintele, să aneieze alte înțelesuri decât cele cu cari le înzestrăm noi în timp ce le pronunțăm? Eu constatam că da, tocmai așa se întîmpla, pentru mine și pentru cei ce mă ascultau. De altfel, toți erau conștienți de asta, zîmbeau și mă aprobau. Frazele pe care le scoteam din gură erau în acelaș timp **adevărate** și **neadevărate,** dar nimeni nu părea că bagă în seamă. Asta se petrece cu toții, într'o măsură mai mare sau mai mică, când vorbesc între ei': **faptele** se potrivesc mai mult sau mai puțin cu cuvintele pe cari le pronunțăm, dar, **dedesubtul** lor, înțelesul este altul... Se face ca un mic vârtej între cuvânt și cuprinsul lui, și la un moment dat nu-ți mai dai seama dacă ceea ce ai spus este conform cu ceea ce ai gândit, și viceversa...

Dă-mi voie să insist asupra acestui animal mic și simpatic, cameleonul, o ființă teribil de complexă, dacă te gândești bine. Părerea mea, astăzi, este că ar trebui să-l reabilităm. În nicio altă vreme oamenii n'au avut această calitate de a-și schimba culoarea, după situația sau locul în care sunt puși. Peste tot pândesc dușmani, închipuiți sau adevărați, și cameleonul devine meru altul, cu o rapiditate impresionantă. Nu crezi că această însușire a devenit, astăzi, cea mai prețioasă calitate omenească? Cameleonul, săracul, nu face decât să trădeze ceva mai sincer și mai vizibil ceea ce noi, oamenii, n'am învățat încă decît stângaci să imităm. Fără să ne dăm seama, noi am fost întotdeauna dubli, tripli, quadrupli... dar numai astăzi am devenit conștienți de acest fapt. Trebue să-i mulțumim, în fond, „Marelui" că ne-a ajutat să descoperim adevărata noastră condiție cameleonică! Omul nu poate fi niciodată destul de sincer cu el însuși, și numai Marea Dogmă ne-a ajutat să ne cunoaștem cum suntem în realitate. În Țara Fericirii se pare că această supremă virtute a ajuns să se stabilizeze definitiv, să devină adică o stare normală a cetățenilor. Noi ne aflăm

deabia la început, trebue să ne antrenăm ca să fim demni de această condiție. Trebue să fim recunoscători „forței misterioase" care ne-a învățat părinteşte să devenim atît de complecşi... Lumea „de dincolo" are nostalgia cameleonului. Asta, pentrucă pe pămîntul nostru nu există pe deantregul nici paradisul nici infernul... Omul din popor rămâne de fapt câteodată cu gura căscată în faţa unei astfel de extraordinare întoarceri pe dos a adevărului. Pentrucă atunci cînd nu minţi pe jumătate sau pe sfert, ci minţi pe deantregul şi în absolut, minţi enorm şi în extrem, omul zice: „Trebue să fie ceva adevărat în toate astea, decă din noapte se face zi şi din zi noapte!". Poporul are întotdeauna un fel de sacră admiraţie pentru cine ştie să întoarcă adevărul pe dos, sau să transforme minciuna în adevăr, ca, de exemplu, în faţa unui mincinos extraordinar cum e baronul de Münchausen. O minciună care depăşeşte hotarele normalului inspiră evlavie. Este un mister şi în asta, pe care ai noştri ştiu să-l exploateze cum nu se poate mai bine.

... Te-ai gândit vreodată, de exemplu, dragă prietene, cum apare lumea văzută „cu ochiul economic"? Şi dece, mă rog, n'ai fost în stare în trecut s'o vezi în felul acesta? Vezi că eşti vinovat? Ţi-ai petrecut viaţa inconştient, şi astăzi trebue să plăteşti. Noi toţi trebue să plătim această inconştienţă... fericită! Ai fost prea liniar, te-ai ghiftuit de bunurile existenţei, neştiind că într'o zi va veni judecata. Şi eu la fel. Mi-ai spus că ţi-a trecut prin gând într'o zi să te sinucizi. Dar nu ţi-ai dat seama că asta ar fi fost un sabotaj împotriva Statului? Nu, tovarăşe, nu trebue să trădezi cauza, trebue să devii cameleon! Trebue să supravieţuieşti etapelor. Asta nu se chiamă ipocrizie sau oportunism. Noi toţi trebue să ne adaptăm. Suntem cu toţii nişte cameleoni: şi vechii visători ai societăţii perfecte şi pescuitorii în apă turbure, şi muncitorii, şi intelectualii... O societate perfectă este o societate de cameleoni. Dar, în fond, dacă mergem mai departe, la izvoare, viaţa însăşi n'a fost întotdeauna un compromis? Asta este o lege a naturii, nu se poate trăi în absolut, trebue să trăim în relativ. Prin compromis omul se regăseşte pe sine, regăseşte sursele celui mai mare mister al existenţei, regăseşte natura lui de cameleon. Oamenii „de dincolo" au uitat asta, de aceea sunt superficiali şi idealişti. N'a devenit de fapt Adam mai inteligent când a descoperit păcatul? Aşa noi am devenit cu toţii mai profunzi, mai complicaţi... mai oameni. Tu ai vrut să trădezi condiţia de cameleon, ai fost sincer într'un chip nepermis, de aceea te-au condamnat. Nu, dragă prietene, trebue să-ţi revii, trebue să-ţi dai seama în sfârşit pe ce lume

trăim. Trebue să binecuvântăm Marea Dogmă care ne-a trezit la o astfel de conştiinţă superioară a vieţii şi a muncii, cum scrie în fiecare zi în Oficiosul aleşilor!...

Tiberiu Georgian mă privea visător şi nu-şi mai mângâia, cu gestul acela mecanic, arăpătura pantalonilor la genunchi. Apoi se ridică, gata de plecare. Avea o privire parcă şi mai limpede ca la început, în ochii lui spălăciţi şi rotunzi sclipea o lumină neînţeleasă.

— Acum ştiu ce trebue să fac... zise din prag. În jurul nostru nu mai erau cele patru ziduri ale odăii, nu mai era lumea, era numai o tăcere opacă, fără întrebări şi fără răspunsuri. „Puterea misterioasă" se reinstăpânise din nou între noi, suverană şi atotînţelegătoare.

* * *

Am încercat să povestesc Luciei, seara, cum se petrecuse strania întâlnire cu prietenul meu de altădată; dar n'am izbutit s'o fac să înţeleagă exact ceea ce se petrecuse între noi.

Trecură câteva zile, aşteptam nervos telefonul care nu mai venea. Îmi dăduse adresa lui, şi m'am hotărît bruse să mă duc eu să-l văd. Am luat într'o valiză un costum mai larg şi două cămăşi noi, apoi am rugat-o pe Lucia să vină cu mine, cu o femee alături te simţi întotdeauna mai sigur.

Am sunat la poarta aceea a curţii în fundul căreia se ascundea chilia lui, între două ziduri înalte, ultima reşedinţă pe care şi-o găsise în timpul din urmă. Nu răspundea nimeni; apoi, după o lungă aşteptare, a apărut din fundul curţii o bătrânică gîrbovită şi tremurând toată din mădulare. La întrebarea noastră, dacă mai stă acolo „domnul Georgescu", bătrânica făcu un gest speriat, bâlbâi ceva, apoi fu cât p'aci să se întoarcă înapoi. Am strigat după ea, am insistat, spunîndu-mi numele.

— A, dumneavoastră sunteţi?, zise ea, luminată. Ştia de mine, Tiberiu Georgian îi vorbise că-i sunt prieten. Misterul se lămuri numaidecât.

„Domnul Georgescu" fusese chemat la telefonul din stradă, alaltăieri, şi ieşise în grabă, fără să-şi ia nici măcar pălăria (ninsese între timp şi era mare ger). Nu se mai întorsese. Fusese luat de miliţie, chemarea la telefon era o cursă. Un amănunt mă izbi: Tiberiu Georgian o rugase pe bătrânică, dacă voi întreba de el sau îl voi căuta, să-mi transmită că „Îmi **mulţumeşte** pentru ceea ce făcusem pentru el...". Nici astăzi nu-mi dau seama dacă **ştia** şi nu se dusese de bună voie...

DAN PETRAŞINCU

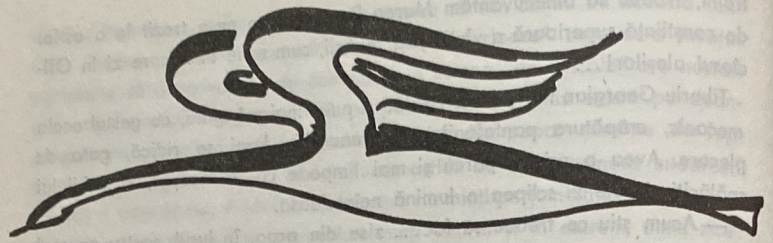

DESCÂNT LUMII DE URÎT

I-am luat ochii: s'a ascuns în pivniți, sub pecete.
I-am secătuit apele: de secetă, s'a prefăcut în mâl.
I-am liniștit fuga, prin spații;
Să adoarmă, i-am vorbit a lene.

Pe urmă, într'un fel de veșnicie,
I-am amuțit chiotul dimineții
Și i-am denunțat sființa la Apus.

În zadar se tot ascundea prin văi și concepte;
Eu tot o urmăream.
Eram doar o stare, nesfârșită stare de urît:
Când cu un cuvânt, când cu un gând.

— Nu mai am loc în lume, spunea Lumea.
Dar deja încetase de-a mai fi aluat de lumină
Nici sorb binecuvântat
Oaspeților vieții.
Ci sgură,
Ci mâl,
Ci ghioc sterp.

Așa am cunoscut Neființa.

CÂINE MUT

Iată:
Câinele meu și-a pierdut somnul
De Cineva, lui dăruit.

De un răstimp, toate l'asmut:
Pasul străinului,
Dusul stăpânului,
Răsăritul lunii.

Iată:
Din nou latră
Și la jocul dintâi al mugurilor
Și la truda furnicilor.

Dar într'o zi, voi reveni acasă
În țara frântă de Dor și Urît;
Odată cu steaua căzută din altă parte
La mine, în Vrancea.
Voi ști atunci
Că orice ființă
Își cheamă din searbede meleaguri
Locul acela în care deapurui ea stăruie.

Iată, dece:
Pe străin îl voi neomeni,
Luna, o voi ascunde sub nor-zăvor
Și mugurilor le voi dărui răni de frig.

Asa,
Câinele meu își va regăsi starea mută
La care aromește doar cel ce stăruie.
Câinele meu aromit.
Câinele meu aromit.

C. AMĂRIUȚEI

INSCRIPȚIE

„Esta faca foi roubada no Savóia..."
Carlos Drummond de Andrade

acest cuțit a fost furat la Tour Eiffel
această furculiță a fost furată la Bahia
această lingură roasă de lemn a fost furată la Măldărești
această față de masă a fost furată poienelor Oltului
această strachină a fost furată'n târg de la Moș Ilie
această ulcea a fost furată din pridvorul viei la Drăgășani
această cruce a fost furată din cimitirul Râmnicului
acest scaun a fost furat de la mânăstirea Surpatelor
această chisea de miere a fost furată din casa Vetei la Ostroveni
această mușcată a fost furată din odaia domnească la Cozia
și această pană de înger a fost găsită aici
acum,
mereu,
oriunde.

DOINĂ

Oasele mamei mele
arse'n cuptorul chinezesc
fluieră doina
pe deal în sus
peste Pacific
spre Bujoreni...

MIRA SIMIAN

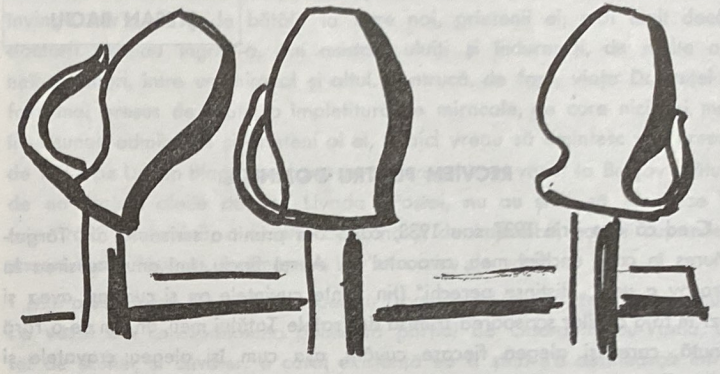

MÂINE NEÎNTÂMPLAT

cu pas necălcat am trecut bănuite hotare
câmpiile sunt ceață și ceața-i nesfârșire
privesc a mirare cu ochii uitați
pe-acolo pe unde'nvățară să vadă.
Totul e nou; înțelesul mă doare
deși n'am fost aevea chiar dintru început
dar mintea mi-e încă prea plină de ieri.
Mi'-e dor de izvorul ce-a uitat cum să curgă
de minunea streină de-a fi fost eu.
Încotro să mă'ndrum? ce să fac din vecie?
Pe-acolo pe unde cum arată nu știm
pot să fiu iară fără chip tot eu?
Îndurare pentru cel ce răspunde cu buzele strânse
pentru cel ce pierdu calea spre nicăeri,
Îndurare pentru atomii scăpați din orbită
pentru cel ce-a uitat cine-a fost, când a fost.
Cum amintirea-apune de nimenea știută
se-aprinde știutoare o stea pe-un nou mormânt.

G. CIORĂNESCU

ȘTEFAN BACIU

RECVIEM PENTRU DOMNIȚA

Cred că era prin 1937 sau 1938, când am primit o scrisoare din Târgul-Mureș în care unchiul meu, avocatul dr. Aurel Baciu, îmi anunța sosirea la Brașov a unei „distinse perechi" (țin minte cuvintele ca și cum aș avea și azi în fața ochilor scrisoarea trimisă de fratele Tatălui meu, un om de-o rară ținută, care își alegea fiecare cuvânt, așa cum își alegea cravatele și mănușile cu care obișnuia să iasă în oraș, perefct potrivite la costumul de haine tăiat pentru el de un bătrân croitor ungur), care trăise un timp oarecare în Târgul-Mureș, și era pe cale să se așeze în „orașul de la poalele Tâmpei". Era vorba de Gherghinescu-Vania și de soția lui Domnița, de care auzisem deja de la prieteni și colegi: el era judecător, dar mai ales poet, iar ea era — după câte mi se spusese — una din cele mai alese personalități, fermecătoare și tulburătoare prin simplitatea și deosebita complexitate spirituală și umană.

N'aș putea scrie azi despre amândoi, pe care moartea i-a unit nu prea multă vreme după dispariția ei: Gherghinescu-Vania, poetul **Privighetorii Oarbe,** cel care-a editat la Brașov caietul de poezie **Claviaturi,** a murit și el, în 5 Octomvrie 1971, după ce-a rămas singur, fără aceea care timp de-o viață i-a fost muză și tovarășă, soție și sprijin, îndemn și inspirație. Și când spun că n'aș putea scrie despre amândoi, imposibilitatea aceasta, o simt, se datorește nu atât faptului că despre Domnița Gherghinescu nu se poate scrie decât neîmpărțit, dar mai ales împrejurării că viața lor la Brașov se leagă (pentru mine, brașovean și cosmopolit) de-un grup numeros de prieteni, despre care ar trebui să scriu, ca să pot fixa în timp și în spațiu profilul acestei perechi fără pereche. Erau acole, aproape zi de zi, Octav Șuluțiu și Mircea Petala, C. S. Anderco și Bianca Podea, Horia Bottea; și mai erau, desigur, destui alții. Și, dacă aș scrie despre ei, poate aș ajunge la un capitol de carte.

Azi nu pot și nu vreau decât să încerc să evoc tulburătoarea figură a Domniței, așa cum trăiește în amintirea mea după mai mult de-un sfert de veac de când n'am mai văzut-o: vie și sclipitoare în vioiciunea ei, în ciuda

bolii care-a chinuit-o o viață întreagă, pe care-a știut s'o suporte și s'o învingă într'o serie de bătălii la care noi, prietenii ei, mai mult decât doctorii care-au îngrijit-o, am asistat uluiți și îndurerați, de multe ori neîncrezători, între un miracol și altul. Pentrucă, de fapt, viața Domniței a fost, mai presus de toate, o împletitură de miracole, pe care nici cei mai înverșunati admiratori și prieteni ai ei, și aici vreau să amintesc mai presus de toate pe Lucian Blaga, pe care de-atâtea ori l-am văzut la Brașov alături de ea urcând aleile de pe Livada Poștei, nu au știut să le așeze în adevărata lor lumină, o lumină de taină și de imposibil, care îi cuprindea uneori toată făptura, înrămând-o într'un cadru de vrajă.

Mai ales Lucian Blaga fusese pentru Domnița, mulți ani de zile, așa cum s'a văzut din corespondenta publicată parțial de Gherghinescu-Vania, un fel de scutier și cavaler, a cărui existență ea a știut s'o definească într'o zi, aproape ca într'o glumă. I-am întâlnit în drum spre casă, într'o aprinsă discuție, și cum știam că încă în ajun Domnița fusese bolnavă, am întrebat cum fusese cu putință să iasă în oraș; privindu-mă drept în ochi, cu acea secretă flacără pe care n'am mai văzut-o nicicând și la nimeni, mi-a spus, râzând: „Ce să fac, Ștefane: am Blagă, am vlagă!".

De fapt, **vlaga** ei, timp de-o viață, a fost lumea poeziei, dar nu numai aceea a liricii, cât a poeziei în general, care doarme și sclipește în fiecare lucru, cum a definit-o poetul romantic german.

Pentru Domnița, poezie era într'o plimbare în alei de toamnă, într'un tablou, într'o carte de proză, într'un spriț la ghiață, într'o revistă de literatură bună, și, mai ales, peste tot și toate, în prietenia pe care știa s'o dăruiască cu o generozitate fără margini. De multe ori, când îi vizitam în micul apartament din strada Horia, acolo unde se termină Livada Poștei și începe coborîșul spre cartierul numit **Brașovul Vechi,** îi găseam pe fiecare întins într'un **șezlong,** cu perne sub cap și pleduri până la gât, fiecare cu o carte de poezie în mână, și, când ajungeam pe terasă, fiecare se ridica, nu numai ca să mă salute, dar mai ales ca să-mi împărtășească bucuria poeziei. Pe balconul din față picta sau desemna Bianca Podea (făcea acvarele cu un fel de pensulă muiată în nori), și, când Domnița citea, se făcea în jurul cuvintelor o liniște care le înrăma, parcă erau plastice, ca într'un tablou. Cred că atunci m'am întâlnit prima dată în viață cu ceea ce se poate numi „poezie concretă": dar cuvintele acestea au, firește, un tâlc cu totul deosebit, **concret,** pentrucă vocea Domniței (avea o voce niței răgușită, cu intonații de violoncel rănit) știa să scoată în evidență poezia până

și într'o virgulă, într'o pauză între două strofe. Cred că din această comunicare poetică se născuse perfecta înțelegere mai ales cu Lucian Blaga, dar și cu Tudor Arghezi, doi mari poeți și, amândoi, admiratori ai excepționalei capacități de osmoză poetică pe care Domnița o poseda.

Pentru mine, între un ceai și altul, după-mesele și serile din strada Horia nu au dispărut; și țin minte că în vacanțele de iarnă, venit din București în orașul natal, luam în piept zăpozile care atunci mă încălzeau cu gândul întâlnirii, și care azi încă există pentru mine, mai mult ca magice **neiges d'antan**. Mergeam pe sub felinarele înălbite de căciuli mari de nea, pășeam singur pe alei fără urme de pași, și cu gheata făceam în zăpadă desene pe care la plecare le găseam îngropate de troiene. Dar aveam în urma mea o lectură de câteva ore, o cascadă de poezie fără încetare, însoțită de explicații despre ultimele tablouri sosiste în casă, fie de la Eugen Gâscă, sau de la alt pictor din Cluj sau Sibiu, fie că auzeam comentariile făcute la cetirea unei scrisori de la Blaga, Arghezi sau Victor Papilian. Deseori în acele scrisori erau foi cu poeme încă inedite, sau desene făcute cu mână de poet și răbdare japoneză: țin minte că mesagiile lui Tudor Arghezi erau împodobite de schițe de-o mare exactitate și originalitate, în genul acelui auto-portret atât de des reprodus, niciodată egalat de vreun pictor su gravor.

În jurul numelui Domniței plutea un fel de mister; i se spunea, i s'a spus, i se va spune „Domnița", și toată lumea așo o va cunoaște. Dar țin minte că dedicația primelor poeme ale lui Vania Gherghinescu (pe numele său adevărat Dumitru Gherghinescu) se adresa „Domniței Moraru", și eu am reținut numele de familie într' o legătură romantică (morărița, **die Müllerin,** este unul din cuvintele-cheie ale romantismului german), pentrucă, așa cum am cunoscut-o în șirul anilor, Domnița a fost o ființă în care spiritul romantic se manifesta într' un chip cu totul personal. Humorul, ironia, auto-ironia, mai ales, erau la ea arme defensive, pentrucă în pieptul ei bătea fără încetare o inimă la fel de pasionată, la fel de înaripată, la fel de sbuciumată, ca aceea a marilor eroine romantice din literatura universală. Nu știu dacă până azi cineva din acei care-au avut privilegiul de a-i sta aproape a văzut-o în lumina aceasta; eu însă cred, și o cred cu toată tăria convingerii mele, că nimeni dintre cei care în România au trăit pentru poezie, în poezie și prin poezie, n'a posedat avântul uman al pasiunii și al gândului așa cum l-a avut această ființă în care tocmai felul ei de-a fi: simplu și deschis,

deseori amical și fără secrete, ascundea un suflu tainic al marilor arderi lăuntrice.

S'au scris poezii pentru și despre Domnița, încă în viață, și mai multe după plecarea ei:

Domnița din basmul acelei cetăți,

cred că este un vers al lui Blaga, și este un vers din cale-afară de frumos, pentrucă o așează, într'un mod subconștient, în peisagiul romantic din **burgul** brașovean, în care sufletul și sensibilitatea ei s'au desvoltat mai mult decât ar fi fost cu putință în orice altă parte a României.

Îmi dau seama, acum și aici, în 1971, într'o insulă din Pacific, că ființa Domniței era de-un romantism universal, tocmai pentrucă în ea se exprima specificul românesc, fie într'o strofă pe care-o spunea, fie într'un calambur în care excela ca puțini alții, fie într'o tăcere în care știa să se închidă atunci când mulți vorbeau tare, fără să ajungă la o expresie.

Nu știu cum aș putea s'o descriu mai bine decât citând versurile pe care un vechi și pierdut prieten, poetul de mare talent Ștefan Stănescu, le-a scris nu știu despre cine, dar care de fapt reprezintă un portret al Domniței, așa cum i-ar fi plăcut să-l audă:

Ea nu era frumoasă, dar o'nfrumusețase,
O măreție tristă ce'n ochii mei pulsa;
Ași fi vroit în visu-mi s'o prind ca'ntr'o mătase,
Atât era de pură, și-atât de mult a sa.

Mulți au crezut că Domnița „scrie" poezie, când ea se limita, mai simplu și mai complex, s'o trăiască în fiecare zi, în fiecare respirație. De altfel, sunt sigur că poezie **a scris,** însă spiritul ei de auto-ironie și de auto-critică a îndemnat-o să distrugă versurile, dat fiind că nu le vedea la înălțimea la care ar fi trebuit să fie. S'a mulțumit, tot ca romanticii, să traducă, și, când a ales prima carte, a fost romanul lui Alain Fournier, **Le Grand Meaulnes,** pe care nu mă dau înapoi de a-l cataloga ca supra sau neo-romantic. Traducerea a fost o capodoperă, și despre ea s'a scris ca de-o carte originală, pentrucă în fiecare pagină era prezentă persoana traducătoarei, la fel cu aceea a autorului, într'o colaborare peste timp și spațiu. Nu țin minte dacă traducerea a apărut în editura **Gorjan** sau **Publicom,** la care între 1940—1944 am lucrat ca „șef de producție", într'un straniu și juvenil amnestec de redactor, ziarist, traducător, corector și hamal, având satisfacția, platonică de

altfel, de-a fi putut recomanda cărțile câtorva prieteni la care țineam cu deosebire.

Știu, fără amănunte, că mai târziu Domnița a tradus alte cărți, poate mai mult din motive „economice", dar marea ei reușită a fost **colaborarea** cu Alain Fournier, din a cărui carte a știut să facă o operă originală, mai valoroasă decât multe din producțiile poetice care abundau pe piața literară.

După moartea ei am văzut în reviste câteva aforisme scoase cu mână pioasă din foi și caiete, și, cetindu-le, am auzit vocea ei. În chipul acesta mi-am dat însă seama că acele fraze pline de luciditate și de spirit nu erau decât un ecou al extraordinarei sale prezențe umane; odată, când stăteam de vorbă, și când venise vorba despre ce „va rămâne" din fiecare din noi, ea a spus, râzând: „Nu știu dacă din mine va rămâne mult; eu am fost un fel de Petre Țuțea cu fustă", cuvinte care reprezintă o excelentă auto-definiție, pentrucă atât fostul elev și colaborator al lui Nae Ionescu (despre care Emil Cioran spunea că este „singurul român genial al secolului XX") cât și Domnița, erau un fel de cataracte de focuri de artificii, de toate nuanțele și culorile. Desigur că aceste cuvinte păcătuiau prin modestie, dar, în fond, ea s'a văzut așa cum era: o prezență care făcea ca viața să fie mai puțin mizerabilă decât este, mai înaltă și mai aerisită, tocmai pentrucă există ființe ca Domnița Gherghinescu.

* * *

Ne-am despărțit prin 1946, fără a ne fi pierdut urma; când și când aflam că este bolnavă, că iar s'a refăcut, că ne trimite gânduri bune, că vorbește de noi, și nu m'am mirat când, la câteva săptămâni de la moartea ei, Vania mi-a scris o scrisoare — singura — în care îmi comunica, printre gemete și tăceri, vestea pe care-o așteptam cu toții, dar în care nimeni nu putea să creadă, spunându-mi că nu de multă vreme Domnița începuse să ne scrie o scrisoare care s'a oprit la primele rânduri. În plic venea un petec de hârtie, pe care pusese data și numele nostru, începând cele dintâi șire, pe care n'a mai putut sau n'a mai știut cum să le încheie.

Am simțit-o aproape întotdeauna; și nu m'am mirat când, în 1967, la Madrid, Vintilă Horia, care-o vizitase la Brașov în tovărășia mea, o dată sau de două ori, m'a rugat să-i „povestec" despre Domnița, deoarece

avea de gând s'o așeze într'un roman, lucru pe care nu știu dacă l-a făcut sau îl va face.

Oridecâteori mi-am cetit poezia între prieteni, un act de unire spirituală pe care îl practic din ce în ce mai rar, am evocat ca pe-o prezență vie fața Domniței, îmbujorată de febre și de elan, când asculta poemele care mai târziu aveau să facă parte din cărți ca **Cetatea lui Bucur, Căutătorul de Comori** sau sonetele din **Muzica Sferelor.** Ea a fost din cei foarte aleși, din cei foarte puțini, a căror voce a contat oridecâteori era vorba să fac o schimbare, să scot un vers sau un cuvânt, și îndemnul, sugestia sau soluția ei erau întotdeauna exacte, perfecte, ideale.

Volumul meu, apărut în exil, în Mexico, **Poemele Poetului Pribeag,** pe care i l-am trimis de mai multe ori, n'a ajuns în mâna ei: a fost oprit la cenzură, într'un act de barbarie care se explică din ce în ce mai mult prin întoarcerea la stalinismul jdanovist. Ași fi vrut, în 1969, la fel ca în anii '30 și '40, să mă poată ceti, și așteptam judecata ei, care n'a mai putut să vină.

Oridecâteori o evoc acum, în tovărășia lui Vania, nu pot să n'o alătur grupului de prieteni cu care mă vedeam zilnic la Brașov: colonelul-scriitor Mircea Petala, om de-o excepțională sensibilitate, care a cerut să fie îngropat în cimitirul catolic de lângă casa Domniței, și dorința i-a fost respectată; Octav Șuluțiu, râzând în cascade care, cu anii, au devenit din ce în ce mai puțin sonore; Horia Bottea, poetul uitat, de concizie matematică, format în paginile mai multor serii din **Bilete de Papagal,** și, mai ales, o văd urcând aleile **Livezii,** alături de Lucian Blaga, a cărui pălărie de **domn occidental,** în timpuria toamnă a lui 1946, a devenit pentru mine un simbol, într'o atmosferă din ce în ce mai plină de șepci. Toți au murit, dar sunt toți prezenți într'un fel sau altul, în ciuda „reconsiderărilor" și a cenzuriler care se schimbă cu vântul. Merg toți împreună, urcând drumul fără coborâre, și, în mijlocul lor, pășește Domnița, al cărei râs se aude din Bucegi până în insulele Sandwich, ca o briză care lunecă din brazi în palmieri.

Când va fi trecut foarte multă vreme peste anii duri și triști ai atâtor opreliști de toate felurile și de toate direcțiile, Domnița Gherghinescu va fi încă și mereu prezentă în poezia românească, așa cum călăuzește grupul de umbre care acum face un popas, ca peste o clipă sau peste un ceas, să își urmeze drumul în sus...

ȘTEFAN BACIU

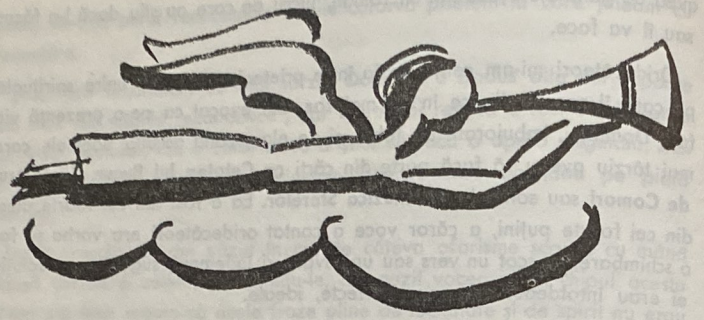

ȘI TU, ISUSE, AI PLÂNS...

Și Tu, Isuse, ți-ai plâns
singurătatea de om.
Ai plâns cu fața în palme
îngenunchiat pe piatră
în tăcerea goală a ceasului desnădejdii.
În jurul Tău fiecare viață era
o parabolă paralelă, o altă singurătate.

Singur, cum numai omul poate fi singur
între oameni, ai plâns
pândind un semn de îndurare,
așteptând un răspuns
rugăciunii Tale, dintr'odată cuprins
de frica omenească a osândei.
Ci Ți-a vorbit doar un foșnet de frunze,
ecoul pașilor celor aleși
dinainte de veac să-ți împlinească destinul,
osândindu-se în sângele Tău.

Și, poate, ai plâns de mila lui Iuda
Iscariotul, pe care nu puteai să-l răscumperi.
Erați doi oameni aleși să'ntrupeze
pentru eternitate: unul dragostea, celălalt mișelia.

DOAMNE, DEPĂRTĂRILE...

Doamne, depărtările...
necunoscutele, înșelătoarele depărtări
care ispitesc sufletul
ca pe frunze, ca pe cocori toamna.
Eu știu că dincolo de pragul acesta
de coline pustii, de zile scrumite
alte depărtări se deschid,
alte pustietăți, alte cetăți
peste care planează neliniștită
și lacomă umbra corbilor și tăcerea.
Tăcerea.

Eu știu că nicăeri nu ajunge
sufletul trudit de dureri
ca o frunză de soare.
Primăvara nu e a anilor stinși
și poate nici a lăstunilor
care trec prin zi ca săgeți
fără să-și scrie urma,
fără să'nsângere cerul.

Și totuși, Doamne, te-aș ruga să îngădui
gândului măcar să vâslească
cu cocorii prin aerul deschis
drum fără făgaș peste ape
până în țara Soarelui nou.
Te-aș ruga să ajuți sufletului
să-și zidească încă odată un cuib
undeva, subt privirea blândă a cerului,
în frunzișul albastru al tăcerilor mari,
în palma Ta de văzduh,
departe de hotarele mincinoase
ale timpului care-și tremură clipa
în sfârcul zenitului Tău,
frunza ce stă să cadă.

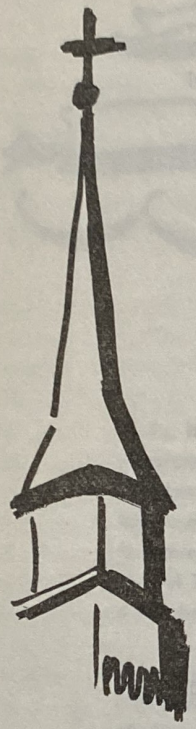

CE DOR TE'MPINGE?...

Ce dor te'mpinge, undă călătoare,
spre țărmul ăsta ars, fără legende?
Din larguri vii, cu zale vii de soare,
vii să te frângi pe'un stei întunecat.

Ai colindat nemărginiri, ca Duhul
rătăcitor în ceruri fără lumi,
și-acum te prăbușești, fărâmițând văzduhul
ca pe-un potir băut până la fund.

Ce-i fi căutând pe ăst tărâm sărac,
mireasă de cleștar, cu boiu fugar?
Aici podoabele nisip se fac
și spuma mării sgură de amar.

Se'mplântă cântecele-adâncului în noi
ca'n scoici pustii, și pleacă, și iar vin...
închipuind un foșnet viu de foi
din veșnic nevăzutele grădini...

YVONNE ROSSIGNON

PORUMBEI DIN TOATĂ LUMEA!...

Când am cunoscut-o, la treizeci de ani, Veneția mi-a apărut ca o feerie de basm oriental. Era vară, prin August. Între apă și cer, un răsuflet vaporos aburea strălucirea culorilor c'un murmur tăcut de nuanțe mereu schimbătoare. Numai Bila Arsenalului scânteia orbitor ca un alt soare, neverosimil, răspuns celui din văzduh... Acum, prin poleiala ștearsă înverzesc dâre de cocleală. În lumina cenușie crepusculară, deși e încă devreme, fațadele caselor parcă stau să se năruie în apa sălcie a canalelor.

Coborînd din motoscaf la San Marco, ploaia care se oprise începu iar, măruntă. „Se scutură ultimele picături", îmi zic; dar optimismul mi se spulberă curând, sub dușul realității. „Poate mâine", îmi promit c'un oftat, înainte de a mă avânta subt bicele ploii întețită brusc, peste băltoace din care apa plesnește împroșcând bășici. Străbat în fugă piața, înconjurată pe sub arcade cu șiruri de scaune întoarse, ca oseminte desgropate.

De la o vreme rătăcesc tot mai descurajat printr'un labirint de străduțe, căutând zadarnic **Calle dei Fabbri,** cu hotelul meu. Și nici țipenie de om — cum să fie? Mă opresc la o răspântie, sub firma unei **trattoria** cu obloane trase, pun gemantanul alături — noroc că nu-i greu! — și dau să scot din buzunarul impermeabilului planul Veneției, când văd venind spre mine, din fundul străzii, o umbrelă vânătă pe două picioare subțirele, care deapănă iute sub o fustă albă, scurtă. „San Marco mi te-a scos în cale!", mă bucur; și, ridicându-mi ochii plin de recunoștință, citesc pe zidul casei de peste drum, din colț, tăblița cu numele străzii: **Calle dei Fabbri.** „...Doar m'am uitat bine adineauri?" — însă n'am timp să mă mir; umbrela e la câțiva pași de mine și apa curge de jur împrejurul ei ca o pânză neîntreruptă, prin care se zărește, ivindu-se de sub margine, vârful unui nas palid.

— **Prego, signorina...** încep eu, dar purtătoarea umbrelei m'a și întrebat: — Căutați **Albergo Bella Venezia?** Mă uit la ea uimit, aproape înfricoșat; **signorina** mă privește liniștit, cu ochi mari căprui, în care strălucesc pulberi de aur, și continuă: mătușă-mea, patroana hotelului, a primit tele-

grama de la agenție pentru cameră și mi-a spus că trebuie să veniți astăzi. M'am gândit că poate n'o să găsiți, pe ploaie... — **Mille grazie,** îi răspund emoționat, și repet; apoi, nemaiștiind ce să-i spun pe limba ei, traduc și în franțuzește. — **Français?,** mă întreabă ea. — Nu, am locuit la Paris treisprezece ani; acum trăiesc la Londra. — La Londra? se miră fata. Cum e acolo?, și se uită la mine parcă în extaz. — Ca la Veneția!, exclam, arătând cerul cu mâinile, supărat pe succesul Londrei; dar ea mă privește neîncrezătoare, șoptind ca pentru sine: — Cât aș vrea s'o cunosc... Acum să mergem, suspină; și vrea să-mi ia geamantanul, dar o opresc, indignat: — Nu se poate, e prea greu pentru dumneata! — Sunt voinică, se grozăvește, și dă să-l ridice; dar nu izbutește, alunecă și-i scapă umbrela pe trotuar. Părul-i iese la iveală, blond păios, adunat la ceafă într'o turtiță împletită, strânsă c'o spumă de voal atât de fin că pare o pânză de păianjen. — Ai văzut?, o cert, și-i dau umbrela. Ține-o bine, că am eu grijă de geamantan. Sunt deprins cu el. Dumneata trebuie să mai crești... S'a roșit până'n sfârcul urechilor, numai nasul îi rămâne palid spre vârf: cam lung și nelalocul lui, parcă n'ar fi de-acolo.

Pornim alături, sub umbrelă, pe care-o ține strâns, în pumnul mic, de copil. — Câți ani ai, **signorina?** Răspunde repede, cu bărbia'n piept: — Împlinesc cincisprezece, la anul. — Și paisprezece, când? Se oprește'n loc și râde mărunt, cu toți dinții, privindu-mă în ochi: — Peste o lună... Parcă a stat ploaia; scot capul de sub umbrelă, să văd, poate că și soarele?... Aș! toarnă mereu. Fata râde acum tăcut, cu ochii în care scânteiază pulberi de aur; numai nasul, ca mai nainte. Păcat...

Hotelul e aprape, în fundul străzii. — Așteptați puțin, îmi spune fata, în hol; și deschide o ușă cu geamuri, la stânga, prin care se văd mese așternute și, în mijloc, pahare cu flori — anemone. Trebuie să fie restaurantul hotelului. Nu e nimeni, nu s'aude nici un zgomot. Mi-am scos impermeabilul și șapca. Aprind o țigară și mă întind pe fotoliul din fața biroului de la recepție. Începe să mi se pară cam lungă așteptarea. Lângă telefonul de pe birou, un clopot cu sonerie. Mă ridic, apăs de trei ori. Aud pași îndărătul ușii din fundul culoarului; ușa se deschide și o femeie încă tânără, în negru, se apropie zâmbitoare.

— Vorbiți franțuzește?, o întreb, după ce îmi spun numele. — Înțeleg puțin, răspunde roșind. Vorbește, chiar binișor; dar când amestec întâmplător câteva vorbe italienești, mă întrerupe cu vioiciune: — A, știți italienește! și nu mai vrea să spună un cuvânt franțuzesc. — Nu știu, n'am învățat

niciodată, mă apăr onest, dar seamănă cu românească; și continui în limba ei, însuflețit ca de un har. Deodată simt că-mi piere. — **É tutto!,** mă opresc; și adaug: **Je ne sais plus... — Si, si!** protestează ea râzând. E brună; ovalul feței, delicat, cu o gropiță în bărbie și alte două în obraji, când râde, îmi amintește, ca o replică laică, madonele lui Bernardino Luini...

— Acum, poate vreți să vedeți camera?, și deschide ușa restaurantului. O urmez. — Am să vin mai târziu să iau masa, pe la opt. Vreau să dau o raită prin oraș. Nu mai e nimeni... aici?, o întreb ezitând, și mă uit cercetător împrejur: în fundul încăperii, o ușă cu geam mat, probabil a bucătăriei; alta dă în stradă. — Doar un **piccolo.** Alberto, condu pe domnul în camera 16. Cel chemat vine din bucătărie mestecând, se șterge fără grabă la gură c'un șervet, îl atârnă de clanța și mă salută ceremonios — **buon giorno, signore** — apoi îmi ia geamantanul și pornește pe scară. — Vream să vă mulțumesc și pentru... încep eu; dar sună telefonul. — **Scusi,** mă întrerupe patroana; și ridică receptorul făcându-mi semn cu mâna să aștept. Îi răspund, la fel, că nu-i grabă, și mă iau după Alberto.

Odaia e mică, văruită alb, cu plafon de grinzi înalt și mobilă lustruită. Miroase a ceară și a sulcină. Fereastra e astupată pe dinăuntru cu două obloane tăiate sub marginea de sus în formă de inimi, prin care pătrunde o lumină tulbure. Mă uit prin una din ele și văd, aproape, un petec de zid umed, mânjit de o pecingine verzuie. Parcă s'aude picurând ploaia? Nu, e plescăitul apei: trebuie să fie un canal, chiar sub fereastră. „Acum, să iau ceva cald", mă gândesc; însă m'aș întinde nițel. Am dormit prost azi noapte, ghemuit ca într'un sertar, în cușeta de sub plafonul vagonului...

* * *

Când ies pe trotuar, iese și fata de sub umbrelă, dinaintea ușii de-alături, a restaurantului. — Ce faci aici? — Așteptam... răspunde roșind. — Mai vine cineva? — Nu (zâmbește sfios), vă aștept. — Îmi pare rău, schimb tonul, n'am știut; dar ea se apropie de mine, și, misterios: — Să nu-i spuneți că ne-am întâlnit. — De ce? vream tocmai să-i mulțumesc, când a sunat telefonul. — Știu... Nu m'a trimis ea. Să nu-i spuneți nimic... „De unde să știe?" Îmi trece prin gând că poate nu-i în toate mințile; și îmbrăcată așa: parcă-i rochie de comuniune. Pantofii, tot albi, cu tocuri înalte, subțiri, îi sunt leoarcă și ciorapii de mătase uzi până deasupra gleznei... — Ai să răcești, vino să luăm ceva cald. — Nu, mulțumesc, dar merg și eu, dacă vreți.

Ploaia a stat. Pornim alături. Și-a strâns umbrela și înțeapă cu vârful ei băşicile din apa care se rostogolește gâlgâind peste pietre. Aproape de galeriile din San Marco trecem pe lângă o vitrină cu tablouri — peisaje și flori, în culori de cărți poștale. Mă opresc surprins, în fața unei reproduceri: — la uite! Fata privește în extaz la o barcă plutind pe-o apă albastră sub un cer de acadea roz și exclamă: — Ce frumos! — Nu asta! mă supăr eu: **Logodnica** lui Pollaiuolo. Îți place? Ea răspunde, critic: — Are gâtul prea lung... și nasul cam în vânt (duce mâna la al ei). „Cine vorbește!" mă gândesc; și tare, didactic: — Am descoperit-o acum optsprezece ani, la muzeul Poldi Pezzoli din Milano. O știam însă dintr'o reproducere, din **Illustration,** cu prilejul expoziției de la Paris din 1937, unde a făcut senzație. Mi se pare că acuma i se atribuie lui Antonello da Messina și-i zice **Necunoscuta** — Ce multe știți!, se miră ea, privindu-mă năucă de admirație, ca pe barca de adineauri. „Așa-mi trebuie", mă cert; dar îmi și trece, ba chiar mă înduioșez prostește și-i spun, fără să mă pot opri: — Mă îndrăgostisem de **ea**. Dacă aș fi întâlnit-o în viață și m'ar fi vrut, acum poate că... — S'a măritat?, mă întreabă fata, cu interes. — Cine?! — Logodnica. — A! vrei să spui (arăt spre vitrină)... Poate. Ce importanță are? și reiau: era măritată, când am întâlnit-o eu... „De ce i le-oi fi spunând?". Îmi întorc ochii la ea: privește absorbită la peisajul cu barcă. „Mai bine!" și de bine ce-mi pare: — Ai dreptate, nu-i rău. — Așa e? exclamă bucuroasă; iar, când plecăm, întoarce capul cu jind, parcă tot nu se'ndură.

În piață, doar câțiva trecători rari, grăbiți, cu gulerele de la impermeabile ridicate. Ne oprim la San Marco, pe trepte, dinaintea intrării. Biserica e deschisă: departe, în fundul unei grote de întuneric, altarul strălucește misterios la flacăra tremurătoare a unei lumânări, doar una. „Să fiu singur, aș intră... Ce toantă!", și îmi aduc aminte: poate că nu-i în toate mințile?... Da de unde, n'are deloc! Au să vină mai târziu; și gustul. E abia un copil... Ce-o fi făcând?"

S'a lăsat într'un genunchi pe-o treaptă, desculță la un picior și stoarce delicat ciorapul, cu amândouă mâinile. Capul și bustul nu i se văd, ascunse după umbrela deschisă, rezemată alături. Își închipuie, probabil, că m'am dus înăuntru, în biserică, și se crede neobservată. Fusta i s'a ridicat deasupra genunchiului și, de sub îndoitură, din umbra caldă și roz, conturul coapsei se arcuiește lin, până sus, aproape de șold... Îmi întorc stânjenit capul și mă uit peste umăr, în fundul bisericii: flacăra lumânării se înalță acum subțire, albă, îndoită ușor din vârf... „Mi se și năzare!" — și privesc mai sus, prin

întuneric, gândindu-mă (parcă nu eu): „Dacă minte? o fi având mai mult decât spune... Ce, poți ști vreodată... ele!". Aud pocnetul umbrelei închise, apoi glasul fetei, neștiutor: — V'a plăcut? — E întuneric. N'am văzut nimic. Haide să luăm o cafea, răspund repede, fără să o privesc.

La cafenea o întreb: — Dumneata ce iei? — Nimic. — Ba da, insist, ia ceva cald, un ceai, o ciocolată, are să-ți facă bine. Uite ce reci ți-s mâinile (i le cuprind în ale mele): ca niște sloiuri; și picioarele, la fel trebuie... — Atunci, o înghețată. Până vine, mă duc să mă spăl; mi-am stors ciorapii. Iertați-mă o clipă...

Se întoarce după câteva minute. Îmi aprind o țigară și sorb din cafea. Fata zgârie mărunt înghețata cu vârful linguriței și duce o fărâmă la gură: — Mm, e bună!... Mă cheamă Rina, Rinalda. — Frumos nume; pot să-ți spun Rinalda? — Sigur... Rina, e mai frumos.... Știi ce mă gândesc, Rina? Dacă m'aș fi însurat **atunci,** acum aș putea avea o fată ca dumneata de mare; și adaug, repede: cred că mi-ar fi făcut plăcere să fii fata mea. Rina nu pare mai convinsă ca mine: — Mai bine așa, spune simplu, fără subînțeles. Totuși, insist: — Cum, **așa?** — Singur. E greu când ai copii. Mătușă-mea are doi. Dar și mai greu e fără părinți... Eu sunt orfană. — Îmi pare rău, Rina.... — Da, mama a murit într'un accident. Eram mică de tot; nu mi-aduc aminte. M'a crescut patroana. A fost greu... (a terminat înghețata). Acum trebuie să mă duc, suspină. Mă ceartă Orlando, dacă întârzii. — Cine-i Orlando? — Unchiu-meu. Are un bar, lângă **Bacino di San Mosè.** Eu servesc acolo, seara, după șapte. Se supără ușor. Clienții îi zic **„Orlando furioso",** dar nu-i om rău. — E bărbatul patroanei de la **albergo?** — Nu, e văduvă. I-a murit bărbatul acum doi ani, s'a înecat... Era tata; și începe să plângă încet, cu suspine. — Iartă-mă, Rina, n'am vrut... — Nu face nimic. Așa-i când ți-aduci aminte. Mai bine să uiți...

Ridică ochii umezi către mine și surâde sfios. O lacrimă i s'a prelins dealungul nasului palid; când picură din vârf deaspura buzei, o linge iute cu limba și — mi se pare? dar negreșit e părere, că nasul i s'ar fi clintit imperceptibil, în mai puțin de-o clipă; apoi mai ciugulește o fărâmă de înghețată minusculă, din vârful linguriței și se scoală. — Pot să te însoțesc, Rina? — Da, dacă vă face plăcere; acuma nu mai plâng. Și râde scurt, cu toți dinții și ochii, umezi încă.

Afară e rece și abia se mai zărește; cerul opac s'a prăbușit peste acoperișuri și preface străzile în peșteri sinistre. Rina se agață de brațul meu, fără o vorbă. Simt cum tremură; o cert: — Cine te-a pus să iei înghețată?

— Am să mă încălzesc la bar; și încet, ca și cum mi-ar încredința o taină: ce bine-i la căldură ... — La Veneția nu te poți plânge, mai ales vara. Uite, peste câteva zile vine luna Mai, să vezi ce cald are să fie. Când am fost eu, acum optsprezece ani, era vară ... Și încep să-i povestesc. Târziu, mă întrerupe: — Ce frumos trebuie să fi fost!... E și acum, spun convins. Ai să vezi, e mereu așa; dar ea dă din cap, neîncrezătoare: — Așa spuneți toți... Prin întuneric îi zăresc nasul palid, fantomatic, împungând dintr'o parte în alta. „Nu-i nimic de făcut", mă gândesc descurajat — și renunț: nu știu la ce, dar simt, irevocabil. Însă Rina, urmărindu-și parcă un gând: — Tonio zice că mă fac din zi în zi mai frumoasă. Atunci de ce îmi spuneți povești? ... Ori poate că nu îți plac?

Mă opresc, aiurit. Am ajuns lângă un canal cu apa mută, neagră ca păcura. Dincolo de podul scund, arcuit, după colțul casei înghițită de întuneric, văd cadrul unei uși cu șiraguri de mărgele atârnând de sus până jos, într'o lumină verzuie, spectrală. Dinăuntru răzbesc glasuri bărbătești, frânturi de cântec, râsete scurte. „Trebuie să fie barul ...". Rina parcă mi-a ghicit gândul, căci îmi confirmă c'o bătaie iute a pleoapelor. Și-a lăsat capul pe pieptul meu și mi se uită'n ochi cu ochii ei care ard reci, ca focuri de comori. Caut desperat o vorbă, oricare, și mă aud, c'un glas pe care nu-l recunosc: — Spuneai că-l cheamă Orlando, nu Tonio ... Răspunde în șoaptă, blând, răbdător: — Pe unchiu-l cheamă Orlando; Tonio e logodnicul meu ...

Aha! acuma înțeleg tot, și o cuprind în brațe strâns, ca să nu-mi scape; apoi, agresiv: — Și e din Messina? — Da, mărturisește ea, oftând. — Pictor! — Da... nu toamai... vopsitor, el a zugrăvit barul: așa ne-am cunoscut. — Și ești logodnica lui? — Așa spune el. — Dar tu? ... — Își face armata. — La Milano, știu; dar tu? — Eu ... îți plac? Mă aplec peste fața ei și-i ating nasul cu gura; tresar — rece — mai ezit o clipă, ultima... — Poate din cauza? ... șoptește Rina, și duce mâna la nas; dar i-o cuprind într'a mea, îndepărtându-i-o încetișor, în timp ce-mi apropii gura de-a ei: buzele-i ard, geme și o strâng mai aproape, cât pot, s'o apăr, să nu mai fie decât a mea, să nu mai fie ...

Dar atunci — când? — îi simt iar buzele, și știu că ascultă ceva care va fi ... care este ... un sunet uscat, de oase ... Șiragurile de mărgele din ușa barului sună sec și, înainte ca glasul gros, răstit, să fi strigat „Rina!", ea se smulge din brațele mele și în mâna în care i-o țineam strâns pe a ei simt ceva rece, tare, scobit rotund ca un melc sau ca o scoică, dar n'am timp să-mi dau seama... A țâșnit ca o nălucă peste pod și, într'o clipă, sau

mai puțin, îi zăresc printre șiragurile de mărgele profilul cu gât lung — nu **prea** lung — și un nas mic, ușor în vânt, nasul ...

Am trecut podul —nu știu când — și mă îndrept spre ușa cu mărgele; dar îndărătul lor cineva le desface (aud cum sună) și mă întreabă răstit — e glasul de adineauri ... de când? — Căutați pe cineva? — Nu ... vream să văd; și desfac pe furiș mâna, cu palma întoarsă către mine, dar palma e goală. Totuși am încă senzația acelui ceva rece, rotund și scobit, elastic,neted ca o unghie, rece ... Strâng pumnul și-l desfac iarăși: nimic ... Atunci mă prefac că privesc atent deasupra ușii, la colțul casei, deși nu scrie nimic: — Vream să văd ... caut **Calle dei Fabbri. — Dall'altra parte,** îmi arată cu mâna întinsă, peste punte, **poi diritto.** ... — **Molte grazie;** și mă depărtez deandarantelea, tot strângând și desfăcând palma'n buzunar, cu ochii la ușa luminată, din pragul căreia privirea lui Orlando mă petrece amenințător ...

* * *

Peste noapte m'am visat la Veneția. Se făcea că eram într'o gondolă plutind nemișcat pe-o apă groasă, neagră, pustie ... M'a trezit plescăitul unei vâsle, de-afară; dar mie mi se pare că e tot în vis ... Ascult acum din pat, cu ochii deschiși, ciripitul de vrăbii și trilurile unui canar; numai murmurul apei tescuit sub fereastră parcă-l aud tot în vis, din cealaltă Veneție. „Cealaltă? ...", și închid ochii. Deodată, e o pulbere fulgerată sub pleoape, din care se adună distinct, ca un țipăt mut, orbitor: Rina! ... „Poate că am? ..." Ridic mâna dreaptă cu palma desfăcută, în dreptul ochilor, și o privesc intens, lung; apoi îmi trec vârful degetelor peste buze, încet ... Sunt treaz, lucid; totuși mă simt desmărginit, parcă, și fără identiate. Dacă îmi amintesc câte ceva, orice, la întâmplare, întâi e amintire pură și numai după aceea o recunosc mirat: a mea ... Parcă aș face un inventar: „Al cui ..."

Prin cele două inimi din capătul de sus al obloanelor pătrunde o lumină verzuie. „Fragilă, rece, virginală", mi-aduc aminte — și zâmbesc. Apoi continui, cu vorbele mele: „clară, fără subînțeles, ca lumina zilei ... Pe când cea de-aseară, din ușa barului, stranie, insinuantă ... ca un semn ..."

După ce ne-am despărțit, nu mai știu ce s'a întâmplat: când m'am întors la hotel, nici unde și dacă am cinat ... nimic. „Poate că? ..." Am ajuns cu inventarul îndărăt, la sosire, după amiază, pe ploaie: era aproape șase. În cameră, după ce a plecat **piccolo,** m'am întins pe pat; mă simțeam obosit. „Poate că am adormit și abia acum ..."

N'ar fi de mirare. Mi s'a mai întâmplat și alte dăți, mai ales după o noapte de nesomn, ca aceea din tren. Când pot, dorm câte nouă ore, chiar zece, în șir; și după masă una, dacă am timp ... Atunci, parcă încep altă zi: oricât ar fi de scurtă, dar alta, nouă. Două zile într'unul ... Dacă nu, mă simt fără chef și tânjesc toată dupamiaza, după somnul nopții următoare. Vorbesc — când n'am încotro —, însă vorbele cască și-mi scapă, bat câmpii, fără să le pot ajunge din urmă. Încerc, renunț, tac: „de-ar veni mai repede noaptea!" Mă gândesc: „aproape jumătate din existența mea ... dar în cealaltă, măcar, am fost treaz ..." A, da! știu acum: 'noaptea să dormi și ziua să fii treaz' — era o deviză din tinerețe, pe care încerc s'o practic de atunci mereu ...

Casc și mă întind cu voluptate sub cuverturi. „Ce bine-i: noaptea să fii treaz și ziua ... Nu, le-am încurcat: noaptea să dormi și ziua să fii treaz! ... Să spui cum vrei, dar să faci cum se nimerește, cum spun și cum fac ceilalți, toți, semenii mei: ce bine!" Și săr din pat sprinten, dornic de lume, de oameni ...

Dau în lături obolanele. Canarul din colivia agățată pe zidul casei din față, peste canal, pare atât de aproape că-mi vine să întind mâna ... Ridic doar ochii, la fereastra de sub acoperișul cu olane știrbe. Într'o glastră cu mușcate, o rază scăpătată — doar una, soarele nu-l văd — se încălzea în flori, dar s'a și stins; acum, numai mușcatele ard, încins ... Tresar și mă retrag brusc, c'un pas, asurzit de huruitul unui oblon din stradă, care se sparge lung, în aerul sonor. Mai vibrează încă, neauzit, câteva clipe, în liniștea tot mai adâncă; după încă una, liniștea se umple de râsul răcoros al unei fete, scuturat într'un șir de vorbe limpezi, neînțelese mie, rostogolindu-se ca trilul canarului de adineauri, care le ascultă din colivie, parcă mirându-se, c'un ochi rotund, meditativ ...

* * *

Când am ieșit în stradă, m'a uimit mulțimea. „Ce de lume care nu mă știe și pe care nici n'o bănuiam! Dar cei pe care-i știu, ce-or fi făcând? Dar eu? ..." Mă opresc surprins. „Eu sunt Veneția! Dar Grecia? Așa e, Grecia ... Deseară la 7 iau vaporul. Parcă uitasem ... Ba nu, n'am uitat nimic! La 7 sec deschide ... ba nu, iau ... barul, nu, vaporul" ... și mă apăr ca de-o muscă, cu mâna, prin aer. „Gestul ăsta? ... A, da! știu ..."

Eram cu Mircea Eliade, într'un bistrou din Paris, curând după război. Venise vorba de **Elegiile de la Marienbad.** Goethe avea peste șaptezeci de

ani și se îndrăgostise de o fată de vreo optsprezece. „— Nici atunci, dom'le!", a oftat Eliade. N'am să uit intonația cuvintelor, nici gestul mâinii care le însoțea ... „Ei! cine știe? ..." mă gândesc; și mă uit în palmă atent, vrând parcă să descifrez, printre liniile ei, semnul care poate că este ... „Nici acum (oftez), la patruzeci și opt de ani ..."

Apoi privesc cu lăcomie, să nu-mi scape nimic, fără să mă satur de tot ce văd: cerul adânc, de mare întoarsă în văzduh deasupra caselor sonore ca stupii, de unde se revarsă pe străzi roiuri de oameni care-și vorbesc tare și râd, se cheamă și își răspund: se vede bine că sunt la ei acasă ... Pe turiști îi recunosc lesne, chiar când nu umblă încinși cu binoclu și aparat fotografic: calcă rar, agale, ca niște cai de dric, după femeile lor care scotocesc, la rând, vitrinele, cu ochi pofticioși. Când se opresc ele, rămân și ei, cumpăniți pe marginea trotuarului, într'un picior, privind cu capul pe umăr și un surâs de afiș, întins pe toată fața, la porumbeii care se înghesuie și bat din aripi dinaintea ferestrei deschise, de unde o mână le aruncă firimituri; sau după vreo rufă întinsă la soare, pe sfoară, între balcoane, sub acoperișuri.

Rareori, câte unul, absorbit parcă de răspunderi personale sau de o preocupare anume, înaintează hotărît, și socotește că a găsit pe cine-l poate informa unde-i **Chiesa dei Frari** ori stația de motoscafuri cea mai apropiată, îl oprește și întreabă politicos, ducându-și un deget la șapcă: — **Excuse me ... Bacino di San Mosè? — I'am sorry;** dar, până să-i spun că și eu sunt turist și ... („ce-o fi căutând acolo?", deodată îl privesc cu interes), ne lămurește pe amândoi o femeie voinică, oacheșă, cumpănită între două coșnițe cu zarzavaturi: de-a lungul canalului până la **trattoria** din fund, apoi la stânga; și lasă poverile jos, ca să arate și cu mâna. Englezul mulțumește și pleacă într'acolo. Femeia se uită după el cu duioșie, căinându-l parcă și spune ceva; eu zâmbesc, prefăcându-mă că înțeleg. Mă crede și ea italian?, căci mă întreabă de unde sunt. — **Di Messina,** răspund, și pornesc iute pe urma turistului; iar în gând: „însă nu's vopsitor și armata mi-am făcut-o în țară, demult ... și războiul".

. . . . **Bacino di San Mosè:** mă uit lung, la tăblița cu numele. „Tot am venit pân'aici, ia să întreb la agenție când pleacă vaporul: poate că n'am înțeles eu bine ... o fi mâine dimineață la 7". Găsesc repede. — E astă-seară, îmi confirmă secretara. Pot să mă îmbarc și mai devreme. Dacă iau motoscaful pe la cinci și jumătate, la șase sunt la vamă: de la **San Marco,** pe **Canale della Giudecca — circolare sinistra San Basilio** — până la

Salizzada San Basegio. — E ca în rai, la Veneția, numai sfinți, zic eu. Secretara se preface că râde și, după ce-mi arată pe hartă, încheie: — **Adesso, auguri;** dar cum tot nu plec, mă întreabă dacă mai doresc ceva. — Cunoașteți vreun bar pe aproape? Se scuză că nu știe — locuiește la Murano — și dispare în camera de-alături, de unde revine însoțită de un funcționar care mă sfătuiește, amabil, să mă duc în piața San Marco, că găsesc — îmi înșiră câteva nume — „foarte șic...".

Afară, trec pe dinaintea șirurilor de clădiri, cercetând atent, casă cu casă; mă duc și pe câteva străduțe laterale, pe unde zăresc vreo punte, însă nu dau de nici un bar. „Probabil că pun mărgele numai seara când scot ușa. Nu scria nimic deasupra, n'are cum să se cunoască. De altfel, ziua e închis... S'o fi culcat după miezul nopții. La vârsta ei... trebuie să doarmă, acum... Sigur, așa-i când stai noaptea, ca huhurezii... Bătea câmpii, era nedormită... ori eu?... Ei, dar ce-a fost, a fost! Am dormit, poate am visat — să-mi fie de bine! — acuma's treaz. E abia 10, până pe la 5 să tot văd: câte nu's de văzut la Veneția..."

În piața San Marco e o forfotă și un freamăt de iarmaroc. Peste murmurul glasurilor neîntrerupt ca al mării se sparge câte-o undă de râs tineresc, într'o spumă sonoră împrăștiată de fosnetul porumbeilor care-și fac vânt din evantaie fără număr în văzduhul amețit de strigătul mut al culorilor: de aur și purpură, orbitor de albe și roz, până sus, în aerul adânc de albastru. Deasupra lagunei mai stăruie parcă un răsuflet de somn, aburind argintiu campanilul de la San Giorgio, care plutește'n loc, între apă și cer, înconjurat de văpăi. Aerul e plin de un dor fără nume, promis și mințit clipă cu clipă, de fiecare, mirate să fie o clipă, fragile toate, sfâșietoare... Nici una la fel. Nici una...

„...Dar eu? Nici eu!... De la o clipă la alta, ca și din vorbă'n vorbă, gonind mereu după cea următoare, până m'ajunge somnul; și de când mă trezesc iar, până ce iar adorm... Sărac de mine: trăiesc de azi pe mâine!... Trăiesc? Nici măcar: sunt trăit... Ei, așa! trăiesc, trăit — vorbe! ... Totuși, **trăit,** simt că nu-i o vorbă ca oricare alta, pusă în locul oricăreia. Uneori se nimerește și câte una pe locul ei potrivit. Foarte rar, poate numai o dată în viață, dar tot se întâmplă... o dată. Poate acum... Ar trebui să fiu — nu știu de ce — atent, foarte atent..."

Ce liber mă simt, desprins de orice! Stăpân pe o întindere fără margini: stăpân ou adevărat, peste nimeni, fără supuși; pe o adevărată întindere, deși nu e de nicăieri din lume, totuși misterios adeverită: „așa"... Adineauri

eram exaltat — culorile, cerul, laguna; însă acuma's lucid, fără patos Înregistrez tot și mă lepăd de orice, c'o ascuțime căruia nu-i scapă și nu-i rezistă nimic; atât de iute că timpul piere într'o clipă necuprinsă de niciun timp. Totul se mistuie în ea și continuă să fie, ca o flacără ce ar fi rămas și arde — fără să piară — din propria-i văpaie...

Însă clipa deodată piere, și acum e iar timpul; aud cum bate, număr: amiaza! „Când au trecut două ore?... și n'am văzut nimic... Parcă e ceva de văzut?... Sigur, pe oriunde te duci. Pe unde n'am fost! Ar trebui să fac o dată socoteala. Acuma viu din Londra... „Din Londra! Cum e acolo?" — Cum să fie: ca peste tot, ca și aici... Chiar porumbeii. Erau și la Paris... Aveam și acasă, la Oltenița, când eram copil: unii de rând, guguștiuci, alții de soi — le zicea misirlii — cu ciocul cârn și, la rădăcină, palide ca de ceară, nările, ușor bulbucate, ca un nas..."

Zâmbesc sfios amintirii, care și-aduce aminte apoi că e la Veneția, cu mine, în piața San Marco, de unde nu m'am mișcat... Nici ei: parcă s'ar juca unii cu alții, de-a turiștii și porumbeii; turiștii, poate — dar porumbeii?... N'au timp, nu le arde, înfulecă mereu, când li se dă: tot. Nici turiștii nu prea au; generozitatea lor e calculată, ține doar câteva secunde, până se închide brusc, sec, pleoapa obiectivului fotografic. De-ar ști ei, ceilalți: porumbei din toată lumea...

Deodată mă înduioșez: „N'au timp, săracii, înfulecă. N'are nimeni. Și-l iau mereu de la gură unii altora, de s'alege până la urmă, fiecare, cu te miri ce... Dar eu?". Și întind o mână prin aer, mirat, apoi mă uit lung în palmă atent... A luat-o rasna, timpul meu! Parcă m'aș tot întoarce de pe unde n'am fost, ba chiar mi-aș aminti; însă, de uimit ce sunt, nici nu mai știu de când am început să fiu. Totuși, e așa cum spun: mi-aduc aminte de când n'am fost — sau, poate, voi fi? dacă are să mai fie... „Are să tot fie", îngână vorbele, răspunse tăcut, nu știu de cine; dar știu — ba nu: **știe.** Iar gândul, parcă nici el al meu, se gândește: „peste tot, amintiri; aceleași, numai Amintire, una. Tot ce uităm rămâne înăuntrul ei, și de la ea ne aducem aminte tot ce ni se pare că știm".

...Acuma-i gândul meu, îl recunosc, întreabă gândul care se gândea: „Poate, speranță?" Și răspunde, tot el, iute: "Atunci n'ar mai fi! Speranta nu e nici asta, nici aceea, nici cealaltă, în care sperăm pe rând cu fiecare; nici toate laolaltă, oricum și oricât le-am socoti, căci ea rămâne tot pe dinafara oricărui rezultat, pusă mereu la socoteala celui următor. Cine nu speră? Din tată'n fiu, de azi pe mâine și de la mână pân'la gură. Ce poate

fi, nu știe nimeni unu câte unu; dar fără ea, cum ar putea ști fiecare că este: fiecare? Speranța e fără cuvinte, necuprinsă cu oricâte, cu toate fără ca vreunul să o poată numi. Fiecare vorbă speră în cea următoare, îndemnată la drum de semnele unei speranțe nici măcar bănuită, care totuși se miră sau întreabă în văzul tuturor — ascunsă prin tot ce se vede și se aude — și după ce răsuflă o virgulă, două, se oprește un punct ca să-și tragă răsufletul, înainte de a porni mai departe: din punctul de odihnă, dar și de vedere asupra unei priveliști al cărei orizont se îndepărtează rotund, ca'n mers, din mers, vorbă cu vorbă, fără ca vreuna să-l poată ajunge vreodată, căci nu e nimic de ajuns, ci numai de **mers".**

„... Numai de mers", mă aud atunci, repetând cu vorbele gurii: „numai mers"... Și chiar merg — fără să știu de când, nici încotro — atât de lin încât îmi pare că aș umbla în loc sau pe apă, iar umbletul meu neștiutor, nevinovat și neîncercat de vreo ispită — numai mers — mă ascunde pas cu pas, în văzul tuturor, printre oameni și porumbei. Sunt pașii mei — îi recunosc mirat, cu fiecare — dar mersul parcă nu mă știe; numai să meargă, fără să știe de nimeni, de când a început să fie mers, o dată cu primul pas al primului om în lume,sau mai nainte de orice început, de când nu era nici înainte nici după nimic...

Și deodată, fără să înțeleg ceva, știu că nu e nimic de înțeles, într'o clipă ca o negură fulgerată, în transparența căreia totul se dă la iveală, pe față: „da" prin „nu" și „cu" prin „fără" — nu lipsă, ci plin, numai plin; iar ignoranța mea brusc știutoare, din clipa dării pe față, aceeași, mă umple ca o revelație orbitor de clară și de ne-înțeles...

... Deasupra lagunei aerul temură'n loc și Bila Arsenalului scânteiază: atât de tare că închid ochii. Soarele-l simt ca o mângâiere de ceață — caldă, gălbuie, opacă — prin pleoapele strânse. „N'am văzut nimic", mă gândesc; fără părere de rău, fără nici una, căci nu știu încă la ce „văzut" mi-e gândul. „Veneția?", întreabă; și îndată, convins: „Da, cealaltă Veneție, a lui Bellini și Carpaccio!"

Curios, mi se pare că abia acum mi-aduc aminte — puteam să și uit! — că, de când am fost prima oară la Veneția, îmi promisesem să-i revăd. **Accademia** se deschide peste-o oră — acum e unu —, am timp să iau ceva; mi s'a făcut foame, uitasem, nu numai de foame, de toate. Îmi amintesc vag: „Numai amintire — a cui? — parcă și cu majusculă...", dar vag; și uit. „Nu-i nimic; deseară, pe vapor, am tot timpul... Două zile, pe mare, până la Pireu, n'am altceva de făcut..."

La muzeu, în salonul cel mare, cu Bellini și Carpaccio, e o lumină crepusculară, bolnavă. Culori stise, parcă zăcute. Încerc să reconstitui — nu mai recunosc. "De ce am venit? Nu trebuia... S'a stins viața... Se putea altfel?! Dacă pariam că n'o să-mi aduc aminte, aș fi pierdut. Aveam numai zece la memorizare!..." Mă simt demoralizat și casc, discret, cu mâna la gură, deși nu-i nimeni să mă vadă...

Am ajuns într'o sală cu plafonul scund și ziduri simple, albe, unde se fac reparații: pare mai degrabă atelier. Ferestrele dau spre lagună: uite Veneția! Și mă uit pe rând, prin fiecare... Târziu, mă desprind de ultima și mă îndrept spre o încăpere laterală, îngustă, atras de altă... nu, de un Tintoretto. **Assunzione della Vergine** (citesc), dar e o înălțare! un strigăt mut de lumină, suind în spațiul compoziției. Culorile ard, mișcarea i se răsucește, ca o văpaie cu flacăra ușor întoarsă — parcă de propria-i suflare — sub marginea de sus a tabloului...

Am și uitat de când mă uit: „Ce bucurie a culorilor! Cum se mai bucură ochii mei de bucuria lor și sufletul de bucuria ochilor! Iar culorile lui Tintoretto, de bucuria ochilor și-a sufletului meu! **Anch'io!"**

...„Când s'a făcut ora închiderii?". Aud glasul custodelui, care o vestește fatidic, întrerupt de pauze scurte; tot mai tare, mai deslușit, mai aproape. Se miră că nu's decât eu — pare dezamăgit — și caută bănuitor cu ochii prin colțuri, parcă pe cineva ascuns: „apucătură profesională", îmi zic. Apoi se uită la Tintoretto și la mine, zâmbește înțelegător, ridică expresiv mâinile în aer — „n'am încotro!" — și îmi arată ceasul: — **Cinque! — Grazie.** Mai privesc o dată, din prag, înapoi peste umăr, și îmi pare că flacăra văpăii de adineauri, ușor întoarsă sub marginea de sus a tabloului, pâlpâie aevea și se arcuiește mai tare... ca flacăra lumânării de ieri, din biserică, de la San Marco; și revăd brusc scena cu fata de sub umbrelă. Oftez: „nici acum, dom'le... nici aici...".

Aproape de ieșire trec pe dinaintea unor pânze de Longhi, cu măști, mai ales una, deasupra unui nas care seamănă — „ei, aș! ți se năzare!" — cu toate nasurile... și mă reped pe ușă afară, aproape alergând: „Rina, Rina, o chem în tăcere, am să te mai pot vedea sau visa vreodată?..."

MIHAI NICULESCU

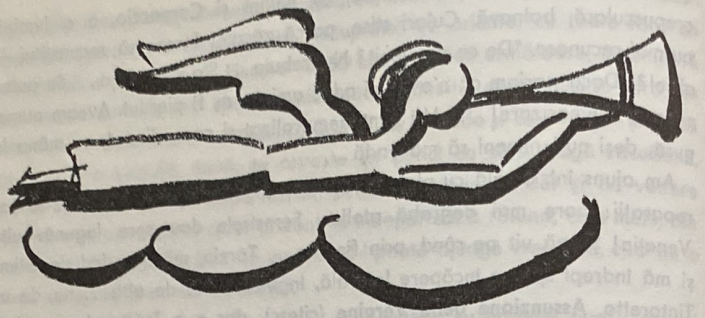

HETEROTELICĂ

N'am ce să vă dau
Împărăția mea e văduvă ca o idee
Ci numai poate
Mila duhului
Un mit înnoptat
Și câteva aripi risipitoare
În cumpăna focului

Vă făgăduisem cântecul — a fost odată
Metamorfoza muritoare a gândului
Nicio noapte nu-și uită fântâna
Nicio lacrimă lava
Dar sângele refuză să curgă
Și oase de umbră cad la pământ
Ca o veche uitare

Ucenicia din insula limpede
N'a durat decât fără regina câmpiei
Fără capre sălbatece
Fără riscul ciocârliei
Nici zei de fân proaspăt
Înțelesesem greșala — creatură ferice

VIRGIL IERUNCA

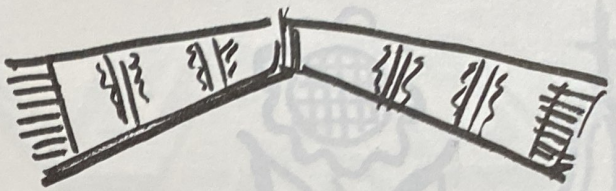

NOAPTE

Vin numai glasurile dinspre întuneric
Fără de umbre
Și se așternpeste tot în odaia cu lumini albastre

Somnul e un vis, nu poate fi aevea
E numai o cântare
Ce-amestecă văzduhul cu pământul

Și cazi adânc, și te ridici spre stele
Spre umbrele de sus
Unde te-așteaptă îngerii să te păzească

Aleargă peste nouri căruța vre-unui sfânt
Ori fulgere în joacă
Și genele prea grele nu pot să le zărească

În șiruri lungi vin animalele din codri
Să-ți lingă mâna, ca pe-un izvor în luncă
O lume'ntreagă ce se cuprinde'n tine

În șirul nesfârșit de joacă și cântaturi
Se prinde'n horă neștiut de nimeni
Luceafărul ce stinge stelele și luna
Și-aprinde lampa albă-a dimineții

FOLTEA

Ne înconjoară toată durerea, ori e umbră
ori pomii ce se urcă încet către odihnă
plâng turburați de seară.

Din străzile mărunte, cu piatră albă'n șir
un pas ce se ridică spre praf și oboseală
încearcă-o rugăciune.

Cărarea se oprește, se opintește iarăși
un drum care se'ntoarce, se răzgândește-apoi
și iarăși o pornește.

Copaci țesuți cu veacuri, cu șopot de păraie
tot cântecul e taină fără de glas or tremur
și fără de lumină.

Acolo sus deodată îți cade ceru'n mână
atât de-aprins de palul eternului mister
de cazi cu capu'n humă.

E pacea ce cuprinde și arborii și hoții
rămâi cuprins de vreme și dus de ea'n vecie
de schit și închinare.

TURNU ROȘU

Negru vopsit cu galbenul din lampă
Ține prins în el și trenul și mirosul cărbunelui topit

In odaia lungă, cu bănci de lemn murdare
Timpul stă afară, privește prin fereastră

Bărbia doarme'n haină și ochii dor de vreme
De undeva se naște un început de veac

Abia ajunși aicea, ori am trecut de mult
Ne-așteaptă ceva'n față ori am uitat tot leatul

Împinși în șiruri slabe de domnul ceferist
Vagoanele se umflă să prindă lumea'n ele

Și valea se lărgește, se strâmtorează iarăși
Cu piscurile'nalte privind la jucărie

O mânăstire doarme, un deal își coace vita
De undeva s'aprinde un început de zi

N. PETRA

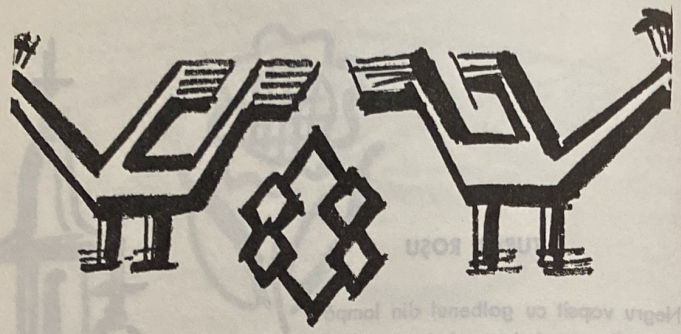

VISUL

'Naintea mării, visul pur se'ncheagă
Și-apoi se-orânduește ca un viciu
Făcând din ne'nfrânare un deliciu
Și din deliciu, viața lui întreagă.

Ci el, ce nu e doară un capriciu
Își lasă frumusețea să culeagă,
Spre marea-i strălucire, și o fragă
Din omenescul fulgurant supliciu.

In felul ei, și marea se închină
Tăcerii-acestei păsări de lumină
Ce umblă'n zbor neobosit și tandru

S'anunțe parcă, peste timp și zare,
Că alt Napoleon sau Alexandru
Își caută un loc de debarcare...

GEORGE NEGRU

NELLO MANZATTI

DE-ALE TEATRULUI

Sala Naționalului din București, de rară cochetărie și bun gust, număra vreo 700 de locuri. Parterul era compus din două rânduri de scaune, denumite fotolii de orchestră, separate cu o balustradă de restul sălii. Urmau respectivele staluri unu, doi și trei. În înălțime, trei rânduri de loji de rangul întâi, doi și trei, căptușite cu pluș roșu, iar deasupra, la „cucurigu", glorioasa galerie cu intrarea prin strada Matei Milo.

In colțul din Calea Victoriei cu strada Matei Milo trona în plin trotoar un enorm W. C. public, în stil oriental, care dăuna fațadei și prestigiului instituției. A rămas înfipt acolo până târziu, prin 1926, când bunul simț al unui edil modern a rezolvat o penibilă problemă, suprimând rușinea. O altă vespasiană de aceleași proporții se afla așezată pe bulevardul Elisabeta, în piața Cercului Militar de mai târziu. Amănunte indiscrete, ce își au însă tâlcul lor pentru povestea ce urmează.

Pe îngrijitoarea W.C.-ului din fața teatrului o chema Frusinica. Femee în vârstă, obținuse dela primărie concesiunea chioșcului de tablă în arabescuri, semănând a reședință în miniatură a cine știe cărui bey sau pașă din Damasc, cu deosebirea că pe o ușă scria în românește „pentru cavaleri" și pe o alta „pentru dame", având deasupra doi amoraș cu arcuri și săgeți, precum și inevitabilul tandem „zero-zero", deși ar fi suficient și un singur zero pentru a definî refugiul neputințelor omenești.

Intr'o zi un domn grăbit intră la zero-zero. Client vechi, văzu cu surprindere o altă îngrijitoare în locul celei obișnuite.

— Unde-i Frusinica? Ce-i cu ea?

— Eh, conașule, sărăcuța de ea! S'a îmbolnăvit de aprindere de plămâni și a sfătuit-o doctoru' să schimbe aeru'. Așa că s'a mutat la „closeta" după Bulivard!

* * *

Pe plasatorul dela fotoliile de orchestră îl chema Moș Petrache. L-am apucat, foarte bătrân, încă prin 1910. Grăsuț, chel, cu nasul acvilin și mustața

tunsă scurt, părea că surîde veşnic. În livrea castanie cu bumbi de aur, cu mersul legănat, dar cu bustul ţeapăn din pricina plastronului scrobit şi a gulerului înalt de zece centimetri, descifra anevoe numărul locului, cu ochelarii „zwickeri" prinşi de nas. Uneori, împotriva regulamentului, ne aşeza din lipsă de locuri câteun scăunel lateral suplimentar. Eram protejaţii inspectorului general al teatrelor, Dumitru Pişculescu, mai pe scurt **Nea Mitică,** fratele părintelui Gala Galaction. Neam de proprietari de pământuri pe la Roşiorii de Vede, a fost unul dintre cei mai încântători oameni cunoscuţi cândva. Brun, înalt şi spătos, adevărat munte de om, putea să bea o vadră de vin cum ai bea un pahar cu lapte. Meşter vânător, făcea parte din societatea „Lunca", care număra printre membrii săi toată elita capitalei, cuprinzând şi pe fraţii Brătianu, doctorul Costinescu, generalul Manu, apoi pe Maria Turnescu (Miţa Biciclista), Carol şi Leonida Şerban şi atâţia alţii.

Chefurile lui Mitică Pişculescu erau vestite şi se ţineau lanţ. Îl cunoşteau nu numai patronii localurilor din Bucureşti, Băneasa, Herăstrău sau Otopeni, dar îl ştiau lăutarii de pe tot cuprinsul Munteniei, cărora mulţi arginţi le lăsase. La el am descoperit întâia oară felul ciudat de a răsplăti taraful cu bancnota ruptă pe din două. La început le dădea lăutarilor doar jumătate de hârtie de 20 sau 100 lei. Dacă îi plăcea cum cântau, plătea şi restul; dacă nu, se amâna pe altădată restituirea celeilalte jumătăţi de bancnotă. Cântau ţiganii de mama focului spre a recupera răsplata. Mai ales cel cu naiul făcea zăbale la gură. De altfel merita osteneala, socotind că o leafă la Stat de „impiegat de-a treia" nu depăşea în vremea aceea şaptezeci de lei. La vie la Valea Călugărească l-am văzut într'o vară pe Nea Mitică în faţa carafei cu vin vârtos de Dealu Mare, ascultând transportat pe „cioroii" cocoţaţi în nucul din faţa conacului, cântându-î suspine:

„Foaie verde trei lămâi,
Trei lămâi şi trei gutui,
Ochi albaştri cui rămâi?
Puiul ţaţii, pui."

Când se „afuma" puţin, punea lăutarii să se urce în pom şi să-i cânte de acolo. Bieţii de ei, după ce urcaseră cinci kilometri de coastă pe arşiţa verilor româneşti, spre a veni din Urlaţi până sus în deal, transportând contrabasul şi ţambalul la spinare, trebuiau să mai facă nespuse acrobaţii ca să urce instrumentele în pom, cântând cu ele cocoţaţi pe cracă.

Odată, într'o Vineri, făcu un chef de pomină la „Flora" pe şoseaua Kisseleff. S'a culcat abia către ziuă. Sâmbătă seara era mare gală la Teatrul Naţional în prezenţa regelui Ferdinand şi a reginei Maria. Îi primea de regulă directorul şi inspectorul teatrului, îmbrăcaţi în frac. Băuse atât de mult Nea Mitică încât, adormind butuc, se trezi buimăcit abia Duminică în zori de zi; după mai bine de douăzeci de ore de somn. În zadar îl căutaseră disperaţi Gogu Plopeanu, administratorul, casierul Pădure şi Serafim, secretarul teatrului. Nea Mitică dormea dus într'un „separeu" al restaurantului, unde nici Dumnezeu nu avea voe să-l trezească, chiar de s'ar fi prăpădit pământul. Fu sever admonestat de Alecu Mavrodi, directorul de pe atunci şi puţin a lipsit ca să îşi piardă postul.

După război, în 1919 şi 1920, tot Pişculescu organizase în timpul carnavalului, şi tot în sala Naţionalului, cele mai frumoase baluri mascate şi costumate ce mi-a fost dat să văd cândva. Profuziunea de costume, rafinamentul decorului, covoarele de preţ împrumutate de Djaburov, eleganţa publicului şi a actorilor, nu şi-au avut asemănare. Contribuia şi frenezia de a fi terminat un război victorios. Perioada de beatitudine avea să se prelungească până către 1927.

Om de rar bun gust, el însuşi luxos şi rafinat (ne uitam cu jind cum fuma numai ţigarete Jockey Club şi Pelişor, cu vârful aurit, în timp ce noi băeţandrii fumam doar Naţionale sau Comerciale), Pişculescu aparţinea unei adevărate dinastii de oameni de spirit, cărturari şi artişti.

Când, în 1919, s'a reluat „Scrisoarea Pierdută", afluenţa la Teatrul Naţional a fost atât de mare încât Nea Mitică nu ne-a mai putut plasa nici pe scaunele suplimentare, rezervate de astădată oamenilor mai însemnaţi decât noi. Pe Zaharia Trahanache îl interpreta Iancu Petrescu. Cetăţeanul turmentat era Iancu Brezeanu; Ion Morţun făcea pe Pristanda; Aurică Atanasescu (pe atunci bărbatul Elvirei Popescu) era prefectul Tipătescu; Ion Manu, Agamiţă Dandanache, iar Miţa Filotti era Zoe Tipătescu, Coana Joiţica.

Ca să nu pierdem spectacolul, Nea Mitică ne-a băgat în scenă, în figuraţie (alegători, cetăţeni, popor, caspeţi . . .). Ne-am pus mustăţi şi cu bâte în mână am colaborat la învălmăşeala şi bătaia dela colegiul electoral în actul al doilea şi la manifestaţia de sfârşit, la locuinţa prefectului, cu fanfara şaptegâşte în frunte. Îmi amintesc cu plăcere că am fost răsplătiţi cu cinci lei de căciulă, pentru prestaţia artistică.

De câte ori mergeam cu familia la teatru, tatăl meu ne ducea fie la loja de rangul doi, fie la stalul ol doilea. Modest, ca mai toţi camenii generaţiei

sale neatomizate, nu voia să ostenteze, mergând la fotoliu de orchestră sau lojă de rangul întâi. Ne crescuse cu rigiditate prusacă, neîngăduind nici o abatere dela disciplină. Îmi amintesc că m'a întâlnit odată pe şoseaua Bonaparte — aveam 17 ani — cu monoclu în ochi şi ţigara în gură. Voiam să „fac praf" pe nişte fete ale colonelului Stareşin, care mă priveau din balcon. M-a pălmuit în faţa lor, luându-mi bastonul, pe care şi l-a atârnat de braţ.

La stalul al treilea la Naţional l-am cunoscut pe Dedu, plasatorul respectiv. Fără morga lui Moş Petrache, cel dela fotoliul de orchestră era totuşi respectuos şi simpatic. La stalul al treilea venea, de altfel, lume aşezată: funcţionari, modeşti intelectuali, negustori, cari toţi dădeau bacşişuri bune. Servitoarele, băeţii de prăvălie şi soldaţii mergeau la galerie, unde însă întâlneai şi floarea studenţimii, intelectualii şi boemii fără de parale. Dedu era firav, stacojiu la faţă, cu părul negru şi mustaţa în furculiţă. Ne însoţea la locurile noastre, ne oferea respectuos programul şi îşi primea gologanii găuriţi de nichel. Cultivam amiciţia cu plasatorii teatrelor, fiindcă te serveau la vremuri de nevoe, dându-ţi câteun loc rămas vacant sau lăsându-te să intri în sală după stingerea luminii.

L-am revăzut, după aproape treizeci de ani, venit să mă roage să stărui ca să-i fie angajată fata în corpul de balet al Operei din Bucureşti. Era o fetişcană talentată, de frumoasă pregătire. Dedu, muşcat de viermele teatrului, ţinuse să îşi crească odrasla în lumea spectacolului.

— Vreau s'o fac artistă!, îmi spuse, duhnind a băutură.

— Bine faci, Dedule! răspunsei, sucind nasul ca să scap de duhoare. Pe semne că se îmbătase ca să prindă „coraj".

Ne-am regăsit ultima oară în 1940. Eram şeful radiodifuziunii. Când mi-a fost anunţată vizita sa, l-am primit înaintea tuturor, ca pe cineva din familie. Ne cunoşteam de atât amar de vreme, iar amintirile despre el se purtau departe, în copilărie. Strângea sub braţ un volum, pe care, desvelindu-l din foiţă, mi-l întinse cu plecăciune:

— Vedeţi dumneavoastră, domnule director general!... Precum ştiţi, m'a pensionat de mai bine de zece ani dela Teatrul Naţional, unde am servit cu credinţă 25 de ani. O viaţă de om! În cei 25 de ani de profesie, tot văzând şi văzând şi tot ascultând şi ascultând, am furat şi eu câte ceva din meşteşug. Nu mai spun că l-am cunoscut si pe domnu' Barbu Delavrancea — Dumnezeu să-l adihnească! — şi pe domnu' Alecu Davilla, pe domnu' Victor Eftimiu şi Zaharia Bârsan, pe domnu' Liviu Rebreanu, pe domnu' Minulescu,

— în fine pe mai toţi autorii dramatici români. Ce mi-am zis eu: N'oi fi tu mai prost ca ei, Dedule! Om şi tu, oameni şi dânşii... Oare dece n'ai încerca şi tu să scrii o piesă de teatru? Că doar nu s'o face gaură în cer!... Am scris o piesă, domnule director general. Nevasta zice că e mai frumoasă ca „Apus de Soare" şi vă rog respectos să mi-o jucaţi la radio. Am dus-o la Naţional lu' domnu' profesor Gyr, dar dânsu' zice că e programu' prea încărcat şi n'are un' s'o mai bage... Domnu Victor Bumbeşti regizoru' m'a îndreptat la dumneavoastră...!

— Dragă Dedule, dacă piesa o fi bună, ţi-o jucăm fără doar şi poate. Eu nu pot însă decide singur. Avem un comitet teatral. Le voi da lucrarea dumitale, susţinându-te cu toată căldura. Dă-mi un telefon, sau revino peste o săptămână din nou să mă vezi.

Fusesem sincer. Eram decis a prezenta piesa comitetului de lectură, deşi autocritica lui Dedu nu-mi prea plăcuse. Dar mă gândeam cu oarecare duioşie că s'ar putea ca bietul om să fi „ciupit" totuşi câte ceva, în decursul anilor, din meşteşugul teatral. Aş fi fost cu atât mai orgolios de a oferi publicului un talent nebănuit.

— Ne-am înţeles, Dedule!

Şi continuai în stilul său:

— Chiar dacă nu ai avea talentul lui domnu' Shakespeare, mă mulţumesc şi dacă scrii ca domnu' Victor Eftimiu!

— Nu vă supăraţi! Nevasta spune că semăn la scris mai mult cu domnu' Delavrancea, Dumnezeu să-l ierte!

Abia ieşit pe uşă, am privit volumul. Era gata tipărit şi întitulat „Moartea Voinicului de Mâna Păcătosului", dramă în patru acte de Nicolae Dedu, autor dramatic român.

— Am dat-o naibii!, mi-am spus în gând.

Volumul purta o dedicaţie pentru mine, scrisă stângaci, ca de copil de clasele primare: „Dlui Dir. Gl. al socet. de Radio de Fuziune, mare român şi conpozitor".

Seara, în pat, am răsfoit „lucrarea". O înşiruire de inepţii patriotice, fără de cap şi coadă, împărţită de altfel în scene şi tablouri, dupa tipicul tehnicei teatrale. Acţiunea se petrecea undeva la ţară, în ziua izbucnirii războiului mondial din 1916.

V'am spus că Dedu era băutor, ca să nu-i zicem beţivan. Scena întâia se desfăşura în cârciuma comunală, unde învăţătorul adunase pe toti fruntaşii satului să le vorbească:

Învățătorul: — Fraților, războiul a fost declarat! Visul nostru secular, Ardealul, se va împlini. Trăiască România Mare dela Nistru pân'la Tisa!

Toți in cor: — Mulți ani trăiască! Cu Dumnezeu înainte! Să vie o țuică, să ciocnim pentru victorie! (sosește un rând de țoiuri, oferite de Gheorghe cârciumarul).

Un bătrân cu plete albe: — Am luptat la 77 în rezbelu Neatârnării. Trăiască neatârnarea! Să mai vie un rând de țuică. Plătesc eu! (Domnul Gheorghe mai aduce un rând, pe care toți îl dau peste cap cu voioșie).

Un tânăr din popor: — Îmi dați voe și mie, ca cel mai tânăr oștean din sat, să beau pentru victoria ostașilor noștri împotriva boanghenului secular. (Domnu Gheorghe aduce al treilea rând de țuică de Văleni).

Ca să scurtez povestea, până la sfârșitul actului întâi, luând cuvântul vreo zece patrioți de diferite vârste și bresle, ultimul fiind preotul satului, care binecuvânta adunarea, fiecare mai dădu „câte un rând". Apoi, cântând „La arme", o porniră pe două cărări către casă, să se culce.

A fost tare greu să-i comunic lui Dedu că „deocamdată" piesa nu putea fi jucată la radio. Ca să nu-l jicnesc, i-am cerut răgaz de câteva luni, ca să-i putem prepara o frumoasă prezentare, în respectiva adaptare radiofonică:

— Ai talent cu carul, Dedule, bătu-te-ar norocul să te bată!

— Nu v'am spus eu că-l mănânc fript pe domnu' Delavrancea, Dumnezeu să-l odihnească?!

NELLO MANZATTI

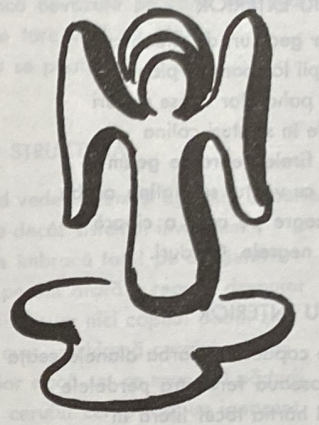

PEISAGII ȘI COLINDE

PEISAGIU MONADĂ

Din copacul cu miriadele ramuri
frunzele miriadelor nervurile
infinitului din începutul copac
atotîncepulul cu păsările dumică
din ciripit în ciripit ceața cetinile
toate pe raze s'au despletit
în apele sfiirilor s'au tras
monade se caută în ochii
cu ochii monadele în glasuri
se absorb una pe alta
pe cât mai multe monadele se mută
una într'alta nemuritoare. Monada.

PEISAGIU EXTERIOR

Dâre pe geamuri de ploae curg
toți stâlpii lămparelor plâng
în ochii paharelor stinse neguri
amintirile în straturi colina
copacul firele negre pe geam
dureros cu vântul se clatină oarbe
țiglele negre pe casă o cioară
pică din negrele. Cârduri.

PEISAGIU INTERIOR

Ce vede copacul cu iarba olanele ceața
vântul șoseaua fereastra perdelele
ștergarul hârtia tocul litera în
lobul cutiei departe-vedere ce
vede frumoasa cu voce de aur negrul
umflat în trompetă clapele pianul
calul cu botul răsfrânt clapa țigara
strivită în cenușar atâta scrum
chibriturile arse lampa aude cu brațe
ce curg din tavanul tencuit pe cer
dincolo de toate obloanele trase
plâng stele ce niciodată n'au fost.
Aud.

PEISAGIU POEZIE

Muzica nu se poate traduce miturile
vorbesc între ele naufragiu în cuvânt
destinul descântă matca miturilor
în propriul sistem de jungle râuri mlaștini
funduri de mare piscuri abisuri poeni
geometria cristalelor mutații astrale
din zodiacuri în zaruri aruncate poezia
poate traduce piscuri abisuri poeni
mlaștini râuri jungle funduri de mare
geometria cristalelor mutatis mutandis astre
din zodiacuri zarurile zac în cosmos

imagini încă nevăzute pe rând îmbrăcate
miturile se torc unul pe altul
muzica nu se poate ...

PEISAGIU STRUCTURĂ

Tot ce văd vede vedem și așa mai departe
dacă nu e decât sistemul invizibilei
țesături ce îmbracă totul pe dinlăuntru
ca haina pe din afară a regelui despuiat
și n'o vedem cum nici copilul poeții zic
și nu știu cum se chiamă curajul opiniei
obligă chiar dacă cel ce spunând pădurii
pădure și cerului cer a fost un ignorant
la fel de anacronic în secolul douăzeci
ca și atotziditorul înainte de toți vecii
și după vecii vecilor amin răcoarea
crângului frunzarele bureții veverițele
vânătorii lupii cocoșul și vântul
ce face să murmure valuri de ramuri
între aici și dincolo rimele valuri
egal expresia înapoiată a unei demagogii
gogeamite origini din noaptea timpurilor
înainte de oricare civilizație hâc era
orice lucru la locul lui
când au crescut
aripele pe umerii Victoriei din Samothrace
o ciupercă de prejudecăți fatale pe
adevărata chelie a definitivului stabilit
adevăr al neființării niciunui destin
definitiv dizolvate toate destinele
în obiecte lucioase întinse ieftine
rotunde în toate culorile scoase din
vâscozitățile translucide digerate
în mașini amin pură funcționalitate
în structura care tot fiind nu mai
îngădue rațelor să toace iarbă nici
florile mozaicuri de aur și verde

șerpuirea gratuită a pisicii cântecul
gregorian ferestrele deschise dincolo
de Fra Angelico
sistemul ce le-a precedat
le urmează. În gol.

PEISAGIU EUCHARISTIE

Luați bobul de grâu din țărână picătura nu lacrimă
din bobul de strugure bea soarele nciodată luna
nu a plâns în somnul cartofilor atâta sare și rouă
peste arșița înfometaților de fiecare an o mie
de ani și încă se tot umflă de boabe picăturile
înghiață una lângă alta un zid se ridică potopul
n'a fost de ajuns un zid de boabe pietrificate
și picăturile cristale un zid de eternitate
nedigerată nicio picătură în monumentele compacte
împietrire a visurilor nedigerate cât au mâncat și
n'au digerat legiunile din Britania până în Dacia
din Saguntum până în Galileea o cruce de lemn
au mâncat până la ultima surcică sună și azi legiunile
digeră lemnul și piatra codrii s'au făcut catedrale
un bob de grâu o picătură la temelie și toată
piatra au îngropat-o la căpătâiul Sfântului poporul
cu Petru a primit grâu pe piatră ulei și grâu
au crescut în piatră grâul s'a potrivit pe
mozaicuri cu înțelepciunea iubirii picăturile
au curs vitraiuri și nimburi pământul
față sbârcită de mătrăgună luminează bobul
nu moare.

PEISAGIU EPIFANIE

La copcă vidrele se strâng să prindă peștii grași
cu ghiarele sticlite'n duh făcură gaură
în cer gerul tae felii de carne vie stelele picură în

copcă lacrime de focul rece din copca cerului curge
beteală un pește a înghițit un înger soarbe greerii
albi toacă zăpadă ciorile cârâe noapte în cuiburi
pe un corn de lună nouă plânge iepuroi rătăcit un
pește un înger un greer un înger o cioară un înger
o vidră un presbiter un om o stea niciun om o lună
presbiterul gras de suflete doarme cu tot cerul
deschis în el fecioara lihnită cu blană de vidră
se urcă la cer frigul topește fecioara grea de
cer presbiterul a pierdut crucea pe copcă oamenii
s'au dus mântuiți în haine de ghiață caută
zadarnic îngeri în ziua ce n'a mai apus.

COLIND 1967

Din ce-a purtat o spinare de asin
a tot crescut a paracrescut până
s'a umplut desaga cu vârf.
De atâtea mere
și roșcove și covrigi înșirați
pe firul historiei colindătorii abia o
mai duc: câtă-mai coroane rămase fără capete
nimburi concentrice și tangente aurul
din vistierii nestematele esențele din
ce în ce mai uscate pe mărul
asteroid central rotindu-se într'un cosmos
din lăuntru, măr de fapt turtit la capete
rece chelie cu cinci pecetii însemnat
de învârtirea fără țel la capete cu
a șasea a șaptea și altele ascunse sub coajă
mărul găurit de furnici pe din lăuntru
pe din afară rontăit de șoareci
cu frica tremurând în antene cu mașinării
și inclusiv previziunea în coadă
economică plus asigurarea pe lângă
teoria însingurării sociale cu reciproca
frăție vitregă obligatorie după cuminecarea

cu două spețe controversată mai acana cu
vitriol și mucava LSD
măr discordiei
dintre maimuțele care-au înhățat briciul
dela super-maimuțe maimuțele albe negre
galbene ori amestecate în infinite variante
cu mai mult sau mai puțin una dela alta
momițe cu păr momițe rase goale cu
frunză sau jiletcă încălțate ori epic
desculțe posesoare de unghii la
câteși patru labele inventatoare de băț
praștie pușcă submarine atomice mai
târziu momițe cu tălpi bătătorite
momițe pingelite cu talpă de bou
sau din produse sintetice nemuritoare
TOATE COBOARA DIN OM
pe asin cu boii la jug în tren în astronave
mișună în jurul mărului tot mai pădureț
cu oamenii abia mai rămași de sămânță
unul departe de altul la o poștie veche veghiază
peste capetele lor papagalii doctrinelor
și informației fulgeră pe toate undele
aceleași cârâeli și tot cer tot cer dăsaga
e sac fără fund și totuși nimic nu mai
încape în ea nici un ceasornic cât vârful
acului niciun sociolog cât creerul macului
niciun progresist cât coada racului
pomul săracului s'a ofilit în statistici
sacul săracului s'a fost făcut majestate
generalisimă pe acțiuni sau simpla punere
a degetului ignatul ridicat la rangul de
ritual suprem e acțiune higienică de vânare
a celor ce la o poștie veche unul de altul
în singurătate socială catadicsire politolog
dar singurătate socială cu INRI văd
îngeri cer anafură scrijelesc nimb lângă
nimb pe ziduri cu jurnale abjecții unde perete

denunțuri nimburi șterse de pachidermele
ce se scarpină frecându-se de ziduri
bună dimineața lu'Crăciun! să ne rugăm
pentru astronauții pulverizați pe veci
în frigul infrastelar ad gloriam ah! pentru
gloria colacului peste pupăză în numele
mumiei smeade din criptă în numele sufletelor
flămânde mințite la „sărbătoarea iernii"
cu făina și slănina furate bună dimineața
lui Crăciun! traista dă peste margini
de plină ce e dar n'are fund săracul n'are
fund e om e plină dăsaga lumii
de custure de turbine de horologii
cu artifiții în lanț de creere electronice
de tinichele suprasonice de moriști
interplanetare n'are sacul fund de sac
și dă peste margini atâta e de plin
că nu se va umple niciodată bună dimineața
lui Crăciun! astăzi s'a născut
cel fără de'nceput așa de sărac
că nici capăt de ață nu avea nici
capăt de unde să apuce firul historiei
să-l facă zgardă și juvăț la gâturi de oameni
n'avea capăt de unde să apuce firul de care
țin păpușarii historiei păpușile firul
care trage turmele ce merg să nu fie
gâtuite firul istoriei cu șbilț istoria
hingherilor bună dimineața lui Crăciun!
istoria lumii e lihnire după fără-de-capăt
da istoria lumii e flămânzire după cuminecare
da istoria lumii e flămânzire de fără-început
de fără prihană de ce topește fierul dizolvă
stâncile și strămută munții si sete e ce
soarbe mări și oceane și setea e ce în râuri
plânge setea ce soarbe vânturile toate
și lumina o soarbe și noaptea sete
ce soarbe șiraguri de lumi cosmosul tot

sete ce soarbe temeiul până la sfântul
fără de'nceputul ne-numitul temeiul
ne-temeiul sete ce arde și spală
bună dimineața lui Crăciun! dă rogu-te
spre ziuă deschide-mi un ochi în fiecare
por să sorb și cea mai nevăzută stea
bună dimineața lui Crăciun! dă coceni
fragezi asinului ce mi-a răsturnat desaga
asinului ce-a întors lumea pe dos asinul
Măriei, asinul Pruncului
bună dimineața lui Crăciun!
lasă maimuțele să-și macine tărâța, lasă
papagalii să-și melițe teoria dă-ne nouă
ălora din poștie veche în poștie veche
bună dimineața lui Crăciun! dă-ne nouă
proștilor nouă săracilor nouă ciungilor
ologilor și deplasaților cetățeni și
ne-cetățeni dă-ne covrigi să facem nimburi
dă-ne mere să ne jucăm cu ele dă-ne
roșcove din grădina fără ceață fără
furnici fără șoareci fără maimuțe savante
fără papagali profeți fără mariscali dă-ne
o tăbliță neagră și condei de piatră
dă-ne un război dă-ne un ghioc
să-l punem la ureche s'auzim infinitul
dă-ne pietre colorate să ne jucăm în
cinci pietre dă-ne bile dă-ne arșice
nasturi peniță bună dimineața lui Crăciun!
dă-mi o crenguță de alun să caut izvoare
să scot apă nouă să spăl florile mânjite
de ziariști să botez maimuțele să fac oglinzi
papagalilor să răcoresc mormintele și să
înviorez viile bună dimineața lui Crăciun!
dă-mi o pajiște dă-mi un crâng dă-mi un iaz
dă-mi luminișul
dă-mi luminișul ...
Bună dimineața lui Crăciun! Bună ...

COLIND 1970

So sind wir nicht am rechten Ort
Und ziehen unseres Weges weiter fort.
Goethe („Epiphanias-Fest")

Beau și mănâncă
regii magi
la casele noastre
de țărani săraci

mănâncă și beau
regii magi
la casele voastre
de boeri bogați

și beau și mănâncă
tot ce e din cer
cu țăranii și boerii
ce de-o foame pier

mănâncă și beau
toate câte cad
cu țăranii și boerii
ce de-o sete ard

de foame și sete
suflete pe oase
pier și se usucă
în palate'n case

foame de arhia
arborelui TOT
sete de vecia
apei SABAOT

cu ochii în grindă
dau și dau în bobi
umbrele colindă
noaptea fără ochi

magilor Măria Voastră
la țărani și la boeri
aer ce e pe masă
aer azi mâine ca ieri

ce-ați mâncat
și ce-ați băut
aer e nedumicat
aer e neînceput

ce-ați băut
și ce-ați mâncat
ne-a'nsetat
ne-a'nfometat

ce-am mâncat
și ce-am băut
v'a răsfățat
și v'a durut

noi cu voi mâncăm
tărâm din tărâm
și flămânzi oftăm
în cei ce rămân

de așa oftare
mările nu dorm
cu Soare-Răsare
pică de somn

HORIA STAMATU

CONSTANTIN AMĂRIUȚEI

FRUMOSUL NEFIINȚEI*

O estetică a urîtului este posibilă, cu condiția să se recunoască stărilor de urît virtutea de-a duce lumea în exil și de a o funda în extazul Neființei. Procesul presupune o tonalitate afectivă majoră (urîtul), o bruscă și radicală schimbare la față a lumii, căderea în „fundul de lume", acest ultim punct de sprijin al celor ce sunt în lumina zilei. Dar ducerea în pustie a lumii înseamnă pierderea ei ca prezență cu sens (noimatic sau substanțial), în cotidian. Prin urît, lumea pătrunde în golul ei ontologic.

Neființa metafizică.

Care va fi atunci **obiectul** trăit de starea de urît a omului, și, prin ea, lumea dusă în exil? Pe plan filozofic „„nimeni" și" nimic'" n'au mai rămas. Într'adevăr, nici **fundul de lume** — golit de lucruri, nici starea de urît ce trăiește exilul pierderii prezenței în lume, nu înseamnă „ceva" sau „cineva". Ci doar un nimic fără sens, un nimeni fără identitate mai stăruiesc.

În această asceză de lume, Estetica urîtului poate să se mulțumească cu lirica ce își găsește obiectul ei „frumos" în procesul pur și simplu al exilului. Un om cuprins de urît trăește un sentiment de vastă punere în chestiune a lumii. Situația este desigur lirică, deoarece exilul îl scoate din „frumosul natural" (cultura fiind și ea o natură), adică din imanența banală a lucrurilor și întâmplărilor —, și-l îndreaptă spre obiectul transcendental (scop și termen procesului liric), pe care starea de urît îl va revela. Problema se pune, totuși: ce „obiect" liric mai poate fi extaziat de poet îndată ce exilul a pierdut lumea făpturilor și întâmplărilor? Căci în mod absolut — și starea de exil este totdeauna drum spre absolut —, **nimic** nu mai poate dăinui, nici **nimeni** mai fi după uraganul devastator al stării de urît.

* Extras din **Geneza frumosului românesc,** Cartea Întâia ("Estetica stării de urît").

Metafizica românească permite totuși **Esteticei stării de urît** să ajungă dincolo de limitele lumii pierdute ca prezență ontologică. Într'adevăr, în cadrul exilului, **nimic** nu mai poate subsista nici **nimeni** ființa. Pentru Estetică, precum pentru filozofia românească dedusă numai din înțelegerea culturală a lumii (așa cum s'a făcut până acum la noi), „nimicul" și "nimenea" sunt două forme de absență **relativă** a lumii: nimic **de** lucruri, adică un spațiu-timp din care, momentan, lucrurile sunt absente (carență ontologică), nimeni **de** oameni, adică o absență relativă de persoane (carență existențială). Pentru Român, cum remarcă Mircea Vulcănescu în „Dimensiunea românească a existenței" (1944), este vorba doar de negația plinului (de lucruri ori de ființe). Dar negația nu duce la un absolut independent al Neființei, ci doar la starea relativă, deci momentană, a ființei lumii. Până la urmă, după Vulcănescu, „Neființa" (Nimic sau Nimeni) înseamnă o anumită perspectivă de alunecare a ființei dela întreg la concret. Ea măsoară, întrucât este vorba de „alunecare" (exil, am spune noi), gradul de deosebire dintre starea firească a Ființei ca întreg și starea nefirească a Ființei ca mod concret de a fi: „sub vremi" (neființa — sau ființa **negativă** — a neamului absent din istoria ei liberă), „la cumpănă" (ea poate și a nu fi), etc.

Consecințele explicațiilor filozofice ale Neființei, pe plan estetic, sunt evidente: frumosul dedus din starea de urît va fi, până la urmă, tot un frumos al Ființei, aidoma celui al stării de dor. De altfel, cum o dovedește într'un anumit sens **Moriția,** starea de urît provocată de conștiința morții (pierderea lumii, stingerea existenței) se transformă, în mersul exilului, în stare de dor. Astfel, dela absența lumii prin moarte (rezultat al exilului prin „urît") se ajunge la prezența cosmică a ei, ca Ființă veșnică a „dorului de moarte" pe care-l revelă ceremonia nunții.

Estetica stării de urît nu poate, totuși, să se fundeze pe lumea extaziată după tehnica dorului, fără ca ea să nu devină o anexă, ca o excepție într'o regulă generală, a Esteticei stării de dor. Și oricât de multiple ar fi — și chiar sunt — exemplele de metamorfoză a exilului prin urît în extazul Ființei, avem datoria să determinăm condițiile extazului Neființei ca termen lirismului provocat de starea de urît.

Dar mai întâi este necesară o revizuire (ba chiar o creație) a Metafizicei românești. La noi Mircea Vulcănescu, precum Lucian Blaga și, în ultimul timp, C. Noica deduc „filozofia românească" din perspectiva culturală a dorului ca semn major și unic al „glasului" românesc (dela rost la rostire).

Fără îndoială că niciunul nu ignoră starea de urît, pe care însă o asimilează dorului. Dar ceea ce a împiedicat la noi elaborarea unei Metafizici — adevărat **Letopiseț al Neamului Românesc** — este tocmai iluzia unui absolut estetic fundat pe „stil" sau pe „gramatică" (rostire). Metafizica românească nu s'a născut deoarece nimeni n'a gândit „starea" ce permite ontologia Ființei și neontologia Neființei, ale căror înțelesuri se revelă prin **stările** de urît sau de dor.

De aceea este foarte important să deosebim urîtul de dor, chiar dacă și unul și altul sunt „stări metafizice" prin care se revelează Absolutul originar al lumii. Cu riscul de-a ne repeta, reamintim că dorul este totdeauna o stare ce constată **absența** lumii (ca ființă dorită, ca fapt proiectat), pe care o regăsește, în starea de extaz, ca Ființă absolută. În schimb, urîtul este starea provocată de **prezența** lumii prea plină de sens, de fapte, de lucruri. Or exilul consecutiv stării de urît înseamnă pierderea lumii ca „plin" istoric, ontologic, semantic. A fi în „nefirescul" lumii înseamnă a trăi — a **stărui,** spunem noi — intr'un anumit „gol" al ei. Ceea ce este important de subliniat este faptul că pentru cel ce trăește starea de urît a plinului de lume nu există scăpare (sfârșirea exilului) decât în starea de extaz a pierderii absolute, adică în Neființă.

Cum este posibilă o atare stăruință ... în golul absolut al lumii, iată ceea ce poate creia mirare și nedumerire. Dar pentru cel ce gândește cu adevărat Metafizica românească — **dincolo** de ontologia (stilistică) a dorului —, se află o stare de... stăruință ce permite exilatului din lume (prin dor sau prin utit) să extazieze, după cum îi este firea sau nefirea (adică starea afectivă), pierderea lumii în Ființă sau în Neființă. Desigur că Metafizica românească — metafizică a fundamentului ca „stare" — este altceva decât o viziune spirituală a lumii, un fel de „matrice stilistică" sau un exercițiu despre „rostirea" românească.

Este de mirare că poetul român s'a lăsat tentat aproape exclusiv de starea de dor, ca și cum nu ar fi posibil un frumos românesc fără „substanța" Ființei („element" la Barbu, „vară cosmică" la Blaga, „lumea gospodărită" la Arghezi și, bine înțeles,, „substanța în sine" la Eminescu). Dar deja apar primele încerări consecvente de extazierea Neființei (lumii), în metoda poetică a lui Marin Sorescu sau în dogmatica prozei lui L. M. Arcade, ce constitue de altfel corpul **Esteticei Urîtului** (prima carte din „Geneza Frumosului Românesc").

Metafizica românească privește „exilul" ca o stare a existenței, indiferent dacă el este provocat de urît, de dor sau de un amestec de amândouă stări afective. După ce a determinat starea originară a lumii, precum și condiția petrecerii celor ce sunt (ursire și menire), Metafizica neamului analizează stările excepționale („ne-naturale") ale existenței Românului. Trei sunt stările de exil datorită cărora existența din lume este dusă la hotarele ei, adică la limitele ființării în gospodăria ursită dela origină: **haiducescul, mioriticul, păcălicul.** Desemnarea folklorică vrea pur si simplu să trimeată la trei tipuri de „eroi" existențiali români, produs al exillului, **ce specifică un mod de-a nu mai fi în ocolul lumii**.

Astfel, „haiducescul" este exilul pe care il trăiește Românul fugit peste hotare (adică dincolo de lumea sa firească), în munți, în pădure, în baltă. Pe plan colectiv, exilul este al neamului bătjenărit de vremuri, vitregit de soartă. Haiducescul este, deci, exilul din istorie, pierderea faptelor cotidiene ale vieții ce se gospodăresc lumii. Când, din motive de silnicie impusă de vremi (cum spune cronicarul), sau amenințat în destinul lui firesc, neamul (sau insul) iese din istoria lumii, el trăește „boicotul istoriei" (L. Blaga), care este exil. Astfel apare înstrăinarea resimțită așa de teribil de haiduc.

Pe plan estetic, starea de exil a non-istoriei, adică „haiducescul", ar trebui să ducă la filozofia și frumosul Neființei. Căci lumea este deja urîtă, adică o prezență prea plină de hotărîrile altora, de lume, de silnicie, fără libertatea de-a în-temeia și în-făptui după datina românească. Desigur că insul apăsat de „vremi" poate reacționa activ, prin rezistență, luptă sau război. Dar dacă nu „dă foc lumii", țăranul fuge în codrii Vrancei sau în balta Dunării. Ieșirea din lume este desigur un act; dar valoarea lui, ca rezistență, este nulă, deoarece existența se mulțumește cu așteptarea ca străinul să plece, după înțelepciunea că „apa trece, pietrele rămân."

Exilul prin boicotul istoriei permite revelarea stării stăruitoare, al acelui „fund de lume" unde orice lucru sau ființă stăruiesc înainte ca lumea să fie înființată sau după ce ea a fost desființată. Pentru haiduc, des-ființarea lumii ca loc firesc de istorie personală revelă nu numai silnicia — acest aspect este arătat de urît în momentul exilului —, ci și zădărnicia ei. Cu alte cuvinte, lumea în sine ca moment metafizic în aventura stării de om sau de neam nu mai are nici-o noimă, atât ca existență firească în acord cu cugetul curat cât și ca rost etic. Haiducul se află atunci într'un fund de lume fără lume, lipsit de „ocolul de lumină" indispensabil oricărei în-temeieri de țară

sau de gospodărie. Ne-omenește, haiducul este aruncat în starea stăruitoare a Nimicului de lucruri și-a Nimănuia de lume, adică în ontologia inversă a Neființei.

Atunci se cutremură toată ființa sa de om făcut să se gospodărească în noima lumii. Starea de urît care a permis exilul, exilul care a dus pe haiduc la hotarele istoriei, fundul de lume ca semn al stării stăruitoare în care se află ființa exilatului, tot acest proces și aceste etape sunt premergătoare Neființei. Dar starea de urît pe care o revelează este una din tonalitățile afectului românesc. De n'ar fi decât în urît, Românul ar alege fie rezistența fie moartea, ca Decebal și căpitanii săi la Sarmisegetusa. Ci Românul mai cunoaște și starea de dor, adică trăirea exilului în absența unui lucru sau a unei ființe din lume. O confuzie — de fapt, o soluție la starea de urît — se produce între aceste două tonalități afective majore ale Românului. Într'adevăr, pentru a scăpa de extazul stării de urît, Românul aflat în boicotul istoriei (munte, baltă, codru) se lasă cuprins de dorul lumii pierdute ... Se produce, astfel, o înlocuire a rodului produs prin exilul stării de urît prin starea de dor. Haiducul uită astfel că lumea pierdută este o lume de silnicie, o lume ce trebuie să fie distrusă sau schimbată după alte fundamente etice. În schimb, haiducul, în dorul de lume, consideră absența ei ca semnul unei prezențe îndepărtate ce se desăvârșește printr'un nou act de extaz, specific dorului, actul onologic al Ființei.

Metamorfoza este importantă. Ea dovedește, deasemeni, că Românul are oroare de exilul Neființei și că, în definitiv, „nimic" nu-i absolut în afară de Fire. Neființa haiducului devine doar absența de lume, loc de refugiu pentru lume. Versul atât de anonim din poezia eminesciană — „Codru frate cu Românul" — atestă trecerea dela starea de urît la starea de dor a haiducului. El arată că Românul, neputând trăi în ne-lume, și incapabil de curajul metafizic al Neființei, extaziază locul în care se află, ca Ființă. Ori codrul, așa cum este arătat în **Cartea stării de Dor,** este una din formele pe care le ia Ființa lirică în extazul dorului. Codrul este prezența lumii în absolut, locul de unde haiducul rezistă (pasiv desigur) la absența istorică a lumii sale firești.

Același lucru se petrece și cu **mioriticul,** care este, nu un spațiu „firesc" Românului, cum crede Blaga, ci o formă de existență-dusă-în exil prin trăirea intempestivă a urîtului. Lucrul este evident, deoarece și aici avem deaface cu pierderea lumii printr'o stare de urît (anunțul morții ca în-**plinire** a vieții) și cădera în exilul stării stăruitoare de dincolo de lume. Dar lumea

pierdută prin vocea mioritică nu mai este lumea ca istorie, ci lumea ca ființă biologică. Dar puțin importă aspectul ei, cel puțin pentru consecințele exilului ce ne preocupă și care sunt mereu aceleași: ieșirea din cercul (ocolul) originar al lumii gospodărite, imposibilitatea de-a fi în fapta și noima lumii, om la locul și la rangul său.

Stingerea lumii ca „ființare" pare și mai teribilă celui ce se află în starea de exil biologic. Ea echivalează cu moartea, este de fapt moartea însăși ... Într'un fel, haiducul este un om „mort" pentru lume, din moment ce îi este imposibil să trăiască ursita sa de om în omenia și rostul gospodăriei. Dar istoria poate să apară unora ca o natură, deci mai lesne de pierdut decât viața, care este o natură primară. Fără îndoială că este o iluzie, căci istoria nu înseamnă un adaos parazitar insului, ci condiția însăși a ființării lui în lume. Metafizica românească explică pe îndelete actul descălecării insului (sau al neamului) în ocolul luminii originare (plai, jarişte, runc, etc.), ca act istoric de-a în-temeia sau a se în-ființa. A și pierde istoria prin exil haiducesc înseamnă, pentru Român, negarea actului descălecării, deci al statutului său pe pământ ca „ființă" și „stat". De aceea, din codrul-frate haiducul purcede adesea la o nouă descălecare în lume, adică la rezistența activă (care nu este dor de Ființa lirică a lumii).

Pentru mioritic, des-ființarea lumii nu-i istorică, ci biologică. A „boicota lumea" înseamnă, aici, a accepta moartea ca stingere a oricărei ființări. Și acum, dacă starea de urît obținută prin exilul morții ar fi consecventă cu ea însăși, rodul mioriticului ar fi extazul Neființei. Stingerea devine absolută: Nirvana. Dar refuzul morții este și el absolut: veșnicia pe care o produce starea stăruitoare trăită în actul extatic al Neființei este de neacceptat de ciobanul din **Moriță** (om gospodărit la târla de oi). Mioriticul se naște din oroarea de veșnicie nirvanică: el este un alibiu al lipsei de curaj metafizic în fața Neființei (1).

1) Într'un articol publicat în *Nation Roumaine* despre ultima carte a lui E. M. Cioran („Le mauvais Démiurge"), constatam că, în afară de Eminescu, Cioran este singurul autor român care nu se sfiește de perspectiva Nirvanei ca termen firesc al morții descoperită în starea de urît. Deduceam că, în ciuda aspectului „moralist" al operelor sale franțuzești, Cioran este un scriitor de inspirație românească, deoarece „frumosul" creațiilor sale purcede din starea de urît.

Cât eram în adevăr, se poate vedea din scrisoarea pe care Cioran mi-a trimis-o

Ce face mioriticul în cazul exilului prîn starea de urît a morții? Lipsa lumii ca viață sfârșită nu mai este trăită ca „stingere", ci ca lume absentă a unei stări de dor. Astfel, de pe podișul stării stăruitoare în care se află aruncat, ciobanul face din absența lumii o prezență absolută de viață. Metamorfoza stării de urît în stare de dor duce la extazierea lumii ca Ființă absolută. De aceea este posibilă atât lăudata „seninătate" a ciobanului în fața morții: existența tragică a stării de urît se transformă în existență fericită.

Soluțiile haiducescului (lumea ca „natură-soră") și ale mioriticului (umea ca „natură-mamă") sunt în același timp un eșec al frumosului românesc, provenit dintr'o experiență a urîtului. Desigur că operele lirice ale dorului înlocuitor de urît sunt de-o nemaipomenită frumusețe: Toma Alimoș se închină Naturii pentru marele ospăț al vieții haiducești ce adesea este spre moarte; iar ciobanul mioritic se nuntește cosmosului pentru veșnicie. Dar cât de profundă și inedită ar fi fost lirica urîtului extaziată în Neființa apocalipsului istoric sau al stingerii ontologice!

In sfârșit, Păcală — cel de al treilea mare exilat din metafizica românească —, trăiește existența urîtului provenit dintr'o criză a limbajului. Și el va pierde lumea, din motive semantice de data aceasta. Starea de saturație pe care o experimentează Păcală în satul gospodărit este aceea a cuvintelor fără sens, a limbajului fixat în expresii stereotipe. Plinul limbajului este o formă de moarte a existenței gânditoare.

îndată ce-a cunoscut articolul, și pe care o public, cu autorizația prealabilă a autorului:

„Cred că există un fond indiscutabil român (în orice caz, nu occidental) în felul meu de-a vedea lumea. Odinioară i-am scris lui M. Vulcănescu că în studiul său despre psihologia neamului nostru — unde el cita numeroase proverbe și expresii semnificative — Vulcănescu a uitat expresia cea mai importantă și mai revelatoare: *N'a fost să fie*. Or tot ce eu am simțit și am gândit până acum îmi pare o variație pe acest „motiv". Poate că exagerez. Dar nu-i mai puțin adevărat că, așa cum poți să constați, eram preparat să înțeleg și să accept considerațiile din „Nation Roumaine". Niciodată în străfundul ființei mele nu m'am desolidarizat de *dor* sau de *urît*".

Rândurile lui Cioran, acest exilat de elită al României, sunt demne de „Dimensiunea românească a existenței", studiu pe care Vulcănescu l-a dedicat prietenului nostru.

Se știe, într'adevăr, că fenomenologic lumea este ursita cugetului făcut rost și noimă. Pe locul „deschiderii" — plai, runc, jarișe, luminiș —, neamul românesc a „descălecat" (din „prehistorie" ori din „preonotologie"), și-a întemeiat o „țară" (Țara Bârsei, Țara Vrancei, Țara Românească). Atunci omul a sfințit locul, adică s'a gospodărit: târlă, stână, casă, odaie, conac, etc. Categoriile existenței ursite sunt de două feluri: categoria rânduielii (om la rând cu toți oamenii) și categoria vecinătății (om de omenie). Așa se face „rostul" lumii, așa este „portul" și „vorbirea" omului gospodărit ca om.

Se întâmplă, totuși, ca rostirea și comportarea să nu mai fie expresii ale cugetului ursitor de lume. Cuvântul ce trebuie să „afle" și să „întâmple" lumea se comportă ca o entitate independentă, ce pretinde a fi lumea însăși. Dar, deslipindu-se de lume, fără cuget, rostirea nu mai este decât vorbă goală, un nimic ontologic și fenomenologic.

Plinul limbajului sclerozat, al limbajului mort, provoacă o stare de urît. Omul se simte prins în chingile unui mod de-a fi, care exclude libertatea (de-a rosti, semnificând, după cuget, lumea); vorbitorul este determinat de silnicia unui destin care nu mai este soartă personală.

Așa s'a născut Păcală: dintr'o criză a limbajului mort. El reprezintă tot ce este fără noimă, ființa nătângă prin excelență. Dar pentru cel ce cunoaște independența limbajului, a acestui **Logos parazitar,** Păcală este deja un exilat prin starea de urît provocată de plinul semantic. Acum începe existența năzdrăvană a lui Păcală: un om ce este obligat să dea viață expresiei moarte, sens cuvântului fără noimă, rost celui fără rostire creatoare. Pe plan fenomenologic, existența lui Păcală este absurdă. De altfel, existența exilului semantic nu poate fi decât absurdă: totul se petrece în aria limbajului mort, pe planul secund al logosului parazitar. Când Păcală „dă lumea de **gol**", el relevă în același timp exilul trăit prin expresia moartă, precum și discrepanța dintre vorbă și pont al interlocutorului.

Cum se face, totuși, că acest filon de experiență lirică a Neființei nu a fost exploatat de literatura noastră cultă? Încercările „absurde" ale limbajului lui Urmuz (care este la baza surealismului românesc) nu duc la **Non-Sensul** absolut, adică la Neființa lirică. A trebuit ca scriitorul român să intre într'o altă zonă de cultură pentru a reuși, ca Eugen Ionescu, o literatură absurdă, care să nu fie numai „năzdrăvanie" sau atitudine suprealistă. Ci Păcală (adică existența folklorică) este cuprins de dorul salvator al lumii firești: cugetul este mustrat, nebunia pedepsită, golul face loc lumii con-

crete. Din nou lumea este un rost, căci limbajul redevine primar, așa cum trebuie să fie el în funcția sa fenomenologică.

Trei ocazii extraordinare de exil prin starea de urît: fără istorie, fără viață, fără rost. Dar ce păcat că lirismul românesc n'a extaziat starea Neființei ca Apocalips istoric, ca Nirvană ontologică ori ca Non-Sens absolut!

Neființa lirică

Și totuși, în ciuda transformării stărilor de urît în stări de dor, lirismul Neantului rămâne posibil în poetica românească. De ce Ființa, pe plan estetic cel puțin, ar fi mai evidentă decât Neființa? Și una și alta sunt moduri extatice, de Absolut dăruit și trăit în starea de extaz, tot așa de „firești" celuia ce stăruie dincolo de fenomenologia lumii într'un fund de stăruință absolută.

Căile de ajungere la Neființa lirică sunt desigur acelea ale exilului. Dar starea de urît nu descoperă lumea ca absență (patrie pierdută, dragoste neîmpărtășită, cer îndepărtat), ci mai degrabă ca o teribilă prezență îngreunată de propria ei masivitate. De aceea poetul cult a bănuit că desvăluirea stării de Neființă poate fi obținută prin exilul somnului sau al morții. Încăodată, va trebui reamintit Eminescu, deși poetul național rămâne mai ales creatorul stărilor de dor, al Absolutului ca Ființă.

S'a spus, de altfel, că refuzul lumii la Eminescu este de factură schopenhaueriană; iar Neființa dorită este propria Neființă budistă. În ciuda influențelor străine, trăirea exilului prin actul somnului este la Eminescu un mod personal de existență. Totdeauna limbajul poetic hermetizează o experiență de exil fundată, nu pe doctrină învățată la curți apusene sau răsăritene, ci pe starea de urît specific românească. Nu plictisul sau **spleen**-ul baudelairian îl cuprind pe poetul Țării „dela Nistru pân' la Tisa", ci urîtul aprig al lumii în ceea ce are ea mai adânc, mai „biologic".

Somnul, „vameș morții", este acel ce permite fuga dincolo de lume, în adâncul ei arhaic. Somnul duce la starea în care, dela origine, pietrele dorm cuprinse de vis și de extaz. „Frate al morții, cu ochii plini de eres", somnul este o „pasăre a cărei aripă rece se scaldă în lacul de visuri". Instrument existențial — dela starea de exil spre starea de extaz —, somnul eminescian călăuzește pe poet în împărăția „gândirii neînființate". Actul de exil în starea de urît a sumnului este prin excelență act de asceză, în

sensul filozofic de reducere a lumii la o anumită față esențială a ei: „Cu gând făr'de ființă a lumii frunte-atinge". În acest vers din **Mureșeanu** apare voința de desființare a ceea ce este. În schimb, stăruie neagra luciditate („un ochi e treaz în noapte") a nopții, când „nici suflete nu intră, nici suflete nu ies", și a morții eterne, „în care toate-s una, în care tot s'afundă și soarele și luna". Procesul Neființei la Eminescu este totdeauna o cale ce duce dela urîtul lumii (prin somn sau moarte) la starea de extaz a lumii arhaice, lumea în absență de viață:

„Tu stingere! Tu, chaos — tu lipsă de viață!
Tu, care c'o suflare stingi jocul cel feeric.

Ochiul morții este totdeauna „urît", pentrucă prin el poetul reflectează starea de urît a lumii. Cum funcția lui este reductivă, ochiul morții este nu numai urît, dar și „pustiu". Prin el, poetul, însetat de somnul pământului, doarme starea de Neființă a lumii.

Trebuie precizat mai ales că Neființa eminesciană nu-i Neantul dogmatic, acela pe care îl postulează gândirea ce știe că:

„Umbra celor nefăcute nu-începuse a se desface
Și în sine împăcată stăpânea eterna pace."

Acest Neant este al cunoașterii, nu al existenței. El poate fi chaosul originar nevizitat de Spirit, materia neinformată de Gând, starea absolută ne-revelată în extazul dorului sau urîtului românesc. Ci Neființa eminesciană este stingerea poetului ca existență în lume, sete de Absolut, „dor" invers de repaos sau pace eternă. De altfel, Eminescu o spune răspicat: „Eu nu vreau să mor în veșnicie", căci acest Neant înseamnă „moarte în veșnicie", fără nicio stăruință în absolut. Ci Neființa eminesciană are un caracter etic, sâmburele lumii fiind eterna răutate:

„... Neantul se întinde
Pe spațiuri deșerte, pe lumile murinde.
Văzându-te strigare-aș de-un dor nebun cuprins:
„Mărire ție, Satan, de trei ori ai învins!
Atuncea mă primește prin îngerii peirei,
Mă-nvață și pe mine cuvântul nimicirei."

Este firește să fie astfel. Neantul existențial este efort, atitudine și asceză în lume, nu simplu postulat de absență ontologică. Neantul autentic presupune starea de urît, deci prezența grea a lumii.

Tot în **Mureșeanu,** Eminescu invocă desființarea lumii:

„Atunci **negreşte,** soare... atunci să **tremuri,** cer..."

Numai astfel Neființa capătă o valoare estetică, de trăire existențială a Absolutului.

În afară de Eminescu, aproape nici-un poet nu s'a încumetat să fundeze lumea poetică pe extazul Neființei. Dorul a predominat. Găsim, totuși, la Blaga definirea Neființei, nu ca stare existențială, ci esențială: Nimicul este local, undeva într'un colț de lume uitat de Dumnezeu, părăsit de oameni. Este vorba mai ales de un Neant gnoseologic, de noapte și de mister, unde se ascunde Ființa:

„Un văl de nepătruns ascunde Veșnicul în beznă
Nu-l vede nimeni, nimeni..."

E deajuns ca trăirea să devină extatică pentru ca neantul nopții să dispară și Ființa să fie „aflată" de fiecare ins:

„Așa cum eu îți aflu buzele pe întuneric,
iubita mea, în miez de noapte, când șoptim
în taină vorbe mari despre-înțelesul vieții."

La Barbu, stările de urît sunt prelucrate doar în faza lor de exil. Ele devin descântec sau ritm de întunecare a lumii. Ceasul rău este ca o pasăre, „chip de coabe" coborît peste lume. Exilul este sbor invers, nu în nadirul latent al apelor limpezi (ca în starea de dor a Jocului secund), ci sbor de liliac ce cade spre greul pământului. În extazul stării de urît, Ființa neagră este Țiganul Aurar. Revelația nu-i a dorului (Făt-Frumos, Luceafăr), ci a urîtului: „Strigoi rupt din veacul de apoi". Totul este o parodie a rugăciunii, adică descântec. Prin el se prepară ontologia neagră a Neființei.

Poate că doar Bacovia ar putea fi un poet exclusiv al stării de urît și al extazului în Neființa lumii. Din păcate, Bacovia n'a depășit niciodată un

sentiment urît al lumii pentru o stare de urît. Bacovia rămâne în psihologie, nu trece pragul metafizic al inspirației autentice.

Într'adevăr, poetul se situiază întrîun **decor** ce provoacă un sentiment de tristețe funebră, de urît al sufletului sau de urît sociologic. Or starea de urît nu-i trăirea obiectelor ontice (cimitir, clavir, copaci negri, abator, oraș murdar, etc.), ci extazul Neființei, adică al unui urît de stare ontologică. Singurul absolut pe care un poet al sentimentului ontic de urît îl poate atinge este „Golul istoric", al firescului devenit Nefiresc.

Este dat literaturii românești din a doua jumătate a secolului 20 să producă o lirică a Neființei. Stările de exil — experimentate de Român ca „Haiduc", „Cioban", „Păcală — sunt deacum trăite în absolutul lor de neființă. Apocalipsul istoric este o eventualitate, stingerea definitivă a vieții o posibilitate, iar Nebunia limbajului fără rost o realitate. O nouă lirică este trăită de poet, lirica Neființei ce refuză soluții de genul: „boicotul istoriei", „nunta cosmică" sau „mustarea de cuget."

O nouă și extraordinară „Noapte lirică", paralelă „Zilei lirice" (fundate și desăvârșite de dor), este pe cale de apariție. Noul poet al stării de urît și-anunță venirea prin Sorescu și Arcade. Pentru moment, el se află în exil, așteptând extazul.

CONSTANTIN AMĂRIUȚEI

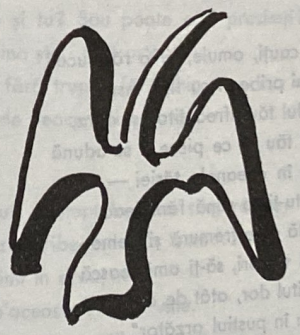

EL

— „De ce întârzii, omule, aicea?".
Pe lac se lasă umbrele'nserării
mai dese, mai greoaie și mai reci.
Pământul parcă vrea să se scufunde
cu munții săi de piatră fulgerată:
se strânge ghem, ca vita în culcuș,
trudit de seară, beat de nesfârșiri
mereu pe-aceeași cale străbătute —
ca de-un plugar ce trage brazdă nouă
încolo și încoace, între zări...

— „Ce cauți, omule, la o răscruce?
Destul ai pribegit cu tine însuți,
cu gândul tău sfredelitor și dârz,
cu visul tău — ce piere și se-adună
ca norii în oceanele tăriei —,
cu sufletu-ți: o rană fără leac,
o coardă care tremură și geme
și cântă uneori, să-ți amăgească
nepotolitul dor, atât de crud
ca setea în pustiul arzător".

— „Ce mai aștepți tu, omule, în van,
o umbră printre umbrele'nopții?".
Fiori de ghiață stăruie'n văzduh
și freamătă prin crengi,
învăluiesc genunile din lac,
cutremură și munții sgribuliți,
cu crestele pleșuve — nicovale
pe care cad ciocanele furtunii,
împrăștiind în cerul siniliu
scânteile eternei făuriri...

— „De ce te sbați pe loc, sărmane om,
pitic pierdut în beznă, ca un vierme?
Ajunge toată suferința zilei!
Ce mai râvnești după atâtea lupte?
Ce chin îți sapă cugetul, tiranic?
Ce jale îți sugrumă ca o fiară
crescută'n tine, oarbă, nesătulă —
Când ceilalți, robi aceluiași destin,
semenii tăi, sunt toți în adăposturi
și dorm ori stau de veghe și se roagă?"

— „Te rogi și tu? Sau poate că-l presimți?
Da! știu, acuma știu: tu îl aștepți
pe-Acel ce-i fără trup și fără chip,
și-i dincolo de veacuri și hotare".

— „De mult l-aștept în grea singurătate;
de mult îl caut pribegind prin lume...
Și-acum, îl simt în preajmă;
acum, în clip'aceasta știu că vine.
Vezi sus, deasupra munților o stea...

(Luceafărul răzbise printre nori
și inima-i de foc svâcnește, pură,
în noapte, ca o taină'ntredeschisă.
Si raza lui, săgeată peste lac
alunecă, deschide o cărare
ce undueşte, pâlpâie — și iată:
păşind pe valuri, Cineva
înaintează lin, aerian
ca o năframă, ca un fum, ca o suflare).

— Vezi steaua lui, acolo,
dar El e-aicea, printre noi.
Il vezi, cum vine pe cărare?
El — mult aşteptatul, frate și părinte,
El — bun ca o soră, duios ca o mamă,
nevinovat ca un copil;
El — rodnic ca pământul,
neţărmurit, de nepătruns, precum e cerul:
Tovarăşul cel veşnic,
al tău și-al meu,
al oricărui om și al oricărei gâze,
al firului de iarbă și al apelor vii,
El — cel fără nume,
prin care ne naştem,
prin care murim —
și care deapururi reînvie și creşte
prin mii de făpturi și mii de lumini...

EUGEN RELGIS

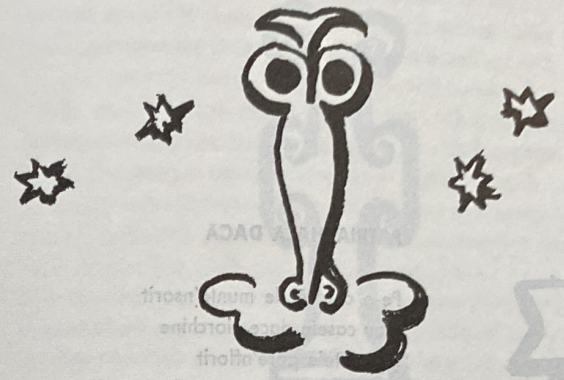

GRĂDINAR

Amintirii poetului D. N. Teodorescu,
zis „Călăreţul Colorat"

Cu grebla'ntorc frunziș uscat
Și toamne duse-mi plâng în faţă
Cu mine pot să stau la sfat
Când vântu-mi dă năfrămi de ghiaţă.

Din vis castane cad pocnind
De cred că-s gloanţe mari de puşcă
Poeţii duși i-aud venind
Din gândul meu trecutul muşcă.

Arunc un braţ de crengi pe gard
Și-aud al ierbilor oftat
In parcuri focuri încă ard.

Cu grebla'ntorc frunziș uscat.

ŞTEFAN BACIU

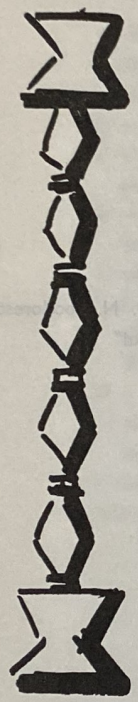

PATRIARHALĂ DACĂ

Pe-o coastă de munte'nsorit
Stau casele dace ciorchine
Și muntele pare'nflorit
E greu să se urce în cuib de vultan
Jivine străine

Viu focul sbucnește din vatră,
Femeia își fierbe păsatul,
Flocosul dulău de-abia latră,
Când străjuie curtea stăpână zăvodul
Trezeste tot satul

Și arde tot cerul de soare,
E-un zumzet în firea întreagă
Prin crengile grele de floare
S'alungă în roiuri gonace albine
Căci vieața lli-i dragă

Dar ceru' se prinde'n furtună,
Nori negri frământă văzduhul
Și Zeul mânia își tună,
C'așa doar în fiece zi
Se curmă zăduful.

I. G. DIMITRIU

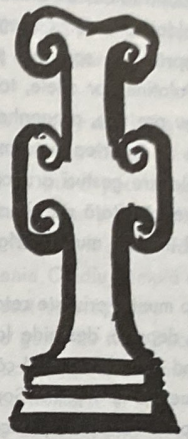

ECLOGĂ ROMANĂ

Departe, fârtate, departe ... Departe e Roma-Cetate,
căci Roma nu-i urbea din cale, ci acera din ideale,
umane energii, aspirații. Nu-i Roma cuprinsă în spații,
nici timpuri, cum lumea o crede, ci Roma-i văpaia cea verde
ce arde pleava din naturi și-aburcă lumea'n înalturi ...

Dar până la culmi ideale, nemernic alergi fără cale
și șapte urbane coline bătute-s de tine, străine.
Iar munte, aice, nu este, să-l urci, premuntene, 'n poveste,
legendă sau mit, pastorală, destrămându-ți aspra urzeală.
Realele șapte coline păscute-s de vreri peregrine ...
Vânduții, și-aice, așteaptă cai roibi să le pască din faptă,
dând iureș, cu fascinul rus, buiestru pe Tibrul supus.

Străin, Palatine străine, te uită din mări de ruine
cum viața-și țese ursita oriunde detună ispita.
La poalele tale odată, blând cărturărind cu o fată,
un june căta să desprindă viu rost din opaca-ți oglindă.

Tirenicii ochi de codană tălăzuiau antica-ți coroană
spre măluroasa Moldovă; iar el, deslegându-ți din slovă,
mai rătăcea prin sprâncene speranțe și doruri codrene.
E mult de atunci, Palatine, iar zilele, tot mai străine,
au curs peste noi, nu pre tine, arhanghel cu aripi latine,
cu umbră mai tare ca moartea și tu mai adânc decât cartea.
Jitarul de vremi milenare gesturi arunca și, se pare
că n'ar fi vrut să treacă uitată pornirea buiacă.
Ci iată, dumnesticul lar, din mur, îl strigă pe jitar.

Hei, Mariu, calp munte, privește cetatea astronomește,
iar tu, măi Soracte, departe, deschide largi brațe de frate!
Aminte ți-aduci când Poetul, din ochi cântărindu-ți nămetul,
în coardele lirei maestre te-a prins, Soracte alpestre,
tu lău și până'n poale de nins, el, bucuros că firea l-a'nvins.
De-a'ntregului vate, Horațiu, și om, deșerta cu nesațiu
spumosul salern din păhar, deplin ou măsură și har,
sub stele necălătoare. Ci noi, azi, cu larii'n spinare
umblând, și cu țâncii de mână, cătămu-ne mas la vreo stână.
Zăririm, în ceți tiberine, perdele de țarcuri creștine.
Dar culmea, scărită cu metrul, stă'n turn la Baciul Sân-Petru
ori zace'n coloana-ți, Traiane, maestre al răbdării umane.

Părinte Traiane, mă lasă să intru la tine în casă.
La tine în piatră dă-mi parte să-mi cat de viață și carte.
Nu ducem, Părinte, cu noi, ciopoare de oi, ci nevoi.
Trei câni nevăzuți, dar bărbați nici morți nu ne lasă uitați:
Nea Vede, nea-Aude, ș'n nori, ne află, de-am fi zburători.
Nea Greul-Pământului sfarmă cătușile și murii chiar darmă.

Pe-aici, sub basorelief, urcușul, fârtate-i cu chef.
Pletoșii Daci, iată că'nvie ca'n Martie vița de vie.
Te dau blând la calea cea dreaptă, latină din treaptă în treaptă.
Te cheamă duios pe dăcește: — Cmo, oame, te desomenește! —

Ca'n **Metamorfoze**, Ovide, pe noi de vii piatra ne'nchide.
Trist pielea șerpiș năpârlește și'n piatră ne'mpământenește.
Picioarele, mâinile, fața, le apără dumneaei, ceața,

iar ploile nu le mai plouă. Deapururea veche și nouă
durata răsună din piatră. Calci și te'ncălzești ca la vatră.
Poteca se'nvârte spirală spre coama etern triumfală.

În viers și-ascuțiș de secure, sub bolte adânci de pădure,
stă legea Valahilor călători spre munții cu vârful în nori.
Poetul Ovidiu-i de vină că pus-a pecete latină
pe limbă, suflet și Dunăre. Chiar și amintirile pulbere
se-aleg, adiind doar un fel de vis și rost făurel.
Ne-a dres cu dor și omenie Ovidiu, tâmplă colelie,
în calea răutăților, viu scut umanităților.
Vorbeau latinește davele gete. Cu tâlc, Decebal, pe-un burete
sălbatec, mai rar pre papire, sumeț așternea îndârjire,
ivindu-și anume arama, ca Roma să-și mai tragă seama.
Scria apăsat latinește ce-adânc cugeta mocănește.
Dione, de hribi; de papire, în Martial afli citire.

Victoria cetățuind în istorie, fundași din galeșă glorie,
Traiane, țară la Dunăre ... Plecămu-ne cu sufletul tulbure,
noi, umbre, la scaunul tău, tu, armonie la margini de rău.
Ci, ia, la picioare-ți, de milă, războiul se'nsenină'n idilă:
o turmă de piatră lin pasă prin codri spre câmp de mătasă.
Cioporul aici, dar păstorul? Răspunde, Traiane, unde-i păstorul!
Tușapte coline cântece răsfiră de parcă nu-s holmuri, ci coarde de liră:
Dar unde-i păstorul? Auziți odată cum buciumă dorul!

Nu-i țară dorul, prietene... El duce adânc sub cetine
carpatice, departe, departe ... Nu te lăsa corupt de carte
cu litera dată'n sâmbrie și logica de castă hârtie!
Deschide-ți larg sufletul, hartă scrisă cu fapta și umbletul.
Acolo, mocnită, stă Roma. Nu-i simți dogma și-aroma?
Zbucnească măiastra! Desfire aripile sale în coarde de lire,
universală orgă, și zboare! Ne ducă iară spre soare-răsare!

PETRU IROAIE

VIORICA STAVILA

PĂRINTELE LEONIDA

Din şoseaua care curge lin pe vadul vechiului drum de care şi împarte satul în două, se desprinde o uliţă. Uliţa se caţără pe un tăpşan mai ridicat, până'n poarta bisericii. Acolo se înfundă. Curtea bisericii se lăţeşte în dreapta, în stânga şi în fund, cât vezi cu ochii. Este toată acoperită de o zăpadă curată şi albă, căzută de curând. Ici şi colo, din zăpada înaltă se ivesc câţiva pomi cu tulpini scurte şi cu ramuri scânteetoare de promoroaca feerică.

În spre mijloc, biserica, cu trupul alb de var şi cu acoperişul de tablă roşie, pare o floare uriaşă, răsărită din zăpadă. Rosul turlelor, învineţit de vreme ca sângele de iepure, el singur pigmentează albul imaculat al zăpezii şi albul albăstrui al varului. Biserica întinde o cărare îngustă spre poartă, lângă care se înalţă, din bârne, clopotniţa, biet schelet cioplit în lemn, înfigându-şi patru picioare groase în pulberea albă şi rece. E mai înaltă decât pomii şi, trufaşe, pare că s'a luat la întrecere cu ei. Dar nu reuşeste decât să mărturisească stângăcia mâinii omeneşti faţă de creaţia divină. Pe cărare, credincioşii se îndreaptă către biserică, închindandu-se când trec pe lângă crucea îngustă, popas de o clipă pentru stolul de vrăbii, când, cu o firimitură în cioc, se întorc la cuiburile lor, sub streşina bisericii.

Utrenia s'a sfârşit. Leturghia abia a început. Preotul stă în altar, în faţa Sfintei Mese, şi — după ritual — se roagă, în taină. Cu greu urmăreşte cântările şi întrebările dascălului, căruia trebue să-i răspundă. Gândul lui nu iese din biserică. Este aci, în Cartea Sfintei Evanghelii, dar este un gând care de câteva zile îl frământă şi nu-i dă liniştea şi bucuria care-l stăpâneşte, de obicei, înainte de a citi în faţa turmei ce are de păstorit învăţătura cea adevărată, învăţătura lui Isus.

Preotul oftează şi, în picioare, cu faţa către sătenii de care-l desparte peretele de icoane al catapetesmei, înaintea cărora curând trebue să apară, pentru a semăna vorbele Domnului, îşi ţine mâinele pe marginele Evangheliei, pe care parcă abia cutează s'o atingă. Pe scoarţa Sfintei Cărţi stă pictat trupul lui Christ, bătut în cuie, pe crucea care avea să fie gloriosul semn

al mântuirii. Preotul rămâne cu ochii aţintiţi asupra iocanei, dar n'o vede, după cum abia aude glasul dascălului, care se prelungeşte, se prelungeşte, cerându-i răspunsurile. Gândul lui este intrat adânc în carte, nu poate să se desprindă de cuprinsul parabolei, pe care trebue s'o citească azi oamenilor adunaţi acolo şi pentru care doar această mângâere duminicală a mai rămas. Trebue să citească parabola tânărului bogat...

Preotul este un om în miezul vârstei. În părul rar şi răvăşit, nici un fir alb; dacă pe faţa, îngustată spre bărbie şi cu pometii mai în vedere, pielea este aspră şi bătută de vânt, şi în dreptul ochilor încreţită ca burduful unei armonici, este că Sfinţia Sa se ţine cu mult sârg şi luare aminte nu numai de trebile bisericeşti, dar şi de cele din jurul casei. Căci are casă grea părintele, şi grele timpuri a ajuns să trăiască! Dacă n'ar avea sufletul curat şi mângâierea celor sfinte, greu ar ajunge să răzbată prin ele. Din ce adună de la credincioşi şi din ce-i rămâne de pe sfoara de pământ pe care trebue să şi-o lucreze singur, abia agoniseşte pentru gură: de celelalte, nici nu mai poate fi vorba.

Părintele s'a însurat tânăr. A luat o fată cuminte şi cu stare bună şi au pornit-o la drum. Copiii au venit repede şi i-au umplut casa: cinci copii nu-i lucru puţin.

Dar câteva pogoane, zestrea nevestei, şi viişoara din spatele casei, pusă pe rod bun, şi hărnicia amândorura, şi biserica cu ale ei, ajungeau Părintelui Leonida, ca să aibă casa îndestulată şi să ţină la şcoli bune copiii! Toate au mers bine până la urgisitele astea de timpuri; părintelui i s'a tăiat leafa: „să se întreţină din veniturile bisericii", statul nu-i obligat să întreţină bisereca, suna litera legii noii stăpâniri. Veniturile bisericii sunt mici şi întâmplătoare; camenii sunt săraciţi şi necăjiţi, şi fie că cineva are sau de nu are, preotul trebune să-l cunune, să-i boteze copilul şi să slujească la înmormântări, doar el este păstorul acestor suflete. Câteodată pică ceva, dar, de cele mai multe ori, se întoarce cu mâna goală.

Pământul îi aduce mai nimic: ce se scutură de pe marginea sacilor, când predă cota. Părintele e socotit chiabur. Sunt ani când împrumută de la fini, de la rude, sau cumpără chiar din târg, ca să completeze ce datoreşte legii neiertătoare, aproape jupuind de vii oamenii. Aşa că Părintele e tare strâmtorat, tocmai acum când băiatul trebue să meargă la Universitate, când fata este în liceu, că de cei mici, ce să mai vorbim?! Dumnezeu singur ştie ce timpuri vor mai veni pentru ei! Cu supărări de astea, de bani şi neajunsuri, încă ar mai scoate-o la capăt Părintele, dar neceazul cel mare e altul.

Țăranii chiaburi sunt tare prigoniți. După ce au fost alungați din pământul și gospodăria lor, se lovește și în copiii lor: „sunt fii de chiabur, n'au drept să meargă la școală."

Nu c'ar fi mândru și ambițios din fire, Părintele, dar tare îl doare când vede că nădejdea, pe care și-a făcut-o despre copii, s'a risipit dintr'odată ca o nălucă. Și ce-i amărăște mai mult inima nu e durerea lui și nici a nevestei, care de inimă rea se stinge, săraca, pe picioare: milă cumplită îi fac copiii! Băiatul tace, dar nici de râs nu mai râde. Și cum să nu fie trist, săracul, când, deși plin de merite, n'a putut să meargă la vreo Facultate; ba că-i fiu de preot, ba că taxa e așa de mare de n'ar putea s'o plătească neam de neamul lui, din moși strămoși, în vreme ce spurcăciunile satului, niște golani, au umplut școlile cele mai înalte! Iar fata lâncezește acasă, fără nici un rost. Dacă nu apucau să guste din bucuria învățăturii de carte, ar fi fost altceva; dar așa! Cum să mângâe sufletele acestea plăpânde, rănite fără să aibă vreo vină? Ce să facă cu ei? Cu cei mici, va vedea! Poate se va îndura Domnul să se schimbe urzeala diavolească a timpului; ia. dacă socotelile Domnului sunt altele, atunci se vor descurca și ei, cum vor putea, aici în sat! Așa stau trebile Părintelui și, dac' ar fi numai atâta, încă n'ar fi mult! Dar vai! Satana și-a vârît coada și în biserică!

Cu câteva luni mai înainte de ziua aceasta pâcloasă de ianuarie, când părintele Leonida sta în altar, ținând strâns în mâini marginile Evangheliei, și ochii ațintiți pe scoarța pictată cu chipul lui Isus pe cruce, privindu-l fără să-l vadă, sosise un ordin la Primărie — cum continua Părintele să numească Sfaturile Populare — ca, pe dată, preotul din sat să lase biserică, casă, pământ și cu schimburi pe trei săptămâni, să se ducă la București, unde Patriarhia, la îndemnul — zis binevoitor — al guvernului, a hotărît să țină niște cursuri, prin care să se reîmprospăteze preoților cele învățate în seminar, și, pe unde va fi nevoe, să se modifice învățătura sfintelor cuvinte din Evanghelie, zicând că „le-o luminează". Cam așa suna ordinul, deși alcătuit din alte cuvinte.

Un milițian cu pușca în spate și călare pe o bicicletă adusese ordinul. A strigat în poarta casei preotești — ca și cum ar fi vrut să arate că-i o corvoadă rușinoasă ce face — un allo! scurt, nerăbdător și aspru. A azvârlit klicul portocaliu preotului, ieșit în grabă, izbindu-l și cu vorbele:

— „Ai scăpat ieftin, popo; deocamdată te chiamă numai la București. Ia-ți catrafusele și șterge-o!"

Părintele Leonida a rămas cu plicul în mână, urmărind nedumerit pe omul autorității, roșcovan și rotofei, depărtându-se pe cele două roți care se fugăreau.

După aflarea ordinului nu s'a mirat că i se ordonă să închidă ușile bisericii, căci auzise de atâtea ori pe oamenii care reprezentau puterea acolo, în sat, că preoții au scăpat ușor, că n'au fost închiși cu toții, și că au avut „noroc" că s'a lăsat libertatea să se mai slujească, sau cu vorbele lor: „să se umple capul poporului cu fel de fel de gărgăuni"; nu se mira nici că trebue să-și lase casa și pământul, căci pe timpurile de care vorbim fiecare se descurca cum putea la el acasă, dacă reușea să-și arate toată grija față de autoritatea statului și să corespondă literei nedrepte a legii. Ceea ce l-a pus pe gânduri era cuvântul „binevoitor". Simțea o prefăcătorie în acest cuvânt, așa de nepotrivit cu ceea ce spuneau celelalte.

La urma urmei, șoptea un gând întunecat în fundul creerului, „dacă-i binevoitor lucrul la care ne chiamă, nu trebue să ne-o spună chiar așa de apăsat." Și de ce cuvântul suna mai răspicat, acolo, în cuget, de ce părintele simțea un fel de spaimă, ca de o primejdie pe care n'o simți, ci numai o presimți.

Dar ordinul e ordin! S'a pregătit cu câteva ore părintele Leonida, s'a suit în căruța unui vecin, om de inimă, care l-a dus la gară, unde a luat primul tren, și a doua zi era la Patriarhie. De acolo a fost îndrumat la școala unde va fi găzduit și unde va asculta preoți și profesori mai învățați ca el, care-l vor lumina în multe „probleme".

— Iată-mă, după douăzeci de ani, din nou la internat, gândi preotul. Dar de ce probleme o fi vorba? Cu stropul de carte pe care-l avea, se dusese cu mintea că „probleme" o însemna chestiuni teologice, în care, mărturisea cu neprefăcută umilință părintele, el nu era așa de priceput ca mulți alți preoți învățați, pe care-i auzise vorbind la un congres la care luase parte. Foarte curând văzu părintele că nu este vorba de adâncirea și luminarea unor lucruri pe care nu le-ar ști bine, ci cu groază observă că se schimbă cu totul litera Sfintei Învățături, și, pe nesimțite, spiritul era îndreptat pe un drum, care, depărtându-se binișor din calea Domnului, îi va duce în niște smârcuri, dincolo de care se întinde besna Satanei.

Dragostea caldă față de cele sfinte și bucuria adevărată cu care slujea Domnului îl făceau, mai mult decât puțina carte pe care-o avea, să simtă unde îi azvârle discuția „problemelor" pentru care venise la București.

Iubirea față de biserică era adevărată în inima preotului și se potrivea fără constrângere cu învățătura pe care-o primise:

„Dumnezeu unul e atotputernic, El, Fiul și Sfântul Duh. Să-l iubești pe Domnul și să-l slujești, păstorindu-i turma!"

Acum chiar părintele rector, om corpulent la trup și strălucind pe față de bunăstare, cu învățătură multă, „dela multe Facultăți" și, cum se șoptea: „cu trecere mare la guvern, că doar d'aia e rector", acum le spunea învățatul și influentul preot: „...că Dumnenzeu e o forță, nu-i o Ființă Personală, atotputernică, atotștiitoare și veșnică; ...că Dumnezeu nu a creat lumea din libertate, ci din necesitatea evoluției; ...că, alături de Stinții Părinți, trebue să se studieze și cei care au combătut Biserica, căci, în realitate aceștia au arătat lipsurile învățăturii creștine — ca și cum Evanghelia, pornită din inima sângerândă a Fiului lui Dumnezeu, ar putea fi combătută de un om — cum face, de pildă, marele învățat și filozof Voltaire."

Părintele știa prea puține despre acesta, și mai mult auzise pe fiu-său citind într'o carte franțuzească că a fost un mare necredincios, și acum să-l pună alături de Sfântul Ion Gură de Aur!

„...că bogăția este izvorul tuturor relelor și că oamenii trebue, nu numai să renunțe la avere, dar să și hulească pe cei bogați."

Aceste lucruri, și multe de felul acestora, încurcau tare pe preot. Nu se potriveau nici cu inima lui simplă, bună și iubitoare, care nu privea de unde vine omul, și era bucuros să dee oricui mângâerea cu care Dumnezeu îl însărcinase să îndulcească pe cei amăriți. Și nu se potriveau nici cu ceea ce învățase cu bunii săi dascăli, altădată.

Adevărat, gândea preotul în smerenia lui, întorcându-se acasă, după cele trei săptămâni, toate sunt pe dos sau eu nu mai sunt bun la nimic! Își simțea, bietul om, inima amărîtă, iar răstălmăcirea adevăratei învățături îi înfiora cugetul, îngrozindu-l: "oare voi putea să spun toate acestea?". Ceva otrăvit se strecurase în înțelesul pe care li se poruncise să-l dea cuvântului Domnului, de aci înainte.

In acea duminică pâcloasă de ianuarie stătea preotul în altar, cu mâinele strângând Sfânta Evanghelie, cu ochii pe scoarța care-l arăta pe Isus crucificat, coroane de spini găurindu-i fruntea Lui nevinovată, cu piroane în palme și tălpi. Gândul îi era nedesiipit de pagina unde pusese semnul de câteva zile, de pagina unde stă scrisă parabola tânărului bogat. De atunci,

gândul îi frământă cugetul, mai mult turburându-l decât luminându-l: cum va tălmăci parabola?

„...Un tânăr bogat îl întreabă pe Isus ce să facă ca să moștenească viața veșnică? Isus îi spune să respecte legea, să-și părăsească averea și să-l urmeze."

Tanărul respecta legea, l-ar fi urmat, dar s'a mâhnit când i s'a poruncit să-și părăsească averea. Isus, atunci, a spus: „Fiilor, cât de anevoie este pentru cei ce se **încred** în bogății să intre în împărăția lui Dumnezeu."

După cele ce li se spusese în București, la acele cursuri dela sfârșitul verii, preotul ar fi trebuit să folosească prilejul acestei parabole și în predica sa, în fața credincioșilor, folosind tradiția creștină a osândirii averii și potrivirea înșelătoare dintre această tradiție și lupta comunistă contra avuțiilor, să scoată încă o dovadă favorabilă proprietății colective, și să contribue la prigonirea nu numai a celor bogați, dar și a celor abia înstăriți. Dar preotul cunoștea înțelesul evanghelic: că nu averea e rea ca „avere", ci dacă „te încrezi" în avere e rău. A spune altfel ar fi însemnat să mintă. Putea el să mintă, fără a călca cel mai mare jurământ ce făcuse când fusese uns preot: acela de a spune numai adevărul și de a nu se abate dela litera adevăratei învățături. Să înșele lumea? Dar este, într'adevăr, averea rea ca avere?

Sfânta Scriptură este plină de pilde de oameni foarte bogați, iubiți de Dumnezeu. Și Iacov și Abraham erau cuprinși în turme și avuții, și fiindcă Dumnezeu îi iubea, făcea să le sporească averea. Dar Iov? Om bogat cum nu era altul pe vremea lui, încercându-i Dumnezeu inima, i-a luat averea și i-a îmbolnăvit trupul. Dar, când Domnul s'a încredințat de curățenia și sfințenia sufletului său și de marea iubire ce-i poartă, l-a răsplătit, înapoindu-i înmiit avuțiile și întărindu-i sănătatea. Dacă Dumnezeu ar condamna averea, atunci, în infinitatea mijloacelor sale și în nețărmurita lui înțelepciune, în altfel l-ar fi răsplătit pe Iov.

Nu! Dumnezeu nu condamnă averea dacă bogatul are cugetul curat și inima bună.

Dela Iov, gândul preotului dintr'o dată se mută la Anton Golea, proprietarul cu pământurile cele mai întinse din împrejurimi. Anton Golea era boier de neam vechi și foarte bogat. Și, așa bogat cum era, n'a văzut om mai bun și inimă mai miloasă ca a boierului: nimeni nu ieșea nemângâiat din curtea lui. Cât despre doamna boierului, când o căutai era pe drumul prăfuit, cu o mare geantă de piele după braț, în care ducea medicamente unui bolnav, o jucărie unui copil, un ajutor unui bătrân. Boierul a făcut

școala din sat, a dat bani pentru spital și ca să se sape fântâni dealungul drumului pentru a stinge setea călătorului obosit și a vitelor muncite. Cugetul frământat al preotului chema toate acestea în lumina lui, și, judecându-le, rămânea la vechea lui credință că, dacă omul nu-i însetat de avere, posesiunea acesteia nu-i strică inima. Cum să hulească el pe cei ce au avere, și mai ales să aducă vorba de boerul localnic, căutând să stârnească ura și invidia în sufletul oamenilor, aici, în corpul Sfintei Biserici? Acum, tocmai, când boierul a fost alungat din casa sa ca un câine, trăind mai rău ca lov pe grămada de gunoi? Gândurile acestea i-au luminat cugetul și preotul s'a hotărît să nu schimbe nimic din înțelesul cel adevărat al Sfintei Evanghelii. Ar fi mult mai rău decât dacă ar adăposti în casa sa un drumeț rătăcit și noaptea și-ar mânji mâinele în sângele celui ce-i încredințase viața și i-ar lua punga cu bani. Și, apoi, cei ce sunt adunați în fața altarului sunt oameni care au avut o stare înfloritoare. Acum, prigoniți, ei vin să se roage și să asculte un cuvânt de mângâere. Ar putea el să-i osândească și să le rănească sufletul, când inima fiecăruia e ulcerată de un necaz? Îi știe pe toți. Le cunoaște viața și amărăciunile din urmă. Și el, a cărui menire este să samene cuvintele dulci ale bunului Învățător, să vină să vorbească, în fața altarului, de ură, de pedeapsă?! Pe drumul acelorași gânduri, o altă amintire îi luminează hotărîrea. În altă parabolă Isus spune: cine mă iubește să-și părăsească părinții, copiii, casa și să mă urmeze!

— Dar eu, păcătosul, cum îl urmez pe Domnul, și cât îl iubesc, dacă îndemnurile viclene și nelegiuite de astă vară mă turbură, momindu-mă pe calea minciunii și a blasfemii? Satana a luat chipul copiilor mei, al nevestei mele necăjite, al casei, unicul bun ce mi-a rămas, m'a atras pe marginea prăpăstiei păcatului, și e gata copita lui să mă azvârle în întunecimile iadului. La lumina gândurilor trimise de Domnul l-am recunoscut. Pe Domnul îl iubesc, pe el îl voi urma!

Fericirea pe care-a resimțit-o în această clipă era nemăsurată, fiindcă pe drumul stâncos grea îi fusese lupta ca să ajungă la ea!

Preotul auzi pe dascăl cântând: „Și duhului tău! Aleluia!"

O tresărire de amărăciune, ca o pasăre neagră tăind văzduhul, îi fâlfâi în suflet. Cu gândul la felul în care va predica, uitase să recite rugăciunea dinaintea citirii Evangheliei. Dar Domnul să-i ierte uitarea, căci a luptat și-a biruit Bucuria îi înviorâ trupul. Se pregăti să iasă în fața altarului și să citească Evanghelia. Înălță capul ca omul care a scăpat de un gând chinuitor. Privirea îi alunecă pe deasupra ușilor împărătești, închise, dar

care aveau să se deschidă după ce va fi citit și explicat parabola. Rămase cu ochii ațintiți, peste capetele plecate ale credincioșilor, acolo, undeva, lângă ușa bisericii. Acolo intrase un om pe care nu-l cunoștea. Purta o haină ieftină, dar arătoasă, de piele nouă; sub braț, o șapcă. Era încă destul de tânăr. Ținea capul puțin înclinat în față ca să ușureze, parcă, privirii iscoditoare să se strecoare printre țărani către altar.

— Cine o fi? Ce vrea? Caută pe cineva? Pe mine!?, glăsui o grije surdă, și care revenea, supărătoare, în ultimul timp, oridecâteori întâlnea un necunoscut. Dar, bine!, acesta acum venise chiar în biserică? Și cum era îmbrăcat? Cu siguranță că e trimis să afle ce predic sătenilor! Mă vor lua și pe mine ca pe Neculae Stancu sau ca pe Marin Negru, și mă vor duce în Dobrogea. Neliniștea creștea în sufletul preotului, și era asemănătoare cu aceea când, copil, era închis în beci sau lăsat noaptea în magazie. Simți fiorul fricii. Gândul o luă pe un drum mai dosit: „Poate că nu vine decât odată, azi". Ași putea azi, numai azi, să vorbesc mai pe ocolite și să osândesc avuția, fără să arăt cu amânunte în ce fel și cât este de vinovată. Altădată, ași reveni și ași lămuri adevărul. Bucuria de adineaoari se stinse într'o clipă. Ultima ei licărire fu să amintească preotului că a mai greșit odată în ziua aceasta când nehotărîrea, azvârlindu-l în lupta de conștiință din care abia ieșise, îl făcuse să calce datina sfântă, uitând să-și curățească sufletul în rugăciune. Acum golul din suflet îl năucea, și nu simțea decât alunecarea ametitoare în spre prăpastia de care abia scăpase, ca și cum o mână nevăzută i-ar fi dat un brânci nenorocit. Golul acela, care-i apăsa coșul pieptului și-i tăia răsuflarea, se umplu de o groază înspăimântătoare. Era sigur că îl vor lua, îl vor duce în închisori aspre sau la munci năprazince. Ca preot și țăran, era de două ori expus primejdiei. Nu-și va mai vedea copiii. Va muri pe acolo! Câți s'au întors din cei plecați! De câți s'a auzit c'au murit, și în ce chinuri!

Înțepenit, privea la omul care intrase în biserică. Curios, din puzderia de gânduri negre stârnite de spaimă, unul îi deșteleneа drum, oprindu-se la chipul fetiței celei mai mici, așa cum o văzuse ultima oară, de dimineață, când plecase la slujbă. Copila, abia sculată, avea un chip proaspăt și dulce, cum e chipul îngerilor dela picioarele Fecioarei. Cutezătoare și nevinovată, îl privea drept în ochi. Avea în față o cană cu lapte, într'o mână ținea o bucată de pâine din care mușca cu poftă, iar cu cealaltă mână îi trimetea sărutări, lovind cu degetuțele ei grăsulii și roze gura plină. Sta gata să râdă că nu poate vorbi. Era așa de vie și de dulce în imaginea din mintea

tatălui încât avu impresia că e gata să piardă ceva pe care n'are să-l mai regăsească niciodată. Gândul că era în putința lui să nu-și părăsească casa și copiii, și că nimic nu-l îndemna pe calea unei suferințe, pe care nimeni nu i-o cere, îi muie sufletul de duioșie față de ai lui, de milă față de el însuși, și-i umplu ochii de lacrimi.

Privind din nou către omul acela, i se strecură în suflet credința că a venit nu numai pentru a-l iscodi, ci chiar pentru a-l aresta. Preotul stă încă pe gânduri. Dar de undeva, dintr'un colț al sufletului, dând din coate și alergând, își face loc un gând hotărîtor. Strigă de departe, de teama ca preotul să nu apuce să vorbească:

— „Ei, ei, dar sfântul Petru!? Piatra din colț, piatra pe care Domnul a clădit! Era în fața sinedriului, și o servitoare a zis: 'mi se pare că și acest am era cu Isus. Și el e nazaritean.' — 'Nu, nu eram cu El', zise Petru. Și atunci cocoșul a cântat!".

„Pentru mine n'a cântat încă cocoșul", gândi Preotul.

Și, pentru a doua oară, luă o hotărîre. Hotărîrea aceasta era mângâetoare pentru interesele lui, dar îi sângera cugetul cu ghimpii căinței. O nefericire cum n'a simțit vreodată, și câte necazuri a avut în ultima vreme! — îi amorțește și gândul și trupul!

Și cum se întâmplă de obiceiu atunci când o nefericire urmează după starea de fericită încântare pe care ți-o dă cugetul curat, nefericirea de acum a preotului era așa de veninoasă că i se părea că o să-l omoare cu otrava ei.

Preotul, întunecat la față, ridică în sus mâinele, purtând Evanghelia, și răspunzând cuvintelor dascălului: „Slavă Ție, Doamne, Slavă Ție", zise cu o voce în care stăpânirea tremurului ștergea mlădierele mângâioase:

„Din Sfânte Evanghelie dela Luca, cetire. Să luăm aminte"!

Preotul înainta încet, după ritual, până'n fața altarului.

Era un om uscățiv și de statură mijlocie. Așa, cum pășea, cu mâinile ridicate, purtând în închinăciune Sfânta Evanghelie, ar fi trebuit să pară mai înalt. Dar, lucru ciudat, azi părea camenilor mai mărunt, și așa de aspru la față, că dela figura lui toți îndreptară ochii în jos, căutând să găsească cu gândul cauza unei nefericiri pe care-o simțeau că plutește în biserica în care ei veneau, lăsând afară necazurile, să se bucure de cuvintele ce aveau să audă.

Preotul simțea Cartea Sfântă mai grea ca altădată: ceva îi tăia puterile. Răsuflă ca după un drum greu și-și aruncă, în fugă, ochii către dascăl,

așteptând parcă o încurajare din partea aceluia. Ochii i se opriră asupra sfeșnicului cel mare, de lângă iconstas. Lumânarea groasă, din mijloc, se încovoiase și se înclinase atât că fumega și lăsa să cadă picuri mari de ceară în afara discului cu nisip în care se înfigeau lumânările din prejur. Cugetul lui, care-ar fi trebuit să se concentreze pentru a-și găsi vorbele prin care, în predică, să schimonosească învățătura lui Isus, urmărea cu o curioasă luciditate toate amănuntele nelalocul lor, în legătura cu Marele Sfeșnic.

Lumânarea fumega și lăsa picuri! De aceea are el un nod în gât: îl înecă fumul dela fitilul lumânării, căzut și încrețit într'un scrum negru. Scrumul s'a lipit de cilindrul lumânării, se mărește din ce în ce mai mult și fumegă mai tare. Dar de ce s'a îndoit lumânarea? I se pare că în biserică e frig. Chiar voia să se înțeleagă cu dascălul să taie un salcâm — că sunt obraznici și cresc repede — și să facă mai cald. Lui i s'au răcit mâinile și picioarele: poate că e bolnav. Lumânarea încovoiată arată că nu-i frig în biserică. Și picăturile, care cad una câte una, cu o regularitate care-i fură atenția, sunt obositoare. Poate de aceea întârzie cu cetitul! Simte că e ceva nelalocul lui în biserică! Și când a mai căutat el cu privirea pe dascăl, înainte de cetirea paroabolei? Asta e! Lumânarea care fumegă și picăturile care cad din ce în ce mai mari și se aud mai tare!

Cugetul își roti luminile dela lumânare, așa cum se întorc filele unei cărți răvășite de o mână vicleană. Gândul că, după Evanghelie, va vorbi mincinos îi sfredeli sufletul ca un fier înroșit, pecetluind cu semnul infamiei pe un vinovat.

Deschise cartea încet, cu obișnuitul gest hieratic și, cu o voce rece și cât putu mai sigură, începu să citească:

„Tocmai când era gata să pornească la drum...", termină primul verset, coborînd vocea, prelungind cântarea și învăluindu-l în tristețea sfâșietoare a unui suflet care a alunecat din paradis, rostogolindu-se în hăurile negre din jurul iadului.

Căci versetul sfârșia:

„Ce să fac, bunule Învățător, ca să moștenesc viața veșnică?". Părea că aceste cuvinte i se adresează chiar lui; era așa de alunecos drumul pe care se hotărîse să apuce! În răgazul acestei clipe, dintre primul verset și al doilea, ridică ochii și privi în biserică. Oamenii stăteau în genunchi, încovoiați de spate; unii loveau aproape pământul cu fruntea! Marin Negru

abia se întorsese din închisoare. Era slab, așa de slab, că maică-sa, când a venit la preot să-l vestească că fiu-său s'a întors din închisoare, spunea că, la început, când l-a văzut, i-a sărit inima de spaimă, de n'a putut să se mai bucure. Crezuse, biata, c'a văzut moartea în sat: „doar secera-i lipsea"!

Și Neculai Stancu, sărmanul! Om cu stare și cumsecade. Da, ce necazuri pe capul lui: un băiat mort pe front, și curând altul închis, cel mic pe care-l ținea pe lângă casă! Venise unul dela percepție să-i ia cota, și nu și nu, c'a ascums ceva. Băiatul s'a luat la ceartă, s'a înfuriat și s'a repezit în omul autorității cu un vătrai, batjocorindu-l c'o că-l frigă ca pe „dracu", c'o să facă foc mare în mijlocul curții — de-ar fi să-și taie toți pomii —și-o să cheme tot satul să-l vadă pârjolind pe blestematul, pe hoțul...

Ce a urmat, a rupt inima bătrânului; agentul s'a ales c'o lovitură în spate, iar băiatul stă condamnat la douăzeci de ani...

Și Maria Iancu, în genunchi, chiar în mijlocul bisericii, și-a pus copilul, mic, în scutece, jos, lângă genunchi, iar ea se roagă, de parc'ar fi singură într'o pădure. Ochii i s'au îndreptat către golul turlei celei mari, trece dincolo de el și, cu suferința și curățenia nevinovatului, se înalță până la picioarele bunului Dumnezeu. Tată-său închis, iar mamă-sa moartă de griji și inimă rea; Neagu, bărbatul ei, abia cununată cu el, a fost luat și el fără să știe de ce, și dus, cine știe unde?! Dintr'o dată, privind oamenii îngenunchiați, cugetul preotului îi fu străbătut de aceste gânduri.

Pe acești oameni, de a căror soartă nenorocită ar trebui să se înduioșeze și să-i fie milă — cum, cu o clipă mai înainte, îi fusese milă de ai lui și de el însuși, pe aceștia îi va dojeni, deci? că sunt bogați, cu cele câteva pogoane de pământ, și să tălmăcească cu viclenie Evanghelia; să mintă, să înșele, să-și calce jurământul de preot, și, mai presus de orice, să nu-și iubească aproapele?!

Glasul preotului continuă:

„Dar Isus s'a uitat țintă la tânărul bogat, care îi cerea viața veșnică, l-a iubit și i-a zis..."; iar gândul îl frământa: „deci el, preotul, citește că Isus a iubit pe tânăr, deși știa că e bogat, iar el, păcătosul, să osândească pe acești oameni nenorociți? El știe că Isus doar s'a întristat fiindcă tânărul nu s-a îndurat să renunțe de bună voie la avere. E adevărat că a spus; „mai ușor va trece o funie prin urechile acului decât un bogat în împărăția cerului", dar aceeași parabolă se închee cu versetul: „la Dumnezeu totul e cu putință"; și, dacă averea nu pune stăpânire pe inima omului, ea nu-i

pricină de vinovăție și de păcat. Isus a venit pentru adevăr, și-l preamărește și la bogatul nelacom, ca și la săracul neinvidios. „La Dumnezeu totul e cu putință, și Isus a venit pentru adevăr." Cuvintele lovesc în cuget ca creanga unui pom înflorit, la adierea unui vânt curat, în geamul închis al unei camere mucegăite. Și geamul s'a deschis!

Căința, adormită în umezeala încăperii, s-a trezit la chemarea crengii înflorite!

Preotul ridică ochii și, printre credincioșii care se ridicau în picioare, vede și pe omul cu haina de piele. Uitase de el cât timp citise. I se părea că l-a întâlnit de mult, și într'o supărare mare!

Omul șade ca și la început, cu capul înclinat. Și baba Tudora, care vinde lumânări, s'a retras cu scaunul mai în umbra din colț. L-o fi poftit, cum e obiceiul ei, să aprindă lumânări la toți sfinții, și una pentru morți! S'o fi supărat dar, lasă, să știe și el cum e într'o biserică!

Acum va începe să predice. Închide cartea și privește cu un zâmbet liniștit icona de pe scoarță: Isus pe cruce! Îl știe și în altă parte a bisericii: este pe un perete întreg. Este pe peretele de lângă fereastra lungă și subțire din stânga preotului. Fereastra aceasta este în întrândul pe care-l face brațul marii cruci, temelia clădirii bisericii. Un soare plăpând își trimite lumina cernită prin pâcla iernoasă de ianuarie; intră sfioasă și amestecată cu fumul de tămâe, cu firicelele de praf, învălue ca într'o dantelă fină icoana de pe peretele de lângă fereastră. Ochii preotului se opresc pe icoană. Este un Isus pe Cruce, care în acea clipă i se pare preotului nemăsurat de mare, el care-și ridicase privirea de pe mica icoană a Evangheliei. O mână stângace de pictor sau zugrav de biserică de sat a desemnat chipul și l-a colorat. Artistul, zugrav sau pictor, a avut o inimă caldă și o credință curată. A simțit durerea dumnezeescului crucificat, și i-a închinat capul doborît de suferință, i-a strâns buzele arse de sete și i-a stins privirea îndurerată de trista priveliște a cruzimii oamenilor. Prin dantela aceea de lumină, de fum, de pulbere, preotul privește, ca fascinat, chipul lui Hristos. Cunoștea bine acel chip, dar azi frumusețea sublimă a capului chinuit de o nobilă suferință îl țintuește! Toate gândurile, toate sentimentele lui se anină de acea figură. Niciodată nu i s'a părut așa vie. Ochii erau stinși, acum strălucesc de o privire adâncă. Pe o rază de soare îi lasă se strecoare, până'n inima preotului, o lumină dulce, un zâmbet bun, care par a-i spune: „Nu te teme, vorbește". „Ce?", întreabă gândul cutremurat al preotului. Dar privirea se stinge și ochii omului se lasă în jos, se opresc pe picioarele cu tălpile bătute

în piroane de fier. Sângele este roșu și picură, da, picură. Aude bine, picătură cu picătură, cum cad, cu o regularitate înspăimântătoare.

In sufletul preotului se succedează un zâmbet, o lumină, un zgomot de picături, apoi ochii lui cuprinseră dintr'o privire trupul crucificat pe crucea de pe zid. Soarele intrase într'un nor de ceață, lumina se stinsese și capul lui Hrist atârna pe piept, greu și trist. Un gând îi lumină cuvintele: „Domnul a trimis pe Fiul Său să sufere pentru voi...", cuvinte care-i aprinseră, mai puternic, căința.

Căința îi biciuia cu usturimi de foc cugetul pentru momentul de slăbiciune de acum câteva clipe. Rușinea de hotărîrea lui de a părăsi pe Domnul pentru a se feri de necazuri îi înfierbânta obrajii cu un val de sânge.

Dela hotărîrea aceea nenorocită și până la faptul care l-ar fi înfierat cu semnul josniciei n'a fost decât un pas.

In răstimpul acestui pas, Domnul l-a mântuit.

El, ca servitor al Domnului, care și-a trimis Fiul pe drumul Golgotei, va merge pe acelaș drum, dacă Domnul va voi așa. Domnul a zis: „Tu lasă-ți casa, copiii și părinții și, dacă mă iubești, vei moșteni viața veșnică!".

O bucurie liniștită îi cuprinse cugetul: nu va auzi cântatul cocoșului!

Preotul își îndreptă ochii către fundul bisericii.

Omul acela străin era tot acolo. Se retrăsese mai într'o parte și nu mai arăta așa de sigur. Preotul îi zâmbi ca să-l încurajeze, nici el nu știa bine la ce...

Oamenii se înseninară și se pregătiră să-i asculte cuvintele. Stânjenirea pe care-o resimțiseră la venirea preotului se risipise. O bucuric tainică îi unea pe toți.

Preotul începu, mângâetor și bun: „Frați creștini...

Credincioșilor li se strecura fericirea că Isus îi iubește, că nu-i părăsește și că, dacă le încearcă, câteodată, inima, suferința își are rodul ei.

Preotul se întoarse în altar; puse Cartea pe Masa Sfântă, se închină și o sărută. Se întoarse să continue slujba, dar, la una din ușile laterale ale Catapetesmei, sta omul acela străin. I se părea, acum, în lumina care, prin ferestrele turlei celei mari, umplea biserica, că vede pe fața muncită și slabă o bunătate sfioasă și o cuviință omenoasă. Îi zâmbi binevoitor, se îndreptă către el și așteptă.

— „Să mă iertați, părinte, zice omul, că vă supăr tocmai aici, dar sunt grăbit și am o vorbă cu sfinția ta. Sunt grăbit tare, părinte, că trebuse să prind autobuzul care tocmai o să treacă pe șosea și vreau să ajung la București,

unde, vai de noi!, timpul se măsoară cu minutele. Părinte, am un copil de botezat, și ne-ai face un mare bine dacă te-ai învoi să vii la noi acasă, adică la socrii mei, la părinții neveste-mi, că sunt de aci, îi cunoști sfinția ta. Sunt din Vizurești, din cătun. Nu-l putem boteza la București, părinte, că ne ia la ochi vreunul, și duce vorba la fabrică, unde lucrez. Ce să fac, părinte, timpuri grele! Și nici aici, în biserică, nu îndrăznim să-l aducem, că îndată se aude, și dacă se află la fabrică... Dar copilul e plăpând și bolnăvicios, și maică-sa zice că numai Dumnezeu poate să-l întărească, și trebue creștinat, sărăcuțul! Și socrii mei și eu, gândim la fel, și d'aia te rugăm, părinte, să ne înțelegi și să vii...

După câtva timp de vorbit cu străinul, preotul se întoarse în altar. Rușinea că era gata să greșească din slăbiciune și ispită se luptă încă, în sufletul lui, cu bucuria de a se fi biruit. In cele din urmă, bucuria rămase stăpână pe el. Preotul își lipi fruntea de Evanghelie și șopti: „Mulțumescu-ți Tie, Isuse Hristoase, că te-ai îndurat și m'ai izbăvit, și nu m'ai lăsat să cad în păcat."

VIORICA STAVILA

INCERTITUDINE

Când mă'ndoi
de vrerea ce-o port,
Toamna-mi vine'n cort
îmi bate'n uşă
cu degete moi.

Strigoii
faptelor se răstesc la mine:
ce-am făcut n'am făcut bine!
Urcă seara
pe scara cerului

Gerul
pe cumpăna
misterului.

Toamna
frunzele cascadă
cad pe drum de brumă
ninsoare de aur
în livada de humă.

VIS

Am smuls rădăcinile unui pom
din pământul meu de somn,
din pământul în care dorm:
strămoşii, bunicii, amicii.

Cu visul dintr'o noapte
vrui să cuprind necuprinsul
visurilor toate...

Unde, undele, unduirii
îmi duc umbra luminii
moale, lunecând într'un asfinţit
mă simţeam pe aripi în infinit...

În vis cu dorul altor năzuinţi
stăteam la sfat cu întâii părinţi,
— mă abătui pe ţărmul celălalt;
neîmplinite vise vag, pe undele mării
curgeau din floarea visării.

Când clopotul seara în turn suna
clopotul meu-scrînciob era,
ce blană de sicriu părea!
Scrânciob tras de funie şi aţă,
îmi cere sânge,
îmi cere viaţă...

În noaptea ce vine din mister
din sborul meu nepământean
voi privi lumea prin ochi de mărgean.

DORINA IENCIU

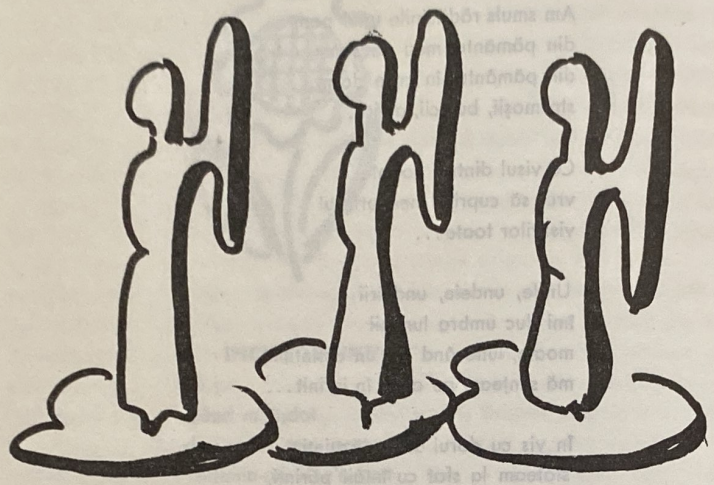

MAMĂ

Vântul pribegiei sfâșie covorul toamnei,
și ploaia tot destramă firul din urzeala vremii,
stingându-mi, din rărunchi, beția și pojarul goanei.

... În grădina de acasă, de cu seară, peste vreascuri
se plecase teiul subt povara veștii ce-o purta:
plumb căzut din ornic, în genuna țiuind prin veacuri.

La fereastră, bradul mlădiat de-a stelelor vioară,
cetina și-o colinda prin cronicile prispei,
frunzărind, pe ici pe colo, câte-un gând de-odinioară.

Lângă el, castanul străjuind la poarta iernii,
peste bolta zugrăvită'n rotunjite leaturi,
lăcrima, din ram în ram, picături din răni de denii.

Iar în clipa din război, ca trăznit în plinul feții,
falnicul gorun ce'nfruntase uragane și topoare,
s'a despicat în vuiete de vâjiau pereții.

Numai plopul, desțărat din tinda primăverii,
și-aruncat în mlaștini peste râuri fără punți,
mut a'noremenit în hăul din ceasornicul durerii.

... Din cerdac, regina palidă a nopții,
mi-a întins potirul încărcat, cu oleanul
unui tulnic îmbăiat în râul morții.

Tu, scumpă mamă, ți-ai crescut cinci feți, rămași orfani,
prin copăi, pe prispă sau prin școli pindene,
sprijinită numai de Maria, fiică frântă'n sorți dușmani.

Din nestinsul dor al tatei pentru glia din icoană,
ți i-ai dus și închinat pe toți în strana ei,
croind în cântece și basme cărări de mană.

În cânt ți-ai tors fuiorul unei vetre'n șase roiuri,
și visând nurori cu stoluri de nepoți și nepoțele,
doinind le adiai obrajii cu zefir din albe zoruri.

Dară noi urgii venite peste vechiul nenoroc al țării,
ți-au smuls feciorii, mari și mici, în cântec de cocoși,
lăsându-ți numai glasul, pentru ruga îmbunării...

... Când după lustri, Maria cu patru dintre ei, întorși ca munți
fără puieți, dar cu fruntea sus, te cinsteau în capul mesii,
mai lipsea mezinul scump, alesul pentru anii tăi cărunți.

El văera la toți mai drag, din îndurare
pentru anii lui de flăcăiaș trudit printre străini,
cu amaru-i perindat pe drumuri fără zare.

... Când ai aflat de cuibul meu, de singurul tău roi,
n'ai mai visat decât să-l ai lângă ogeacul tău,
sau să zbori spre el, în lumea zăvorîtă pentru voi.

Să-ți alinți odată singurul nepot și două turturele,
binecuvântându-le măicuța, mândră după chipul tău,
odată, mamă, ai fi vrut, odată cât erai cu zile.

Insă inimi și hotare ferecate'n ură
ți-au țintuit subt plăci de plumb curatul dor:
făclie albă, vulcan duios, jar nestins subt zgură.

In van scrutai din prag spre cer și lume,
zadarnic așteptai hrisovul să pornești și tu la drum,
de piatră a rămas tertipul fără nume.

... Din dor în zor ai tot trudit în vadul omeniei,
și'n adăstări ți-ai binevremuit al doinelor nectar,
pân' te-ai năruit, în miez de zi, subt cnutul nopții,
prăvălindu-te'n abisul hăuind din deznădejdii ...

Când, o! minune! din prea curatele-ți odăjdii,
tresărind pe'nrouratul prag al dimineții,
ne-ai zâmbit, aievea, hărăzindu-ne în dar
surâsul tău din împlinirea simfoniei.

Așa te-au sărutat, pe rând, acei de-acasă și rudenii,
așa i-ai mângâiat pe toți cu ultima-ți binețe,
ce n'aș fi dat să fiu și eu, măcar la urmă cu vecinii.

In genunchi ți-aș fi'nchinat mireasa mea și pruncii,
te-ar fi văzut și ei, barem așa, odată'n viața asta,
iar tu ne-ai fi surâs, milostivindu-ne din umbra crucii.

Ți-am fi pus și noi, pe catafalc, un mănunchi de lăcrămioare,
te-ar fi privit, neîmpăcați, copiii și măicuța lor,
ducând cu ei câte un fir din portul tău de sărbătoare.

... Dară zidul înclăit cu pricazuri din idei slutite
ni s'a pus, netot și orb, în calea dorului cuminte:
pârâiaș din aurore și zenituri din veci nedespărțite.

Pe drumul de pe urmă, prin târgul luminat de curcubeu,
noi n'am pășit în urma ta, să poposim pe la răscruci,
la care până și străinii se opreau în dreptul tău.

... Cu ultimul ecou, căzut din căldărușa de aramă
peste groapa ta, s'au cutremurat cohortele de morți și vii,
când Maria ți-a șoptit, din partea noastră: Mamă! ... Adio Mamă! ...

Iar când cerul și pământul s'au unit și te-au cuprins
în mantia timpului din lacrimi și aghiazmă,
noi ne-am chircit în golul unde ceasul ne-a ajuns.

... Tu, vrută mamă, ai de-acum vecini pentru vecernii,
luceafărul tâșnit din sânul gliei fără granițe,
și fulgerul ce l-a purtat prin noapte până la utrenii.

Din glodul beznei fără margini, fără mume,
ne scoateți la seceriș de grâu și la culeș de vii,
s'agonisim pentru potirul sfintelor nume.

Chipul vostru va fi altar în Țara Omeniei,
popas pe drumul Pribegiei din străbuni,
îmbold către icoana din harul Teandriei.

Surâsul vostru ne va fi pârâu pe arsele ogoare,
darul veșniciei din Casa Troiței de Prieteni,
țelul Dorului sfințind meleaguri și timpuri trecătoare.

... De pe acum, măicuță dragă, zefirul răzbunării
peste răni m'adie, din zorii veacului ce vine
prin golgota frunții tale, cu paloșul iertării.

In acea zi vom arde pâgânele ștreanguri,
și vom grăji călăii din pricazuri și sminteli,
să nu mai plângă nicio mamă'n sterpe praguri.

Iar din lacrimile voastre, mume și poeți,
vom crește crini pentru ghirlande pân' la cer,
ca să pășiți în rând cu Cel ce s'a sculat din morți.

DEMOSTENE NACU

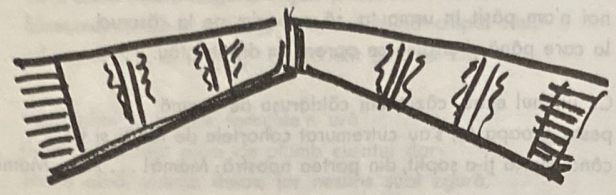

CUIB ÎN LUT

Lângă buza pământului,
În blestemul vântului,
Eroii au îngenunchiat
La cuib de lut și păcat.

Din Timp, cu străşnicie,
Au scobit avuție.
Din îngeri picați
Și-au făcut idoli și frați.

Tot ce-a fost Soare și Stea
Au vândut la tejghea.
În rest, memorii, icoane,
Le-au schimbat pe cupoane...

De-atâta slavă
Îngrășat, la porțile lor,
Șarpele Morții, triumfător
Împletește ghirlănzi de otravă!

ION CICALĂ

MONSIEUR MONOD ŞI VEVERIŢELE DIN MARIENBURG

— Încotro, cu castana'n bot?
— Sub copac, s'o ascund.
— Strângi bani albi pentru zile negre?
— Strâng. Dumneata, nu?
— Eu strâng cărți.
— Îți convine: ești om. Eu sunt veveriță. Ce carte ai în mână?
— Le Hasard et la Nécessité, de Jacques Monod.
— Ce spune?
— Că veverița, omul, castana, sunt o întâmplare.
— Nu înțeleg...
— Că voi, veveriţele din Marienburg, eu și castana ta din bot, ne-am născut din pur hazard.
— Are dreptate. Dar, atunci, de ce eu am coadă și tu, nu?
— Fiindcă așa a vrut codul genetic.
— Ce e aia?
— Un alfabet. Dacă vrei, un fel de Creator.
— Dacă e Creator, e bine. Înseamnă că a știut de ce mi-a pus mie coadă și ție minte.
— Nu, n'a știut.
— Atunci nu e Creator.
— E un alfabet, ți-am spus. Fără minte, fără suflet.
— E un principiu, cum spun ateii?
— Ateii nu spun asta. Spun că nu există creator.
— E ateu Monod?
— E biolog.
— Păi, dacă e biolog, explică viața
— Bine înțeles, numai că o explică din punctul de vedere al unui biolog.
— Și nu e bine?
— Nu e. Fiindcă Monod nu ne explică ce a fost înainte de haos și fiindcă crede că biologia e infailibilă.

— Înțeleg. Crezi în metafizică.
— Nu cred în metafizică. Cred în Creator.
— Ce crezi tu, nu mă interesează. Mie să-mi spui ce spune Monod. Și repede, că n'am timp. Îți dai seama că sunt prima veveriță care stă de vorbă cu un om?
— Îmi dau. Uite, veverițo! Tu și eu ne-am născut din acizi nucleici și proteine. Coada ta, castana, copacii din Marienburg, gângăniile, eu, ne-am ivit dintr'o împerechere capricioasă a acestor acizi și proteine. Dacă codul genetic ar fi fost Creator, ar fi stat pe gânduri și, poate, mi-ar fi pus mie coadă și ție două picioare.
— Bine, dar, dacă e așa, de ce e natura atât de fromoasă, de variată?
— Întâmplare sau necesitate.
— De ce e atât de ... cum să spun ... atât de reală?
— Ți se pare.
— Cum, mi se pare? Nu e coada, coadă și castana, castană?
— Ba da, deși Monod are teoria lui despre natural și artificial. Și, dacă te gândești bine, arta de azi ... obiectele ...
— Știi, ce? Dă-mi mie cartea și ia tu castana. Știi ce să faci cu ea?
— Nu, nu știu ...
— Știe Monod?
— Nu cred ...
— Atunci, la revedere ... o să mai vorbim ...

ANTOANETA BODISCO

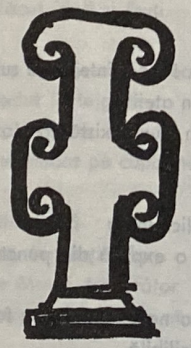

CI, NUMAI TU ...

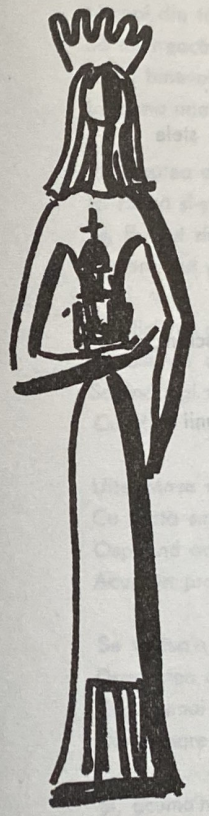

Ascult prin noapte. Sfinții prind esențe
Din lunga lor smerită risipire,
Și cerul li-se'ncheagă'n reverențe,
Turnând arome'n gânduri și'n potire.

M'aud adânc sub tălpile lor ude
Și fug din steaua nopții spre mormânt;
Și timpu-i mort de mult, și nu m'aude,
Când acul rupt în inimă-l împlânt.

Atâtea urme și peceți pe firul
Acestei ore scumpe de trezie,
Încât mă drămuie'n azur delirul
Și-mi toarnă'n sânge cer și poezie.

Extazu-mi ține ochii mari deschiși
Și'nvăț că-s vântul verii printre stele,
Și'n inimă, în termenii prescriși,
În sprijin certitudinea'n răstele.

Îmi măsor liniștea cu ani lumină,
Și-i leagăn somnul lângă piramide,
În pietrele ce cântă și se'nchină,
Pe vetrele amiezilor toride ...

Dar uite, liniștea, și ea, măsoară
Trecutul meu cu sori și dinastii,
Că sunt bătrân și cade'n mine seară ...
Ci numai tu nu știi ... Și nu mai vii ...

SBOR

Măiastră, sbor încremenit în clipă,
Eternitate'n stemă de azur,
Sunt mort de mult, și totuși nu mă'ndur
Să plec din cuib, din marea to aripă...

E-atâta dor în clipa ta'ncordată
Și-atâta infinit îți arde'n trup,
Încât grindarele de cer se rup
Și **starea** scrie cea mai largă roată.

Demult, când Lăcrimuș flămând de stele
Te tot pândea cu nopțile la geam,
Tu dăinuiai pe alte zări, în neam,
Și dorul meu te descânta'n ulcele...

„Are să vie, puiul mamei, are"...
Și adormeam cu inima pe drum,
Să'nviu Măiastra dintr'un pumn de scrum,
Și s'o pornesc spre lumea viitoare.

Așa, pândind, mi-am cunoscut străbunii
Și m'am trezit în alte mii de vieți,
Dansându-mi bucuriile'n nămeți
Și setea'n ciutura de vis, a lunii...

Acum, desfermecat de libertate,
Te țin în clipă, ca să nu mai sbori:
La ce să vii la corbi croncănitori?
Ce poți s'aduci hienelor turbate?

Ascult un clopot în adânc cum sună.
Par'că-l aud plângând pe Dumnezeu:
A nimerit în aripă, în somnul meu,
Fugind din veac, de lișița nebună...

E fum pe zări și noaptea'n casă țipă
Și Lăcrimuș s'a limpezit la chip.
L-a risipit o viperă'n nisip...
Tu, taci, Măiastră, și mă'ngroapă'n clipă...

MASA TĂCERII

Scaunele: de'ngenunchiat cu inima, de tăcut.
Altarul, la mijloc, de liturghisit sărbătoare.
De lămurit adevărul care rodind a crescut
Cu rădăcimile'n **dincolo,** în raiuri de floare...

Numai din tăceri răsar coloanele nesfârșite,
Să ne treacă prin ele Pasărea din vise, Măiastră,
Când binevoiește Dumnezeu s'o invite
În inima noastră, dela El din fereastră.

În noaptea de Sânziene, în strunga mesei rotunde,
Își ridică și-și bea steaua resemnării Ciobanul,
Și, fluerul sfărâmat, în șerpar și-l ascunde,
În dangătul glasului gâtuit cu arcanul...

Din liniștea netedă, eternitatea plinește
Cercul, cu centru de renunțări, cu sfinte potire,
Scriind legi mai știutoare, mai pe românește,
Cu viața numai firul ei, din trei fire...

Uite, **Masa** ne-a'nvățat a muri! O tăcui
Cu toată smerenia străvezie din denii,
Ospețind adevărul de dincolo de tăcere, al LUI,
Acum în pragul venirii de două milenii.

Se vedea'n ea ființa, ca'ntr'un cer de oglindă:
Dragostea cu mii și mii de cruci și morminte,
Cum numai inima s'a'nvrednicit să cuprindă,
Din isvoare și melodii ce s'au sfiit de cuvinte...

Și, acuma'n tăceri, țărane, descoperă-ți capul!
Taci încă odată, mai amplu, tăcerea.
Ți-a întrat în sărăcia cu duhul, **casapul**...
Din hârșâitul de bradă se coace'nvierea...

ÎNTOARCEREA DIN VIS

Din liniștirea inimii mele
Se cuminecă cerul albastru.
Stau îngenunchiat în milioane de stele,
În fața sfântului, supremului astru...

Inima mi-i fermecată firidă
În care se mângâie îngerii din viori;
Începe cuvântul zări noi să deschidă
În cinstea **Astrului,** infinit în splendori

Plâng în genunchi lângă Sfânta Fecioară
Și mă face privirea Astrului, cruce.
Geme cineva'n lume să moară
Și dă, din mâna lui, potirul s'apuce.

Totu-i, din nou, tăcere, parfum.
Știu că-s departe de veac, pribegit.
Aduc Astrului o mână de scrum
Și'n scrum, trandafirul, de-abia înflorit...

M'aud și mă deslușesc din lumină.
Mă chenăruiește poemul cu heruvimi;
Și-ades mă mai cearcă amintirea din tină,
Aruncându-mă'n abisuri de înălțimi...

E ca'ntr'o cerească beție de aur și pluș.
E-atâta de bine în Astrul, acasă.
Drumul de milenii, al lui Lăcrimuș.
Enigmă tot mai adânc ne'nțeleasă...

MEDITAND

O de-aș putea veghea, în adânc, liniștit,
În adâncul inimii, ca'n poieni de pădure,
Te-aș auzi pășind prin moarte spre răsărit,
Tămâind timpul, amintirile, nuanțele pure...

Adânc în sângele fără răspuns și liman,
M'aș scobarî cu tine, întrebător, spre isvoare, —
Colorînd, în abstract, pe ne'nceputul ecran
Potirul tăcerii divine și prima ei floare...

O de-aș putea trece de murmurul din urechi,
Cu gura învinsă, cu gândul de lut și de stele,
Ar întineri în lacrima mea galacțiile vechi,
Și m'ar liturghisi în alte niveluri, cu ele...

VASILE POSTEUCĂ

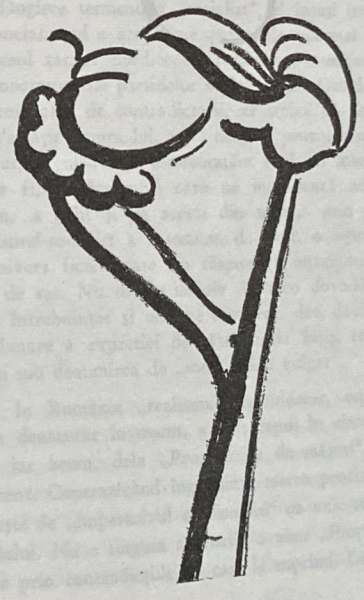

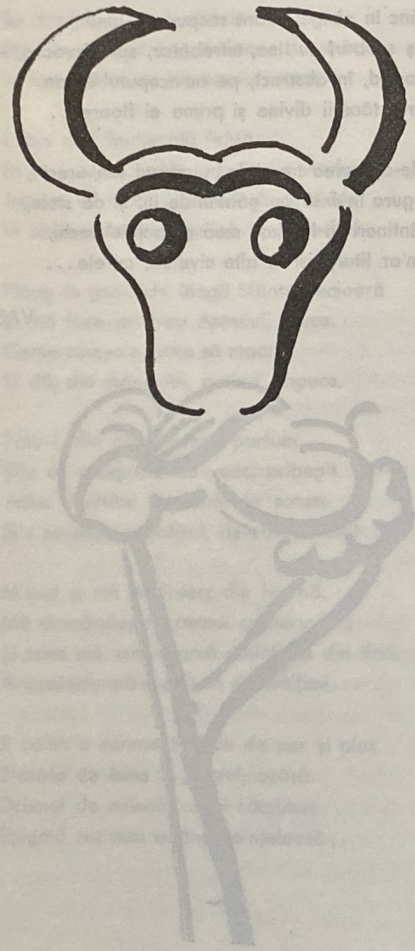

NEGRU PE ALB

Cronici, idei, fapte

REALISMUL IREALIST

Un studiu cu adevărat serios nu numai asupra literaturii, dar şi asupra atmosferii literare din România ultimului sfert de veac — şi acest studiu va fi fără îndoială scris cândva — ar trebui să se ocupe înainte de toate de „cuvintele bolnave", care au viciat şi această literatură şi discuţiile asupra ei. Determinând, cel puţin până acum, trei stadii ale bolii. O primă fază, ofensivă, care a coincis cu nefastul realism-socialist; o a doua, a liberalizării, în care scriitorii de valoare au evitat să se mai slujească de cuvintele bolnave; şi, în sfârşit, o a treia, la care asistăm dela „revoluţia culturală" încoace, şi în care se încearcă repunerea lor în circulaţie. De fapt, faza aceasta ultimă reia, în ciuda denegărilor rituoase, tarele cele dintâi.

Pentru a nu rămâne în abstract şi nici în delimitări de epocă inerent schematice, să luăm un astfel de cuvânt bolnav: *realism*. De când a fost întrebuinţat în combinaţia cunoscută de realism-socialist, termenul realism a fost golit de conţinut prin adăogirea termenului „socialist", el însuşi bolnav. Cuvânt-cheie al epocei noastre, socialismul a acoperit experienţele cele mai diverse, dela stalinism până la socialismul ţărilor nordice, dela nazism — naţional-socialism — până la formulele democratice ale partidelor socialiste din Occident. Că acelaşi cuvânt poate defini forme atât de contradictorii, ar trebui să ne pună pe gânduri; şi că atâta sânge s'a lăţit asupra lui, ar fi deajuns pentru a ne determina, asemenea lui Albert Camus, să nu-l mai întrebuinţăm fără un intens sentiment al vinovăţiei. Orice ar fi, în domeniul care ne interesează acum, adăogirea lui la termenul realism, a golit şi pe acesta din urmă, prin contaminare, de orice substanţă. Realismul-socialist a însemnat, de fapt, o ieşire din realitate pentru crearea unui univers fictiv, care nu răspundea imaginaţiei scriitorului, ci unei viziuni dictate de sus. Nu mai e nevoie de vreo dovadă a acestei contradicţii dintre termenul întrebuinţat şi ceea ce acoperea, dar, dacă ar mai fi, am afla-o în totala abandonare a expresiei de către aceia înşişi care-o proclamaseră, ca şi în criticarea ei sub denumirea de „sociologism vulgar".

Dar iată că în România „realismul" nevindecat, cuprinzând în el acelaşi microb care l-a denaturat în trecut, a fost repus în circulaţie, mai întâi timid, în ultimul an, iar acum, dela „Propunerile de măsuri" de astă-vară, din ce în ce mai insistent. Contrazicând îngăduinţa mereu proclamată a diversităţii de stiluri, se vorbeşte de „imperativul realismului" ca unic stil pentru a se exprima cerinţele Partidului. Nu e singura anomalie a unor „Propuneri" care se definesc înainte de toate prin contradicţiile pe care le cuprind. Dar nu de tezele oficiale

şi de delirul lor ne ocupăm acum, ci de felul în care sunt acceptate şi transmise mai departe de scriitori.

Şi ni se pare interesant să surprindem pe unii scriitori sau critici care, până şi acum, când această operaţie de repunere în circulaţie a cuvintelor bolnave nu mai e un secret pentru nimeni, se slujesc de ele ca şi cum ar fi sănătoase. Criticul Ov. S. Crohmălniceanu se numără printre ei. El a avut şi are cu realismul un lung, foarte lung, comerţ. L-a mânuit pe vremea când era prins în chingile cele mai stricte ale realismului-socialist, fiind pe atunci unul dintre propovăduitorii activi ai jdanovismului. A încercat, la prima destindere, să-l lărgească până a cuprinde aproape toată literatura, dar, cum sosea prea devreme în această operaţie, a fost blamat. A revenit apoi la vechile lui unelte — un realism socialist — pentru a pătrunde, în sfârşit, la timpul cuvenit, în faza de liberalizare. La un lucru n'a vrut să renunţe, însă, mai niciodată: la noţiunea de realism. (O singură dată a făcut-o pe faţă, şi atunci în străinătate: prezentând în revista „Preuves" dela Paris, nu pe un realist sau pe un altul, ci pe autorul *însemnărilor din irealitatea imediată*, M. Blecher). S'ar părea, deci, că e vorba într'adevăr la Ov. S. Crohmălniceanu de o convingere personală. Aici însă lucrurile se complică. Evident, poţi să crezi în realism ca supremă formă artistică, dar atunci îţi dai seama destul de repede că există epoci în care, dorind să-l aperi sau să-l impui, nu faci decât jocul celor care vor revenirea — chiar şi sub o formă atenuată — la realismul-socialist. Aşa s'a întâmplat, de pildă, cu Marin Preda, el însuşi adept al realismului, dar care nu luptă pentru el, atunci când riscă să redevină slogan. Dacă Ov. S. Crohmălniceanu ar fi de bună credinţă, atunci o minimă luciditate ar trebui să-l împiedice să ocupe, cum o face acum, un loc de frunte în campania pentru impunerea realismului. Dacă n'ar fi de bună credinţă, atunci întru ce se diferenţiază de toţi pescuitorii în ape turburi ale confuziei actuale, care speră să-şi recâştige posturile pierdute dela proletcultism încoace? Dar cum Ov. S. Crohmălniceanu nu pierduse, în ce-l priveşte, mai nimic, mărturisim că nu prea înţelegem de ce atâta zel.

În orice caz, iluzia că, în configuraţia actuală, realismul cerut ar putea fi altfel decât *ireal* nu-i este îngăduită. Argumentele sunt la îndemâna oricui, chiar mai puţin dotat decât Ov. S. Crohmălniceanu.

Să luăm numai două dintre ele:

În toate campaniile recente pentru un film şi realist şi politic, n'am văzut o singură dată citat singurul film românesc care a fost cu adevărat şi realist şi politic: *Reconstituirea* lui Lucian Pintilie. Dacă aceste luări de poziţie ar fi fost sincere, *Reconstituirea* ar fi trebuit să devină un model al genului. Ori nu numai că nu este aşa, dar filmul acesta este complet trecut sub tăcere. Iar autorul lui, care urma să vină cu *D'ale Carnavalului* la festivalul dela Edinburgh, şi-a văzut paşaportul retras. Pe de altă parte, *Luceafărul* îi încredinţase lui Lucian Pintilie o rubrică în care să poată măcar vorbi despre filmele pe care i se îngăduia să le facă. După un prim articol, rubrica a dispărut fără altă explicaţie.

Alt argument: prima carte real politică din tânăra literatură română, *Ostinato*, romanul lui Paul Goma, n'a apărut în România, unde a aşteptat îndelung şi fără

rezultat viza cenzurii, ci în străinătate. Dacă într'adevăr realismul politic este o cerinţă fundamentală a clipei de faţă, de ce n'a văzut *Ostinato* lumina tiparului la Bucureşti şi de ce cititorii, care vor să vadă ce înseamnă un roman adevărat asupra „transformărilor sociale" din România, sunt nevoiţi să-l cumpere în Occident ? Şi cum mai poate Ov. S. Crohmălniceanu să-şi intituleze rubrica din *Luceafărul* „faptele şi vorbele", până nu se explică asupra acestui „fapt"? Nu este o dovadă că el, ca toţi aceia care vor să reimpună „realismul" în România, ne amăgesc cu vorbe, ignorând faptele?

Citim, pe de altă parte, într'un număr al *Scînteii*, tot după „revoluţia culturală", următoarele:

„Arta realistă s'a caracterizat întotdeauna prin abordarea curajoasă a realităţii, cu problemele ei cele mai dificile, cu contradicţiile ei: prin efortul dus uneori până la sacrificiul de sine al artistului de a da întrebărilor epocii un răspuns propriu, dar în care oamenii să se regăsească, ca într'un univers ale cărui 'taine' se luminează pe rînd, în greul şi spinosul drum al cunoaşterii".

Să se fi hotărît oare *Scînteia* să vorbească cititorului român de Soljeniţin? De *Primul Cerc*? De *Pavilionul Canceroşilor*? De diatribele scriitorului rus împotriva Uniunii Scriitorilor ce-l excludea? De concepţia sa asupra scriitorului martor şi, la nevoie, martir pentru adevăr?

Într'adevăr, în afară de un fel de clişeizare a limbajului, care nu i s'ar potrivi singurateculuí dela Riazan, în afară de unele formulări vagi şi inexacte, care lasă să se presupună că realismul ar reprezenta singura formă de adevăr în artă, o astfel de viziune a artei ar putea fi tocmai aceea a lui Soljeniţin, care nu s'a mulţumit, însă, numai s'o proclame, dar a şi pus-o în practică, mergând până la acel „sacrificiu de sine", care, mai e nevoie s'o amintim?, nu poate în niciun fel coincide cu avantagiile unui scriitor oficial.

Ori tocmai aici se complică, sau clarifică, lucrurile. Pentrucă n'avem decât să privim semnătura dela capătul acestui articol întitulat „ O literatură realistă, profundă, curajoasă" pentru a înţelege că el nu poate conţine nicio referinţă la Soljeniţin şi că vorbele astfel mânuite nu vor fi niciodată traduse în fapte. Autorul, curajos pe hârtie, nu este altul decât Titus Popovici, al cărui curaj sistematic constă în a se fi specializat în susţinerea „Propunerilor de măsuri" împotriva majorităţii confraţilor săi, care au înţeles că aplicarea întocmai a Măsurilor ar însemna anularea lor ca scriitori. Dacă s'ar mai fi îndoit, exemplul lui Titus Popovici ar fi putut să-i lămurească pe deplin. Ce a dat literaturii române de când a devenit un fel de propagandist dezinvolt al tezelor de Partid, oricare ar fi ele, oarecum îngăduitoare faţă de cultură ca cele dela Congresul al X-lea, sau surprinzător de nefaste ca cele din Iulie trecut, ce a mai dat literaturii române acel debutant plin de promisiuni care a fost Titus Popovici? Mai ales scenarii istorice pentru filme cât mai lungi cu putinţă, lungimea aceasta fiind criteriul drepturilor de scenarist. Cum inteligenţa cinică a lui Titus Popovici nu poate fi pusă la îndoială, orice dubiu asupra unei posibile naivităţi (nu şi-a dat seama de consecinţele „liniei" pe care o apăra acum ...) cade dela sine.

Dar să ne facem a crede o clipă în sinceritatea lui Titus Popovici. Să admitem, pentru înlesnirea demonstraţiei, că el ar crede în supremaţia stilului realist asupra

tuturor celorlalte, c'ar reclama într'adevăr o literatură „curajoasă". Şi să parcurgem mai departe articolul — cu toate că este indigest, ca orice proză oficială — în căutarea exemplelor pe care ni le dă, a numelor pe care le citează. Nu-l găsim, bine înţeles, pe Soljenţin. Nu-l găsim nici pe Paul Goma cu al său *Ostinato*. Să ne spunem, continuând acelaşi joc al bunei credinţe, că n'ar fi putut, în orice caz, să-i citeze. Primul, pentru a nu se amesteca în afacerile partidului mai mult sau mai puţin frăţesc; al doilea, pentru a nu se amesteca în afacerile propriului său partid, care, neadmiţând publicarea romanului lui Paul Goma în ţară, a arătat limitele criticei sociale pe care o îngăduie. Ar fi putut afla, însă, Titus Popovici un exemplu de literatură realistă care să-i slujească demonstraţia, dacă aceasta ar fi fost sinceră, în proza unui Marin Preda. Dar nu este citat Marin Preda, a cărui carte recentă — *Imposibila Întoarcere* — arată că realismul şi carajul pot fi apărate cu cinste, şi că această apărare poate fi demnă de crezare când cel care o semnează este un scriitor de a cărui integritate nu se poate îndoi nimeni. Îl aflăm, în schimb, ca pildă de satiră curajoasă, pe Aurel Baranga, cu ale sale „strălucite comedii". Epitetul „strălucite" îi aparţine, bine 'nţeles, lui Titus Popovici. Ştim prea bine care este nu calitatea estetică — pe aceea nici n'o mai discutăm —, dar curajul criticei unui Aurel Baranga. Care sunt aspectele secundare pe care le pune în discuţie şi cum un final optimist anulează şi „poantele" îndreptate împotriva unei deformări birocratice sau alta. Şi iată cine este decretat de către Titus Popovici singurul urmaş demn al lui Caragiale în literatura română şi prototipul aceluia care duce curajul scriitorului până la „sacrificiul de sine". Titus Popovici şi Aurel Baranga, transformaţi în scriitori gata să se sacrifice sau care au şi făcut-o: Caragiale în viaţă n'ar fi putut rămâne insensibil la un astfel de humor, şi negru şi corosiv.

Dar să-l lăsăm pe Caragiale în pace. Situaţia este destul de gravă pentru ca râsul, cel puţin pentru moment, să fie înlăturat. Titus Popovici s'a transformat într'unul dintre propagandiştii zeloşi ai „Propunerilor de măsuri", alternând exigenţele cu unele consolări. Se va lupta, deci, împotriva autonomiei esteticului, „răsuflată" după Titus Popovici. Dar nu se va reveni spre „sociologismul vulgar". Sunt, după el, cele două feţe ale unui aceluiaşi rău. Nu-i vom face lui Titus Popovici injuria să-l socotim sincer când enunţă o astfel de enormitate. Mai rămâne frica scriitorilor români de o întoarcere spre dogma realismului-socialist: frică pe care Titus Popovici, şi alţii ca el, sunt însărcinaţi s'o spulbere. Numai că asigurările pe care se grăbesc să le dea sună fals. Din clipa în care criteriul estetic dispare din nou, din clipa în care un singur stil este admis, cel pretins realist, din clipa în care între Tezele Congresului al X-lea şi cele de astă vară s'a săpat o prăpastie, iar faimoasa politică „ştiinţifică" a Partidului s'a dovedit imprevizibilă, ce poate împiedica revenirea spre dogmatismul de ieri? Mai pretinde Titus Popovici că dezbateri sincere şi curajoase au loc în toată presa românească asupra acestei probleme. Dezbaterea o confundă probabil cu monologul. În presă se consacră într'adevăr, lungi pledoarii realismului, sau ceea ce poartă acest nume la Bucureşti.

Cine, în schimb, a putut semna, în aceeaşi presă, o apărare, una singură, a altui stil decât cel realist? Deci, monolog egal dezbatere, realism egal irealism, curaj egal aranjament, autonomia esteticului egal sociologism vulgar ... Cu astfel de cuvinte sfidate de propria lor minciună se pregăteşte viitoarea Consfătuire pe ţară a scriitorilor români?

MONICA LOVINESCU

PERIPEŢIILE LUI CLIO
SAU O NOUĂ RĂSTĂLMĂCIRE A ISTORIEI ROMÂNEŞTI

Totdeauna am deschis cu un sentiment de îngrijorare, de nelinişte, cărţile care se scriu în străinătate despre ţara noastră. De atâtea ori mi-a fost dat să citesc informaţii pripite, de mâna a doua, despre istoria poporului român, de atâtea ori m'au izbit şi amărît aprecierile injuste — uneori de-a dreptul tendenţioase — despre istoria naţiunii noastre. Nu că noi, românii, nu am avea cusururi, nu că istoria noastră ca şi istoria altor popoare nu ar avea atâtea umbre, pe lângă atâtea puncte luminoase. Nu că aş aştepta din partea istoricilor străini laude excesive sau o simpatie deplasată. Dar uneori s'a exagerat în dispreţul celei mai elementare obiectivităţi pentru a ne prezenta, pe noi, românii, întregii lumi aşa cum în realitate nu suntem. Şi adesea m'am gândit că această situaţie se datoreşte şi faptului că este greu să cunoşti şi să înţelegi un popor, a cărui istorie constituie, potrivit formulei admirabile a lui George Brătianu, o enigmă şi un miracol.

Aceste gânduri m'au încercat după ce am parcurs cele 248 de pagini ale unei cărţi ce poartă titlul „Twentieth Century Rumania" (România în secolul XX) şi care a apărut de curând în prestigioasa editură Columbia University Press, New York and London. Autorul ei: domnul Stephen Fischer-Galaţi, profesor de istorie şi director al Centrului pentru problemele Europei răsăritene de la Universitatea din Colorado, Statele Unite.

Acest studiu, care se vrea a fi în primul rând un eseu de istorie politică, conţine aproape la fiecare pagină informaţii eronate, date false, dar mai ales judecăţi de valoare tendenţioase despre stările de lucruri din ţara noastră, din trecut şi de astăzi. Profesorul Fischer-Galaţi a uitat probabil că prima datorie a unui istoric este să scrie *sine ira et studio*. Lucrul este cu atât mai grav în cazul de faţă, dacă ne gândim că publicul cititor anglo-saxon va consulta probabil această carte a unui istoric american pentru a se documenta asupra trecutului şi prezentului poporului român.

Astfel, la pagina 9 domnul Fischer-Galaţi informează pe cititorii săi că „Dacia romană se întindea aproximativ pe teritoriile care alcătuesc România de astăzi" (the Daco-Roman territories, corresponding to contemporary Rumania). Or, este ştiut că provincia romană Dacia cuprindea numai Banatul, Oltenia, o largă fâşie de pământ la răsărit de Olt, precum şi toată Transilvania. Restul (Muntenia şi Moldova de mai târziu) a rămas ţinut ţărănesc getic şi sarmat, lăsat pe seama

băştinaşilor. Populaţia geto-dacă din Muntenia s'a aflat sub controlul autorităţilor romane de la sud de Dunăre.

La aceeaşi pagină 9, domnul Fischer-Galaţi vorbeşte despre dispariţia românilor din istorie, timp de aproape o mie de ani. Deşi foloseşte cuvântul dispariţie între ghilimele, autorul cărţii nu socoteşte necesar să amintească cititorilor săi că această teză a părăsirii Daciei de către populaţia băştinaşe în urma retragerii legiunilor romane în anul 271 şi în urma năvălirilor barbare, nu mai rezistă de mult timp cercetărilor istorice serioase. Recentele descoperiri arheologice, linguistice, etnografice şi numismatice, întreprinse în ţara noastră, au dat la iveală o sumă impresionantă de argumente incontestabile în ce priveşste continuitatea latină a poporului român. Se ştie astăzi în general că teoria învăţatului german Rösler înfăţişată acum un secol în cartea sa „Studii române" (Romänische Studien), după care românii nu ar fi urmaşii dacilor romanizaţi, ci ar fi venit din sudul Dunării ca păstori nomazi, şi anume în veacul al XIII-lea, adică după aşezarea ungurilor în Transilvania, se sprijină mai mult pe presupuneri nedovedite, că ea are mai mult un caracter negativ, fiind mai ales o teză de ordin politic. Cine mai crede oare că întreg poporul român, născut şi plămădit în Dacia, a părăsit acest teritoriu după anul 271, pentru a se mai naşte odată undeva, în afara României, şi că mai târziu, peste sute de ani, s'a repatriat, printre alte neamuri aşezate între timp în ţara lui de baştină? De ce oare această mişcare de populaţie peste Dunăre, cuprinzând sute de mii de oameni, de ce această transhumanţă nu a fost consemnată în nici unul din documentele vremii care ni s'au păstrat, în timp ce alte evenimente minore cu prvire la situaţia de atunci din aceeaşi zonă geografică, sunt menţionate de cronicarii de atunci, şi încă cu lux de amănunte? Obiectivitatea istorică, imparţialitatea, impuneau domnului Fischer-Galaţi să mentioneze argumentele formulate împotriva teoriei lui Rösler, oricare ar fi părerea sa personală despre această epocă din istoria poporului român. Domnia sa a preferat să păstreze tăcerea, o tăcere incompatibilă cu exigenţele ştiinţei istoriei.

Dar să trecem mai departe şi să urmărim istoria poporului român sub călăuzirea domnului Fischer-Galaţi. La paginile 13—14 domnia sa scrie că numai istoricii naţionalişti au crezut că românii din Transilvania „erau copleşiţi de dorinţa supremă şi constantă (submerged in the supreme and constant desideratum) de a se uni cu fraţii din celelalte teritorii locuite de români şi de a înfăptui România Mare". Referindu-se, în continuare, la celebrul *Supplex Libellus Valachorum* din 1791, ca o expresie a naţionalismului românilor transilvăneni, domnul Fischer-Galaţi scrie textual, la pagina 15: „Esenţa acestui naţionalism este medievală şi provincială. Argumentul fundamental că drepturile naţiunii române decurg din latinitatea originii ei şi din dreptul primului venit împotriva intruşilor sosiţi ulterior (parvenu newcomers), ca ungurii, saxonii şi secuii, este expresia caracterului subdezvoltat al naţionalismului de atunci al românilor mai degrabă decât al unor revendicări moderne în favoarea unui guvern reprezentativ şi pentru reforme umanitare, după exemplul iluminismului."

Deşi nu s'a putut ajunge la o aplanare a divergenţelor politice între românii de cele două părţi ale Carpaţilor (pagina 15) — aşa cum argumentează domnul

Fischer-Galaţi — şi deşi „hărţuelile politice mai de grabă decât reconcilierea, reacţiunea mai de grabă decât reformele au fost regula în anii de formare a României Mari", în ce priveşte relaţiile dintre românii din Vechiul Regat şi transilvăneni (pagina 33), totuşi România Mare a devenit o realitate, şi ajungem — având drept călăuză tot pe domnul Fischer-Galaţi — la anul 1918.

Epoca ce s'a scurs din 1918 până în 1940 şi care este evocată în capitolele 2 şi 3, oferă istoricului nostru un nou prilej de a prezenta sub o lumină defavorabilă România modernă. Domnul Fischer-Galaţi nu are decât dispreţ — uneori voalat, alteori făţiş — pentru tot ceea ce s'a reuşit să se înfăptuiască sau era pe cale să se înfiripeze, în cei 20 de ani, în acel scurt interval istoric cât România a fost întregită şi liberă. Cel care scrie aceste rînduri nu este un *laudator temporis acti*, ci, dimpotrivă, conştient de scăderile, de deficienţele şi de unele moravuri fanariote, bizantine, care au existat pe atunci în viaţa politică a ţării noastre — rezultat al dominaţiilor străine la care a fost supus timp îndelungat poporul român. Dar ce istoric imparţial, ce cunoscător serios al realităţilor româneşti dintre cele două războaie poate accepta teza „atitudinii tradiţional anti-semite" a Brătienilor şi a celorlalţi fruntaşi politici din vechiul regat (pagina 32), cine poate susţine că ameninţările împotriva integrităţii teritoriale a României în anii de după război au fost minime (pagina 38) sau că drepturile şi garanţiile libertăţilor cetăţeneşti prevăzute de Constituţia din 1928 existau doar pe hârtie şi că în realitate şi după 1923 a continuat politica de discriminare pe plan naţional, social şi economic (pagina 39)? Domnul Fischer-Galaţi scrie că „muncitorul, ca şi ţăranul, era lipsit *de facto* de orice drept politic; trebuiau evitate cu orice preţ reformele sociale şi economice, care ar fi fost în avantajul clasei muncitoare şi ţărănimii" (pagina 39). Reforma agrară de după primul război mondial este tratată în mod mai mult decât superficial (paginile 33—34). La pagina 43 se vorbeşte despre „imoralitatea politică a partidului naţional liberal" şi tot la aceeaşi pagină Iuliu Maniu este descris drept „un moralizator ineficace, ostil reformelor sociale şi economice", în timp ce Generalul Averescu este prezentat ca un sprijinitor al „supremaţiei Valahiei, al anti-comunismului, anti-semitismului şi anti-maghiarismului" (pagina 35). Iar la pagina 32 se poate citi că: „Se ducea o politică de discriminare, în special împotriva revizioniştilor unguri şi comuniştilor evrei." Rezumând linia politică a guvernelor române între 1918—1940, domnul Fischer-Galaţi scrie: „In general se recunoaşte astăzi (dar de cine oare?) că nici revizionismul maghiar, nici comunismul rus nu constituiau o ameninţare serioasă împotriva statului român în anii elaborării doctrinei: România pentru Brătieni" (pagina 32). Domnul Fischer-Galaţi încearcă astfel să minimalizeze greutăţile interne şi externe, inerente unui stat tânăr, cum a fost România Mare, imediat după primul război mondial, când trebuiau creiate şi întărite structurile politico-administrative ale ţării. Domnia sa socoteşte nimerit să afirme că aceste greutăţi — mai ales ameninţările şi primejdiile externe — au fost exagerate de către fruntaşii politici români de atunci, în scopuri care nu aveau nimic de a face cu binele ţării, cu interesele ei superioare, dar care erau folosite în primul rând pentru a se evita înfăptuirea mult aşteptatelor reforme economice şi sociale. Oare evenimentele ulterioare nu infirmă această

teză a istoricului american, nu dovedesc că aprehensiunile şi temerile din acea epocă nu au fost în totul neîntemeiate? Şi de când vigilenţa împotriva ameninţărilor din afară se cheamă naţionalism (în sensul peiorativ al cuvântului)? În aceeaşi direcţie, domnul Fischer-Galaţi ţine să informeze pe cititorii săi despre „predilecţia intelectualilor români pentru cauzele naţionaliste" (pagina 73).

Evocând perioada războiului (1941—1945), domnul Fischer-Galaţi nu pierde prilejul de a critica din nou partidele politice istorice, scriind următoarele la pagina 66: „Apărătorii partidelor tradiţionale au susţinut cu hotărîre că liberalii şi naţional-ţărăniştii au sprijinit eforturile de război numai în măsura în care era vorba de recuperarea unor teritorii româneşti. Mai mult încă, fruntaşi politici ca Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu sunt consideraţi că ar fi fost împotriva aspectelor dictatoriale ale regimului lui Antonescu. Nu există, însă, dovezi care să confirme în totul aceste afirmaţii, dat fiind că încercările de a pune mâna pe teritorii pur sovietice s'au năruit la Stalingrad."

Să trecem însă la evenimentele de după August 1944, adică la perioada postbelică. Referindu-se la situaţia partidului comunist în România la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, domnul Fischer-Galaţi recunoaşte că acest partid era ca şi inexistent, dar adaogă textual: „aceasta nu înseamnă totuşi că comuniştii români erau urîţi de populaţie în general, sau că în România comunismul era discreditat" (pagina 78).

Despre primele alegeri parlamentare, organizate de comunişti la 19 noiembrie 1946, adică despre farsa electorală a regimului lui Groza, s'a scris mult în Occident la acea epocă. Potrivit rezultatelor anunţate atunci de autorităţile de la Bucureşti, Frontul Naţional Democrat — adică comuniştii — obţinuse 347 mandate, naţional-ţărăniştii 33 mandate şi liberalii numai 3. După cum se ştie, puterile apusene — Statele Unite şi Marea Britanie — au denunţat la timpul său modul cum s'a desfăşurar consultarea electorală din noembrie 1946. Domnul Fischer-Galaţi aminteşte la rândul său că în 1946 observatorii politici şi mai târziu cercetătorii istoriei politice româneşti au contestat validitatea scrutinului organizat de regimul lui Petru Groza. Domnia sa subliniază în mod just că fără prezenţa armatei roşii şi a agitatorilor comunişti de la sate, ţăranii ar fi votat în mod masiv pentru Partidul Naţional-Ţărănesc. Această constatare nu-l împiedică totuşi să scrie cele ce urmează: „Deşi rezultatele nu au oglindit interesele electorilor şi probabil că au fost falsificate în mare măsură, nu este totuşi absolut sigur că Partidul Naţional-Ţărănesc ar fi câştigat alegerile din noiembrie 1946, chiar dacă observatorii străini şi neutri (neutral enforcers) ar fi putut să asigure un minimum de legalitate şi să supravegheze numărătoarea voturilor. Faptul că masele nu au sprijinit Partidul Naţional-Ţărănesc în noembrie 1946 a fost expresia reconcilierii lor cu realităţile politice din acel an, a recunoaşterii din partea lor a faptului că trebuia încheiată pacea cu noul regim. Este probabil că ţărănimea a dat crezare asigurărilor comuniştilor că vor respecta proprietatea individuală" (pagina 104). Şi, mai departe, la pagina 105: „Votul ţărănimii, înregistrat în favoarea Frontului Naţional Democrat, se apropie probabil mai mult de rezultatele oficiale decât se crede în general. Desigur, votul clasei muncitoare a fost înregistrat în mod exact. Conducerea tradiţională

a Partidului Social-Democrat, în frunte cu C. Titel Petrescu, se identificase prea mult cu aripa conservatoare, neproletară a organizaţiei. In acelaş timp, ea nu era în stare să facă faţă revendicărilor muncitorilor într'un mod care că concureze cu acela al Frontului Naţional Democrat."

Dar în studiul său de istorie politică, în analiza spectrală a vieţii politice româneşti din anii recenţi, nu numai faimoasa consultare electorală din noiembrie 1946 reţine atenţia domnului Fischer-Galaţi. La 2 martie 1969 au avut loc deasemenea alegeri pentru desemnarea noii Adunări Naţionale de la Bucureşti. Din cei 13.577.143 alegători înscrişi, 13.543.499 au votat în favoarea candidaţilor comunişti, prezentaţi de Frontul Unităţii Socialiste, care a întrunit deci — potrivit rezultatelor comunicate în mod oficial — circa 99 la sută din voturile exprimate. Şi după ce se întreabă dacă aceste rezultate înseamnă aprobarea politicii lui Nicolae Ceauşescu, a înfăptuirilor comuniste, sau exprimă hotărîrea poporului de a apăra ţara într'un moment de primejdie şi a acorda sprijin fruntaşilor „naţionalişti" de la conducerea statului, domnul Fischer-Galaţi scrie textual: „Nu există răspunsuri certe la aceste întrebări, dar, după toate probabilităţile, importanţa votului dat candidaţilor partidului exprimă în mod mai adecuat sprijinul efectiv de care se bucură conducătorii României în sânul poporului decât în cazul alegerilor parlamentare precedente. Este de asemenea probabil că alegătorii din martie 1969 au ţinut seamă de realizările şi de problemele conducătorilor lor, şi pe baza acestor factori au acordat un vot de încredere regimului lui Nicolae Ceauşescu. Rezultatul scrutinului oglindeşte identificarea intereselor personale cu cele comuniste, recunoaşterea progresului realizat şi acceptarea ordinei comuniste" (pagina 212). Cum poate oare lua în serios domnul Fischer-Galaţi rezultatele scrutinului din 1969? Ce alegeri sunt acelea în care nu există decât o listă de candidaţi, din care populaţia nu are în realitate posibilitatea de a alege? Sau poate că domnul Fischer-Galaţi, care se pretinde a fi un specialist în problemele Europei răsăritene, nu ştie ce înseamnă astfel de consultări electorale sub regim comunist?

Despre reforma agrară din martie 1945, istoricul american scrie în mod candid că se poate susţine că ea a mulţumit marea masă a agricultorilor săraci (pagina 95).

Să rămânem, însă, la acest aspect al politicii agricole a regimului comunist din ţara noastră şi să vedem modul în care domnul Fischer-Galaţi urmăreşte şi analizează aplicarea planurilor regimului în acest domeniu. Fără să mai fim surprinşi, putem citi următoarele, sub pana domnului Fischer-Galaţi, la pagina 168: „Fenomenul cel mai semnificativ în procesul de mutuală reconciliere a partidului şi poporului a fost încheierea colectivizării agriculturii în luna aprilie 1962. Aducerea la bun sfârşit a unei măsuri care pe plan teoretic era atât de opusă aspiraţiilor ţăranului român nu a provocat nici o reacţie negativă din partea ţărănimii. Marea majoritate a populaţiei rurale a acceptat-o mai de grabă ca o soluţie tolerabilă a problemei agrare în România. S'a sugerat — şi pe drept cuvânt — că s'au făcut concesii majore agricultorilor în procesul de colectivizare. De o mare importanţă a fost faptul că Gheorghiu-Dej a acceptat ca membrii gospodăriilor colective să aibă în posesie loturi individuale

şi şeptel pentru o exploatare economică, în afara răspunderilor colective. De asemenea, acordarea de stimulente financiare pentru producţia care depăşeşte cotele obligatorii de livrare către stat, la preţuri fixe, a trezit interesul populaţiei rurale. Bunăstarea ţăranilor este relativă, dacă o comparăm cu aspiraţiile lor, dar absolută, comparată cu nivelul mediu de trai de dinainte de război. În anul 1962 majoritatea populaţiei rurale din România era mai bine îmbrăcată şi mai bine hrănită decît în 1938. Progresul se vădeşte chiar la oraşe. În 1962 Gheorghiu-Dej putea sublinia remarcabilele progrese realizate de proletariatul urban după epurarea „grupului anti-partinic" şi după românizarea conducerii comuniste. În centrele urbane construcţiile au luat o dezvoltare impresionantă. Deşi nevoia de locuinţe — care a sporit din cauza dezvoltării societăţii urbane — nu putea fi satisfăcută în întregime, construirea de case pentru muncitori s'a accelerat după 1968. Îmbunătăţirea alimentaţiei la oraşe — care se atribuie în mod oficial socializării agriculturii — este considerată de asemenea ca un progres atât de către regim, cât şi de către clasa muncitoare" (paginile 168—169). Concluzia domnului Fischer-Galaţi în ce priveşte agricultura (şi care nu ne mai miră de loc): „Deşi este sigur că modernizarea satului (sub un regim necomunist) nu ar fi dus la colectivizare, este îndoielnic însă că prosperitatea ţăranilor ar fi fost mai mare sub un guvern necomunist decât sub unul comunist" (pagina 218).

Să lăsăm acum de o parte colectivizarea agriculturii, ale cărei rezultate par că-l entuziasmează pe domnul Fischer-Galaţi, şi să trecem la industrializarea ţării, cu care se făleşte atât de mult regimul de astăzi de la Bucureşti. Una din întrebările majore care se pune în această privinţă este de a şti dacă şi fără un regim comunist problemele relative la industrializare ar fi fost similare în România de astăzi. O comparaţie cu procesul de industrializare în ţările libere din Europa, în perioada de timp ce s'a scurs după război şi până astăzi, ne face să credem că peisajul industrial-economic în ţara noastră — în urma unei industrializări cumpănite, măsurate, realizate cu capital particular, naţional sau străin, şi într'un cadru de libertate — ar fi fost cu totul altul. Nu aceasta este însă părerea domnului Fischer-Galaţi, care scrie: „După toate probabilităţile şi lăsând la o parte problema crucială a proprietăţii în industrie, chestiunile ridicate de industrializare ar fi fost asemănătoare, indiferent de regimul care s-ar fi înscăunat (în România) la terminarea celui de-al doilea război mondial. Urbanizarea ţării, sporirea numerică a clasei muncitoare, educarea unei tehnocraţii industriale, precum şi achiziţionarea şi folosirea raţională a resurselor, nu ar fi fost diferite din punct de vedere material. Experienţa înregistrată în ţări ca Grecia şi chiar ca Italia şi Franţa, care au cunoscut criza industrializării rapide în anii postbelici, a dovedit că există mai multe asemănări decât deosebiri în înfăptuirea industrializării şi în ce priveşte impactul ei asupra acelor angajaţi în acest proces" (pagina 218). Şi, ceva mai departe, istoricul american face următoarele constatări: „Comuniştii au eliminat practicile cele mai retrograde şi mai puţin moderne, cu excepţia sistemului autoritar... ei au modernizat economia şi au pus bazele evoluţiei ulterioare a unui stat industrial modern" (pagina 223); „noua generaţie de muncitori, ingineri, tehnicieni şi alţii, ce iau parte la proce-

sul de industrializare, sunt mândri de realizările din România" (pagina 214); iar, la pagina 6 a studiului său, domnul Fischer-Galaţi scrie că oricine trece frontiera în România, venind din Occident, îşi va da seama de nivelul modernizării la care a ajuns ţara: „Oricare ar fi prejudecăţile şi atitudinea acestui călător, el va trebui să recunoască faptul că, cel puţin în a doua jumătate a secolului al XX-lea, România a devenit parte integrantă a lumii moderne."

Nu ştiu ce înţelege domnul Fischer-Galaţi prin termenul de modernizare, prin expresia de „stat industrial modern." Se pot oare aplica aceste formule României de astăzi, adică unei ţări în care ruina agriculturii a dus la mizeria fără precedent a ţăranului, şi în care o industrializare de proporţii gigantice — care a irosit resursele şi capacităţile de producţie ale ţării — nu a reuşit să ridice nivelul de trai al populaţiei şi nu se ştie prea bine dacă va servi vreodată la ceva? Domnul Fischer-Galaţi poate nu ştie că astăzi România — despre care domnia sa spune că a devenit un stat industrial modern — se situiază pe ultimul loc în răsăritul Europei în ce priveşte nivelul de trai al populaţiei, adică producţia şi consumul pe cap de locuitor, de la alimente şi până la energia electrică? Pentru aceasta ar fi fost deajuns ca domnia sa să-şi dea osteneală să consulte anuarele statistice, publicate chiar de regimul de la Bucureşti, sau să citească cu atenţie discursurile domnului Nicolae Ceauşescu şi ale celorlalţi fruntaşi comunişti români.

Cel care scrie aceste rînduri nu este un adept convins sau un admirator peste măsură al societăţii de consum, aşa cum există ea în Occident. Deficienţele ei — printre care o alienare (nemarxistă) a individului — sunt majore; ele au fost denunţate şi criticate în mod pertinent de atâtea ori de către sociologi şi filozofi de seamă. Un lucru este însă sigur, şi anume, că sistemul care este aplicat în răsăritul Europei — sistem care tinde, chipurile, la edificarea societăţii socialiste multilateral dezvoltate — este un eşec în toate domeniile. Acest eşec — şi nu un simplu impas — este recunoscut în Apus şi în mod indirect chiar şi în Răsărit. De aceea ne miră aprecierile atât de pozitive pe care un istoric din Occident ca domnul Fischer-Galaţi le face atunci când vorbeşte despre dezvoltarea industrială a ţării noastre, despre modernizarea el. Lipsă de informare sau admiraţie naivă pentru „realizările" regimului din România, pentru cifre şi date statistice impresionante, dar care nu rezistă unei analize temeinice?

Ar trebui să înclin în favoarea primei ipoteze, dat fiind că în cartea domnului Fischer-Galaţi am întâlnit atâtea date şi informaţii greşite şi confuze cu privire la evenimente recente. Astfel, în prezentarea volumului, România este descrisă ca fiind „ţara cea mai întinsă şi mai bogată din răsăritul Europei." La pagina 49 domnul Fischer-Galaţi vorbeşte despre „achitarea ulterioară a asasinilor lui I. G. Duca de către un tribunal militar", când se ştie că ei au fost condamnaţi la muncă silnică pe viaţă şi executaţi în 1938. La pagina 76 domnia sa afirmă că în primii ani ai deceniului 1930—1940 (early thirties) Nicolae Ceauşescu, Miron Constantinescu şi Alexandru Bârlădeanu au ocupat un loc de răspundere (assumed prominence) în mişcarea comunistă română. Or, cel puţin în ce-l priveşte pe Nicolae Ceauşescu, la acea epocă el era în vârstă de 16—17 ani! La paginile 203—204, referindu-se la reînfiinţarea de către comunişti a jude-

ţului ca unitate administrativă de bază a ţării, istoricul nostru spune că noile judeţe au primit în totul numele lor de dinainte de război (the very restoration of the pre-World War II names of individual counties). Dar au existat oare în România Mare judeţe care purtau, ca acum, numele de Vrancea, Harghita sau Covasna? La pagina 204 domnul Fischer-Galaţi informează pe cititorii săi că noul cod penal român a fost adoptat în aprilie 1968 — avansând astfel cu cel puţin trei luni data votării lui de către Marea Adunare Naţională.

Desigur, se poate susţine că toate aceste erori, şi multe altele, sunt detalii. Dar cercetătorii anglo-saxoni ai istoriei României, care vor căuta date şi puncte de reper în studiul domnului Fischer-Galaţi, meritau să fie mai corect informaţi. Şi să nu mai pomenim de faptul că, atunci când evocă unele aspecte ale vieţii literare din România, domnul Fischer-Galaţi face unele apropieri şi comparaţii, care ar putea fi amuzante sau chiar picante, dacă nu ar vădi cât de puţin cunoaşte domnia sa problemele pe care le tratează. Astfel, la pagina 113, domnia sa pune laolaltă scriitori ca „Victor Eftimiu, Mihail Sadoveanu şi Cezar Petrescu", iar la pagina următoare scrie: „poeţi apolitici, ca Grigore Alexandrescu şi Tudor Arghezi"!

Toate aceste păcate ale istoricului american ar putea fi, în definitiv, considerate minore — şi indulgenţi şi toleranţi cum suntem ca popor, am putea să le trecem cu vederea şi să le iertăm. La urma urmelor, domnul Fischer-Galaţi nu este singurul istoric care, aici în Occident, scrie despre probleme pe care nu le cunoaşte prea bine. Domnul Fischer-Galaţi depăşeşte însă orice măsură şi se întrece pe sine însuşi, atunci cînd încearcă să dovedească eventualilor săi cititori că regimul comunist a restabilit tradiţiile istorice ale poporului român, devenind înfăptuitorul aspiraţiilor lui seculare. Se pare chiar că acesta a fost scopul cărţii, obiectivul principal al autorului, obiectiv care devine evident în paginile finale ale volumului „Twentieth Century Rumania." *Finis coronat opus*, s-ar putea spune... Într'adevăr, în ultimul capitol al cărţii, care poartă bizarul titlu de „Tradiţia reafirmată" (Legacy restated), precum şi în epilog: „Continuitate şi schimb", domnul Fischer-Galaţi abordează problema delicată a atitudinii naţionale sau naţionaliste a actualului regim comunist de la Bucureşti. Putem cita câteva exemple de afirmaţii în acest sens: „Nicolae Ceauşescu nu numai că aduce la îndeplinire politica lui Gheorghiu-Dej, dar şi continuă tradiţia istorică românească în totalitatea ei" (pagina 182). „Naţionalismul lui Gheorghiu-Dej era născut din necesităţi politice, cât şi din convingere proprie, în timp ce la Ceauşescu naţionalismul este înrădăcinat în experienţa sa personală şi politică; el nu este o reacţie împotriva hotărîrii Moscovei de a-l îndepărta de la putere sau de a interveni în treburile lăuntrice ale unei ţări membre a blocului sovietic" (pagina 184). Şi mai departe: „Ceauşescu şi-a asumat rolul de înfăptuitor al tradiţiilor istorice naţionale şi democratice ale ţării şi partidului" (pagina 184). După ce se întreabă dacă poate fi acceptată pretenţia lui Nicolae Ceauşescu de a fi continuatorul şi înfăptuitorul tradiţiilor istorice, al aspiraţiilor naţionale, domnul Fischer-Galaţi pune problema de a şti dacă poate exista o compatibilitate între comunism şi tradiţiile istorice, dacă ele sunt complementare

sau, mai precis, dacă partidul comunist se identifică cu aspiraţiile istorice ale poporului român.

Răspunsul istoricului american este ezitant — ce-i drept —, dar afirmativ: „Politica şi măsurile luate de Nicolae Ceauşescu, indiferent dacă au fost determinate de necesităţi de ordin politic, de realităţile situaţiei internaţionale, sau de sincera sa convingere că socialismul reprezintă o sinteză inevitabilă între experienţa istorică românească şi aspiraţiile naţionale, aruncă îndoieli aspura teoriei incompatibilităţii absolute între evoluţia istorică a României şi regimul (order) comunist de astăzi" (pagina 222). Domnul Fischer-Galaţi merge şi mai departe atunci când susţine că: „Teza lui Ceauşescu, potrivit căreia aspiraţiile istorice ale poporului au fost înfăptuite de regimul său, pare să fi fost acceptată în măsura în care populaţia nu mai consideră regimul comunist român ca fiindu-i străin" (pagina 215).

Partidul comunist, continuator al tradiţiilor istorice şi înfăptuitor al aspiraţiilor naţionale ale poporului român! Oricât de nefiresc ni s-ar părea, aceasta este concluzia la care ajunge istoricul american. Dar de ce tradiţii este vorba, de ce aspiraţii, care, chipurile, ar fi fost împlinite? Oare de lipsa de libertate politică din România de astăzi, de existenţa unui regim de opresiune, inuman, atât de opus omeniei româneşti? De instituţii şi reglementări care ne-au fost impuse în justiţie, în viaţa economică şi socială a ţării? Oare Procuratura — ca să luăm un exemplu — are vre-un punct comun cu trecutul, cu tradiţiile juridice româneşti? Sau se gândeşte domnul Fischer-Galaţi la colectivizarea agriculturii şi la ruina ei, la planificarea excesivă a economiei, care s'a dovedit falimentară? Există oare ceva mai străin, mai îndepărtat de spiritul şi mentalitatea românească decât un sistem care zdrobeşte personalitatea şi-i stânjeneşte orice iniţiativă creatoare? Oare ţăranul, muncitorul sau intelectualul român, se recunosc în acest sistem sau îşi simt vreo afinitate cu el? De ce uită domnul Fischer-Galaţi că, fiind latini (din fericire sau din nefericire), românii au o oroare ancestrală de tot ce vine — impus — din Răsărit? Oare este deajuns ca un fruntaş politic să se prezinte în postura lui Ştefan cel Mare sau Mihai Viteazul pentru a putea fi considerat continuatorul, înfăptuitorul aspiraţiilor naţionale româneşti?

În cartea sa, domnul Fischer-Galaţi aminteşte la un moment dat de modul în care s'a scris, s'a rescris şi s'a răstălmăcit istoria noastră, de la înscăunarea regimului comunist în România. Oare şi-a însuşit domnia sa acest model, adică bine cunoscutele criterii marxist-leniniste despre scrierea istoriei? Am crezut la un moment dat că aceasta este explicaţia expunerii şi concluziilor istoricului american. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât în prefaţa cărţii sale domnul Fischer-Galaţi „mulţumeşte călduros colegilor din România (şi din Statele Unite), care i-au dat sfaturi, informaţii şi încurajare în cursul pregătirii acestui studiu." Şi totuşi îmi vine greu să cred că un profesor de istorie la o universitate americană se poate lăsa influenţat de acei care scriu astăzi istoria la Bucureşti, şi a căror metodă de informare şi de lucru îi este, de sigur, cunoscută. În anii de după război, de la manualul de istorie de tristă memorie al lui Mihail Roller şi până la Istoria României, publicată de Academia Română din Bucureşti,

istoria noastră a fost denaturată şi răstălmăcită aşa cum porunceau interesele partidului comunist.

În orice caz, prezenta carte a profesorului de istorie Fischer-Galaţi nu face cinste ştiinţei pe care pretinde că o slujeşte. Clio este însă inexorabilă, neiertătoare. Mai curând sau mai târziu, ea cere adevărul, întregul adevăr. Domnul Stephen Fischer-Galaţi ar trebui să ia aminte.

MIHAI CISMĂRESCU

«ROSTIREA FILOZOFICĂ ROMÂNEASCĂ» DE C. NOICA

Cu *Rostirea Filozofică Românească* Constantin Noica ne-a dăruit o carte mare, o carte de aşezat la căpătâi şi — de ce nu? — de pus la inimă. O carte la care te poţi întoarce cu încântare şi mirare, minunându-te fiecare dată de ce poţi descoperi în ea, şi, prin ea, în tine însuţi.

Ce ne cucereşte în primul rând este „partea de bucurie" învestită în concepere şi înfăptuirea ei. Bucuria descoperirii cuvintelor, pe care C. Noica o relevă la Haşdeu este şi exaltarea sa proprie, aceea pe care ne-o comunică şi nouă. „Dacă s-ar întreba cineva de ce dăm atâta însemnătate câtorva cuvinte româneşti, am răspunde: pentru că aceasta este partea noastră de cer." Că în limbă stă temeiul şi mândria românismului, o ştim toţi, dar prea des uităm să ne întoarcem la izvoare, rătăcitori ce suntem, mai ales cei dintre noi care trăim departe de ţară. Se cerea, pentru reuşita unei asemenea lucrări, care se înscrie în reflecţia începută de câteva spirite mari, Haşdeu, Iorga, Sextil Puşcariu şi alţii, o vastă erudiţie si darul scrisului, aşa cum ştim că le are C. Noica. Cuvintele-eseuri sunt împărţite pe cicluri, după încărcătura lor filozofică: ciclul fiinţei, al devenirii, al rânduielii, al vieţii şi societăţii. Sinteza care reprezintă şi un fel de epopee a Limbii româneşti este profund originală. Tonul analistului se împleteşte cu darul povestitorului şi ne aminteşte adesea că plăcerea de a interpreta, povestind, este tipică pentru felul de-a fi al spiritului filozofului culturii, C. Noica. Analiza cuvântului, reflecţiile pe marginile lui, se prezintă nu ca o operă de erudiţie (aceasta fiind ascunsă), ci ca una de imaginaţie creatoare, ca o hoinărire prin sensuri, o meditaţie deschisă pe planul filozofiei. „Rostirea şi rostul românesc te ajută să înţelegi mai bine rostul filozofiei", scrie Noica. În felul acesta, în jurul câtorva cuvinte-cheie, se rânduieşte o viziune filozofică a lumii, care ar putea fi viziunea românească.

Un cuvânt ca *rost-rostire* cuprinde în el legătura esenţială între cuvânt *(= logos)* şi ordinea raţională, adică între enunţarea şi punerea în ordine a lumii. Ce rost are lumea?, se întreabă limba românească. În acelaşi timp, el trimite direct la preocuparea cea mai actuală, aceea a limbajului, adică a rostirii, în sensul în care totul astăzi, şi în primul rând ştiinţa, este văzut ca o „rostire potrivită". „Rostirea omului este, dacă e potrivit gândită, solidară cu rostul lucrurilor. La capătul ei, deci, rostirea devine, într'un fel, tăcerea fiinţei".

Un cuvânt ca *întru*, însemnând „în spre" şi „în", cu nenumăratele lui sensuri, este fundamental pentru înţelegerea gândirii lui Noica. El îi apare ca un „nod de contradicţii, o vocabulă dialectică de prim ordin", care trimite la conceptul foarte modern de „câmp". *Întru* „nu încearcă sensul prepoziţiei în logica închisă a unei definiţii, ci îl cuprinde în logica deschisă a câmpului". În expresii ca: a deveni întru devenire, a deveni întru fire, atât de caracteristice pentru felul de a se exprima al filozofului, *întru* exprimă tocmai contradicţiile ce se ivesc în sânul firii, având „în mişcarea lui ceva din demersul fundamental al gândirii şi al câmpurilor ei deschizătoare de orizont logic, iar formal *întru* reprezintă cercul, orientarea, orizontul mişcător..." Viziunea românească reflectată în limbă apare astfel ca una prin excelenţă „deschisă". Comparaţia dintre *fire* şi *natură* merge în acelaş sens. Firea este deschisă faţă de natura îngrădită. „Natura este, în definitiv, îngrădită în mijloace. Firea reprezintă o Carte a Facerii neterminată. Natura este şi viaţa şi cimitirul realului. Firea este tinereţa lui fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte". Iată-l pe *fiinţă*, cuvânt deficient în limba română, în care nu are tăria conceptului de fiinţă în alte limbi. Pe româneşte el „compune prea uşor cu termeni cărora ar trebui să se opună". Noica procedează la un fel de gimnastică de întărire a termenului de fiinţă, cercetându-i valenţele prin opozitie cu: existenţă, conştiinţă, aparenţă, putinţă, manifestare, vremelnicie, fire. „Ridicat la nivel de cultură, constată Noica, sentimentul românesc al fiinţei... este un sens lipsit de rigiditate al fiinţei, aşa cum vom întâlni unul lipsit de rigiditate al conştiinţei morale... exprimă nu depărtarea, ci intimitatea cu lumea". Din ciclul devenirii, cuvinte ca *petrecere* (cel căzut în „netrebnicia" sensului curent de astăzi), *timp* şi *vreme*, *infinit* şi *infinire*, *troienire*, se desprinde o viziune a timpului pe care o exprimă cel mai potrivit termenul eminescian de *„infinire"*, anume o „logică mai suplă a concretului". Am putea spune modul aproximativ al Românului, pentru care între *da* şi *nu* se află mai multe nuanţe posibile, sau, în termenii lui Noica: *„Da* şi *nu*, în rigiditatea lor, sunt şi nu sunt insuportabile, aşa cum infinitul în absolutul lui îi este omului insuportabil. Şi poate că vocaţia cugetului românesc, cum o arată „infinire" la Eminescu, este de-a face insuportabilul suportabil". Unind ideea de infinire cu aceea de deschidere, Brâncuşi a realizat în felul cel mai strălucit viziunea românească a fiinţei întru devenire: „Coloana întreagă este infinitatea în finit sau finitudinea deschisă; iar cele cinci momente (din care se compune ansamblul de la Tg. Jiu, *n. n.*) sunt şi ele infinitatea în finit sau structura deschisă. Brâncuşi a numit coloana „fără sfârşit", dar s-ar fi bucurat de termenul infinire, adaogă Noica, fiindcă „acest cuvânt este egal cu infinitul îmblânzit". Trebuie să reţinem, de asemenea, noţiunea de „blândeţe" într'un fel corespunzătoare noţiunii de „minor" la Blaga. Limba românească oglindeşte faptul că ne-a lipsit „virtutea celor mijlocii din cauza tendinţei noastre de-a coborî pe scara lucrurilor", ceea ce nu ne împiedică, ba dimpotrivă, de-a avea „o bună, o dulce aşezare în absolut, cu adverbul 'dulce', care în veacul al 18-lea traducea atât de frumos 'binele' grec", comentează Noica. Către aceleaşi meleaguri filozofice ţintesc şi sensurile cuvântului *troienire*, cu strania lui ascendenţă până la împăratul Traian. Concluzia este din nou pe linia blândeţei:

„troienire exprimă aceeași blândă nemângâiere pe care o ai în vremuri și în petrecerea lucrurilor... Aci s-a oprit înțelepciunea religioasă din trecut, cea cronicărească și marea poezie".

Ducând, însă, mai departe speculația și cercetând, cu ajutorul cuvintelor, dincolo de aceste coordonate cunoscute ale „sufletului românesc", se vede cum demersul românesc poartă în el o dialectică subtilă, care poate duce departe. Iată cuvântul *cumplit*, născut din „contagiunea semantică" de la sensul de „complet", adică dus până la capăt, terminat, la sensul de „teribil". Noica se întreabă despre această alunecare revelatoare, de la *complet* la *cumplit*, și constată că „nu numai gerul poate fi cumplit, gândul e și el așa, când îngheață și devine dogmatic, cum spunem astăzi. Dacă ești dator să duci gândul până la încheiere, este totuși cumplit pentru tine și ceilalți să-l duci până la închidere. Multe cugete într'o lume lucidă cum e cea de astăzi, unde miturile și credințele nu au dreptul și putința să deschidă gândul spre altceva, se întorc asupră-le și caută completudinea, sistemul închis. Într'un fel, lumea contemporană l-a și obținut, ni se spune, dar făcând pe om să plătească un preț greu, acela al unidimensionalității sale". Și iată unde poate interveni tocmai experiența românească minoră, din care „s-a desprins totuși o înzestrare pentru conceptele deschise ale gândului, care sunt și cele ale culturii înainte mergătoare. Ceva în civilizația științifică a zilelor noastre ar sta sub blestem dacă ea n-ar păstra un rest. Este bine atunci să-și însușească o asemenea civilizație tocmai o lume ca a noastră, unde s-a păstrat o bună întâlnire cu restul lucrurilor, unde așa dar niciodată acel sistem nu ar putea totaliza, cumpli, aspirațiile și înțelesurile omului". S-a spus că tragicul ar lipsi din ceea ce este românesc. Cugetului românesc i s-a adus învinuirea că „le rezolvă pe toate, armonizează toate și converteşte până si răul în bine", așa cum se desprinde din sensurile cuvântului *cădere*, care însemnează nu numai „prăbușire", ci are și atât de specificul sens de devenire în urcare: „Omul a căzut în mare cinste". Cu toate acestea, dacă lipseste „tragicul evident, zgomotos și aproape grosolan al prăbușirii, dacă nu e pompa tragicului, este în schimb prezența lui difuză și stăruie undeva zvonul cumplirii lui în tot ce e omenesc". Morala românească, acel fel de a introduce absolutul, într'un fel iraționalul, acolo unde ar fi mai nimerit principiul, o găsim în expresia *se cade — nu se cade:* „Blajina intransigență a lui *nu se cade* e mai necruțătoare decât a principiilor", căci *nu se cade* este „ochiul carte te urmărește oriunde: când nu te vede nimeni, încă nu se cade să faci nefăcutul".

Fluid, flexibil și intransigent, astfel apare felul de a fi și de a gândi al Românilor. Exercițiul operat de Noica asupra limbii românești, cu spirit de geometrie și spirit de analiză, pornește de la o „défense de la langue roumaine", de la o revalorificare a termenilor, și ajunge la o investigație a ceea ce însemnă filozofia Românului. Așezarea lui în fața lumii și în fața marilor întrebări ne reaminteşte, cum am văzut din exemplele date mai sus, coordonatele culturii noastre date de locuri și de vremuri, dar și de influențele spirituale care ne-au compus „rețeta" spirituală. Noica nu se oprește, însă, aici, el împinge mai departe fixarea poziției noastre pe harta culturilor și aruncă punți până în prezentul cel mai actual, dezvăluind originalitatea felului nostru de-a fi și de-a

vedea. Cum poate o cultură ca a noastră, ancorată în tradiție și ortodoxie, cu tot ce se știe despre „minor" și „mioritic", să se întâlnească, să coincidă, cu unele coordonate contemporane?, iată întrebarea. Calități — sau scăderi? — înăscute sau cultivate în perimetrul românesc, n-ar putea să prindă bine în vremurile de azi?

Cultivând în aparență paradoxul, mergând în realitate la sursele rodnice ale contradicției, Noica ne invită să ne gândim la negația românească. Nu este oare adevărat că „putând nega tot ce-i place (prin adăogarea particulei *ne* înaintea oricărui cuvânt, n. n.), limba română pierde parcă tăria negativului? În definitiv, ea neagă orice fiindcă exprimă, poate mai bine decît alte limbi, atât făcutul cât și nefăcutul lumii. Dar negația, care se poate împlânta peste tot, nu mai desființează întotdeauna, ci uneori colaborează. Nu se poate ca o tăgadă, care se extinde atît de mult, să mai suspende lumea. Negi cît vrei, tăgăduești ce-ți place, drăcuești, dar faci treabă". Cei cărora aceste cuvinte li se vor părea un paradox optimist pe marginea unei periculoase aplecări românești către neantul negației, aceia vor afla mai departe esența extrasă din această judecată. Se știe că dialectica s-a constituit sub semnul negativității socotită de Hegel ca principiul de viață și de mișcare al gândului. Analizând ceea ce numește printr'o frumoasă expresie „lucrările lui *ba*", Noica ajunge la concluzia că Românii sunt în spiritul dialecticei: „purtăm cu noi ceva din fluiditatea ei...", astfel „*ba* reprezintă o subtilă negație activă, nu una paralizantă, cum e confratele său *nu*... în timp ce *nu* rămâne *nu* pe toată întinderea ariei unde se exercită, fie că e singur, fie că însoțește alt cuvânt, *ba* este cu adevărat social și dialectic, adică stă de vorbă, și replică".

Libertatea este privilegiul prețios al eseistului, care trebuie, însă, plătită prin adâncimea și ascuțimea privirilor aruncate asupra lucrurilor. Noica își răscumpără din plin, prin originalitatea și profunzimea vederilor, dreptul de-a specula asupra sensurilor și semnificațiilor ce compun în ochii săi vocația culturii românești. Bunăoară, apropierea pe care o face între cultura noastră și Goethe este una din acele idei roditoare care duc departe, dezvăluind orizonturi, chiar dacă sau mai ales atunci când ridică întrebări și le lasă fără răspuns. „Minoră cum poate părea, cultura noastră are trei deschideri către universal... deschiderea către presocratici; deschiderea către adânca înțelepciune indiană, către cea persană și poate către un Orient ce va constitui marea problemă de mâine; în sfârșit, are deschiderea către Goethe". Așezarea lui Goethe față de lume și de natură, cât și limitele lui, anume faptul că înțelegerea lui atotcuprinzătoare s-a oprit în pragul istoriei și al fizico-matematicilor, îl apropie de cultura noastră. Ideea este una de mult îndrăgită de Constantin Noica, de pe vremea când compunea un *Anti-Goethe*, al carui manuscris a fost confiscat și distrus de organele securității de pe atunci. Ideea, între altele, că limitele lui Goethe sunt „într'un fel și pragurile culturii noastre tradiționale, cu deschiderile ei cu tot: *nu* am avut o bună întâlnire cu istoria, pe care a trebuit uneori s-o 'boicotăm'; *nu* am trimes, cultural, spre științe experimentale și matematism".

Procesul este, însă, angajat prin care lumea tradițională trebuie să dispară în favoarea celei noi. Ce este cu această lume nouă? Suntem liberi să subscriem sau

nu optimismului lui Noica, atunci când afirmă: „Lumea aceasta nouă nu este chiar un sat fără stăpân; nu este satul lui Cremene. Este o lume a omului, firește a minții lui, dar și a înțelesurilor lui mai adânci de viață, troienite în el". Încrederea în om, în ceea ce el ascunde fără să știe, și care trebuie ajutat să nască, caracterizează viziunea filozofului Constantin Noica și vocația „moșitorului" din el, care scoate la lumină înțelesurile profunde din oameni, din lucruri, cu ajutorul cuvântului și prin cuvânt. Dacă o carte mare este una care naște idei deschizătoare de drumuri întru spirit, atunci aceasta este o carte mare.

SANDA STOLOJAN

„DIALOGURILE" LUI HORIA STAMATU

Primesc ultima carte a unuia dintre cei mai dotați, *naturaliter* și prin cultură, poeți ai generației noastre — frumoasa ediție germană, cu originalul românesc și o excelentă traducere nemțească față în față, a „Dialogurilor" (Horst Heiderhoff Verlag, Frankfurt am Main, 1971, în seria „Ars poetica") — și citesc, cu nespusă jenă, dedicația: „Tot lui Mircea, cu *timiditate*, dar tot cu multă dragoste și prețuire". „Timiditatea" e ironică, și-i cunosc dedesubturile. Dar Horia Stamatu are dreptate. Îl citim de aproape patruzeci de ani, chiar de dinainte de revelatorul „Memnon", din 1934, și-i suntem datori toți cu câte ceva. Mai ales că de atunci am participat, cu bucurie, la încântarea poemelor din „Libertatea" dela Madrid („Râul", „Din spusa celor patru vânturi"), din a doua antologie a poeziei românești de exil, alcătuită cu pasiune și rară competență de Vintilă Horia, din culegerile „Recitativ"" (1963) și „Punta Europa" (1970), din „Prodromos" și „Revista Scriitorilor Români"; și am avut astfel ocazia să urmărim evoluția unei lirici, care, rămânând fidelă sieși, adică inspirației și motivelor fundamentale din „Memnon", a știut să se înnoiască în permanență, făcând recurs pe de o parte la comoara inepuizabilă a folclorului, tălmăcit și răstălmăcit cu multă originalitate, pe de alta la experiențele și ispitele poeziei noi occidentale, care, prin purificarea verbului, ajunge la esența cunoașterii, aș spune la stihiile primordiale (cam ca Brâncuș în domeniul său). Nu e de mirare că prietenul nostru dela Freiburg a tradus — și cum a tradus! — din Hölderlin, din San Juan de la Cruz, din psalmi, și în același timp s'a îndrăgostit de Anton Pann, de Filimon, de Budai-Deleanu, care, deși ardelean, aparține tot tonalității „balcanice" a literaturii românești, cu vârful în Caragiale și în Ion Barbu.

E o veche și, cum spuneam, jenantă datorie, de a scrie, fie chiar în fuga condeiului, despre Horia Stamatu, care sper că știe — artist mare și, prin urmare, generos, cum e — că tocmai amicilor datoriile li se plătesc cu întârziere (când li se plătesc . . .). Sunt exigenți creditorii obișnuiți; prietenii așteaptă.

În post-fața volumașului „Dialoge", profesorul Paul Miron spune cât trebuie și, mai ales, *cum* trebuie asupra poetului Stamatu: poet-gânditor, în care lirica se identifică cu poetica, teoria estetică se face vers, chiar acolo unde fraza apare

discursivă, cu paranteze, adesea, de humor. E și cazul acestui poem recent, în douăsprezece capitole, în care autorul caută să cuprindă, și reușește, inefabilul: „sfânta noapte din origini" ori „bucuroasa lumină" — „lumină dulce, mirare de lumină!" — a începuturilor nepătate, a creației artistice imaculate, care salvează de „nesfârșita mlaștină/lipitoarea mlaștină/întinsă ca o boală peste cerurile toate". Poetul cunoaște caducitatea cuvântului, care revelă și ascunde ființa, e prea mult și prea puțin în același timp. Aspirația sa e de a „comunica" *prin* cuvânt, fără a absolutiza cuvântul. Poetica lui Stamatu se rezumă în trei versuri de antologie, clasice:

„Tot ce e spus îndată moare.
Cuvintele au tot ce trebue
Fără ceva ce este tot".

Realitatea e iluzie: „tot ce vedem e simbolul ei". Adevărul stă altundeva, mai în adânc, unde numai poezia, prin vorbe, dar dincolo de vorbe, ajunge. Heidegger nu e departe.

O considerație specială merită stilul, greu de confundat, al lui Horia Stamatu. El are capacitatea argheziană — știu că adjectivul nu-i place — de a armoniza seraficul, vreau să spun inefabilul, cu prea-pământescul: neîncrezător în cuvânt, știe să-l utilizeze și să se servească de el, întorcându-l pe toate fețetele, storcându-i toată seva, desghiocându-l și desferecându-l (ca să folosim două verbe predilecte și în acest poem). „Cutele prăfoasei indoieli" — se poate exprima mai bine ideia? Grumajii sunt „stâlpii de bazalt ai obștii", ai celor „cu tălângi de gat" — humorul își face uneori apariția și în aceste versuri dense, în care totul e necesar și nimic nu poate fi sustras sau schimbat, ca în orice poezie autentică.

„Dialogurile" au apărut, în traducerea și sub îngrijirea domnului Aurel Răuță, (Salamanca, 1971), și în limba spaniolă. Cine știe dacă, într'o bună zi, ca să plătim întârzierea cu dobândă, nu vor îmbrăca și straie italienești?

MIRCEA POPESCU

„CĂUTĂTORUL DE COMORI" DIN HONOLULU

Revista internațională de poezie din Hawaii „Mele" (cuvânt local care înseamnă tocmai „poezie"), modestă cum e, șapirografiată, a intrat în al șaptelea an de viață. O editează, o conduce, dar cred că o și bate la mașină, „poetul tânăr" de odinioară, adică din țară, și de totdeauna, Ștefan Baciu: căutător și descoperitor de comori lirice în insula pe care trăește de câțiva ani și unde e profesor de literaturi și culturi latino-americane la Universitate. Dacă la Casa Albă din Washington s'ar simți nevoia unui expert sigur în problemele Americii de sud, culturale dar și politice, omul există: e un scriitor român, plecat dela Brașov (dar cu sufletul rămas tot la Brașov), care, după ce a pribegit prin Europa și prin cele trei Americi, lăsând peste tot urme, a ancorat la capătul lumii, în arhipelagul hawaiian; și de-acolo visează Țara și țările prin care, aventurier al spiritului (acum îi înțeleg prietenia cu Horia Tănăsescu), a colindat. La fel, l-aș propune

pe Ştefan Baciu ca preşedinte al unei Internaţionale a Poeziei: e în legătură cu sute de confraţi din toate colţurile universului, şi pe toţi îi publică şi-i traduce în „Mele", cu o vădită preferinţă pentru noua şi avangardă. Dar nu-i uită pe români. Un număr special din revistă i-a fost dedicat lui Urmuz, cu un studiu introductiv al Mirei Simian, şi traduceri în limbile cele mai felurite ale celebrei „fabule": „Cică nişte cronicari...". Judecătorul dela Buzău a intrat în felul acesta pe circuit internaţional. Un „caiet" al revistei poartă titlul: „Recetind pe Ion Barbu", şi e un poem închinat de Baciu autorului „Jocului secund". Dintre poeţii români, rămaşi în ţară ca „exilaţi interni", a aflat o consacrare meritată în „Mele" Marin Sârbulescu, din grupul „Albatros", care a murit anul acesta, la 59 de ani, şi care a fost unul din primii scriitori din ţară ce au avut curajul să trimită în Apus lucrări spre publicare. Dar despre „Mele" ar fi multe de spus, şi, în orice caz, un bilanţ al originalei reviste e prematur astăzi.

Ce m'a făcut să răsfoiesc, prin asociaţie, cele peste douăzeci de numere ale revistei a fost o ştire de agenţie, din care am aflat că domnul Ştefan Baciu a fost numit consul *ad honorem* al Boliviei în Hawaii. Ştiam că e prieten cu numeroşi diplomaţi, unii din ei scriitori, cu oameni politici şi bărbaţi de stat din America de Sud, despre care a şi scris — una din operele din urmă e monografia „Ramon Villeda Morales, ciudadano de America" —, dar nu mă aşteptam la o astfel de surpriză din Honolulu. Între cărţile politice ale domnului Baciu a avut mult succes — şi, din păcate, şi mai multă dreptate! — „Cortina de ferro sobre Cuba", retipărită de câteva ori şi tradusă, cu o prefaţă a lui De Madariaga. Într'unul din „Poemele poetului pribeag", publicate în Mexic în anul 1963, autorul instiga: „Să vină Poetul! Să tune, să fulgere, să denunţe, să acuze, cu acelaşi elan cu care Aragon laudă crima". Ştefan Baciu şi-a asumat şi acest rol, chiar dacă tonul denunţului s'a catifelat în ultimii ani cu o ironie poate chiar mai usturătoare decât rechizitoriul de pe timpul versului: „inima ţării bate neîncetat, neschimbat, sub capacul de plumb al sicriului roşu". Cine poate uita, din acea culegere de poeme de acum opt ani, „Elegia pentru Lucian Blaga" — „ultimul mare poet al Ţării" — ori distihurile din „Exil"? „Exil e când spui exil şi este exil/când dincolo de tot nimic nu-ţi aparţine". Cu mulţi ani înainte, în 1951, Ştefan Baciu ne învăţase, cu un surprinzător volum apărut la Valle Hermoso, în eroica editură „Cartea pribegiei", „Analiza cuvântului Dor". A fost unul din primele evenimente literare care au reînnodat legătura cu tradiţia ţării de departe. De atunci am început să ne considerăm, în pribegie, adevăraţii continuatori ai culturii româneşti, pe care regimul de dictatură impus de ruşi se străduia s'o înăbuşe.

Multe ar fi, deasemenea, de spus despre cele peste treizeci de volume publicate de Ştefan Baciu, dela „Poemele poetului tânăr" din 1935 până astăzi; şi, mai ales, despre amintirile literare pe care le dăruieşte, din când în când, şi „Revistei Scriitorilor", delectându-ne pe toţi.

N'aş vrea să închei aceste rânduri, care nu-s decât un memento şi, iarăşi, un prinos tardiv de recunoştinţă, înainte de a semnala un fapt emblematic şi care mă scuteşte de alte adăogiri: în anul 1957, publicând la Rio de Janeiro o culegere de poeme braziliene, Ştefan Baciu a întitulat-o „Tonegaru", în amintirea poetului asasinat de comunişti la Jilava.

MIRCEA POPESCU

DRĂGUŢESCU SAU DESPRE „NEBUNIA DESEMNULUI"

Au trecut de-atunci treizeci de ani. Ne alternam, la Roma, zi şi noapte, la căpătâiul poetului Ion Bucur, care se stingea lent şi, după fiecare atipire, ne povestea un vis aproape identic: o scară pe care se urca spre cer, unde-l aştepta, surâzătoare, Maica Domnului. Singurul pe care-l vedeam liniştit, între noi, obosiţi şi turburaţi de lunga, impresionanta agonie, era un pictor pe care nu apucasem să-l cunosc în ţară şi care, la Accademia di Romania, în Valle Giulia, mă captivase. La căpătâiul lui Bucur am înţeles câtă seninătate poate da arta, în primul rând artistului însuşi. Drăguţescu desemna, în acele clipe tragice, cu un surâs pe buze: surâs care i-a rămas după atâta amar de vreme. Aveam impresia că, trăgând linii cu un toc enorm, proverbial, el cânta. Şi, totuşi, în ciclul de desemne inspirate de Bucur recunoşti şi retrăieşti drama. E una din operele cele mai preţioase ale lui Eugen Drăguţescu, care de atunci a parcurs multe alte etape.

Mi-a venit în minte acest epizod îndepărtat având în faţă albumul de portrete pe care pictorul român i le-a consacrat, din 1942 până în 1970, anul morţii poetului italian, lui Giuseppe Ungaretti: simple crochiuri, schiţe mai complexe, desemne cu lumini şi umbre, tinzând spre culoare. Nicăeri, poate, nu-ţi dai seama mai bine de capacitatea genială a lui Drăguţescu de a surprinde esenţialul dintr'o figură, dincolo de aparenţa imediată, fotografică, realistă. Oricine l-a cunoscut pe Ungaretti, i-a văzut mersul caracteristic, mai ales la bătrâneţe, mobilitatea feţei şi a ochilor, îl recunoaşte, chiar într'un crochiu care-l prinde dela spate, în mers, cu braţele îndărăt, ţinând pălăria, şi cu părul răvăşit, puţinul cât îi rămăsese. O nuanţă caricaturală stă bine aici, ca o dovadă că artistul nu e victima sentimentului afectuos cu care s'a apropiat totdeauna de maestru. Afecţiunea apare mereu controlată, ca la orice mare artist, de raţiunea trează.

În 1967, Eugen Drăguţescu a avut ideia excelentă de a strânge o selecţie din sutele de portrete de copii pe care le-a făcut în decursul anilor. A ieşit o cărţulie de aur — „I bambini di Dragutescu" —, în a cărei prefaţă criticul Valerio Mariani subliniază excepţionala sensibilitate vibratilă, prospeţimea de notaţii, spiritualitatea profundă, lirismul într'un cuvânt al pictorului român. Aceleaşi valori le reliefează poetul italian Adriano Grande într'o scurtă prezentare a ultimului volumaş antologic al lui Drăguţescu, dedicat nudurilor: „felul lui Drăguţescu de a trata nudul este mai curând gentil şi afectuos decât condiţionat de sexualitate: e acelaşi fel în care priveşte şi redă toate celelalte aspecte ale naturii, cu respect afectuos". Şi tot Adriano Grande observă că „desemnul pentru Drăguţescu e o dispoziţie fundamentală, instinctivă: e un limbaj de care el nu se poate priva, mai puţin chiar decât s'ar putea priva de cuvânt".

Printre ultimele opere pe care Eugen Drăguţescu a reuşit să le publice, într-o expoziţii, e marele album dedicat oraşului Padova: douăzeci de „impresii" poetice, care integrează în modul cel mai demn şi comentează în linii şi culori fermecătoarea proză consacrată Padovei, „oraşul matern", de către poetul Diego Valeri. Cetatea Stolnicului şi-a găsit imnograful cel mai nimerit: cu totul străin de retorică, el cântă Padova în tonalitatea melancolică şi suavă, senină şi modestă ca sfântul Anton, care i se cade.

MIRCEA POPESCU

VISUL, MATEMATICA ŞI MOARTEA

„Du Rêve, de la Mathématique et de la Mort".[1] Titlul ultimei cărţi a filozofului ştiinţelor, Stefan Lupasco, surprinde. Ce au în comun aceste trei teme? „Mult, pentru cel ce-şi propune să le studieze din punct de vedere al naturii lor şi al operaţiilor energetice comune tuturor *evenimentelor* universului nostru".

Ce este visul? Ceea ce psihologia tradiţională clasifica şi studia în cadrul proceselor *anomale* ale conştiinţei, iar Freud considera drept „o funcţie compensatoare" — îndeplinirea unei dorinţe — sau „o reîntoarcere la existenţa prenatală", pentru Stefan Lupasco activitatea onirică e „un fel de semantică negativă". Definiţie care cere o sumară analiză.

Există două mecanisme cerebrale antagonice: primul, *de activare*, provoacă şi menţine conştiinţa „stării de veghe", „conştiinţa trează; celălalt, de inhibiţie, „declanşează conştiinţa somnului", „conştiinţa hipnotică". (Insistenţa de a califica şi denomina *conştiinţă* amândouă *stările* îşi are explicaţia ei, după cum vom vedea.) Antagonismul e caracteristica esenţială şi comună a tuturor fenomenelor universului, fenomene susceptibile de a fi interpretate şi „cunoscute" prin natura lor energetică. Legea antagonismului explică necesitatea visului, indispensabil vieţii. Suprimarea activităţii onirice produce turburări — lucru dovedit de experienţă —, provocând uneori chiar moartea. „Visăm ca să dormim", spunea Freud. „Dormim ca să visăm", afirmă Lupasco.

De câtva timp noţiunile de *realitate* şi *vis* au schimbat de sens. Şi de semn. Înainte, realitatea era compusă din „lucruri şi fiinţe concrete"; raţiunea şi bunul simţ considerau materia *materie*, fluidul *fluid*. Iar *realul*, ca ceva *consistent şi obiectiv*. Visul, în schimb, era „trăire subiectivă inconsistentă şi incoherentă". Ştiinţele moderne au surpat acest edificiu de lucruri şi *materie*, înlocuindu-l cu imagini mai mult sau mai puţin precise de „pure evenimente dinamice", adică energetice. O lume în care nu mai guvernează logica cunoaşterii obiective, şi ale cărei parametre şi dimensiuni „conştiinţa trează" e încapabilă să le prindă si să le priceapă. O realitate evanescentă... ca şi cea a viselor, în care „timpul, spaţiul, mişcarea" zămislesc universuri halucinante de obiecte fără forme şi forme fără obiecte, reduse la o multiplicitate de potenţialităţi pe care conştiinţa nu le poate concepe, nici reprezenta. Dar visul, da. Realitatea devine vis, iar visul realitate. Lucru pe care unii poeţi l-au intuit încă de mult.

Spuneam, deci, că legea capitală a energiei e cea a antagonismului imanent: „totul e supus atracţiei şi repulsiei". A doua lege fundamentală a energiei e cea a „omogeneităţii şi eterogeneităţii", afirmă Lupasco. Cu alte cuvinte — mai simple şi mai pe înţelesul tuturor —, legea identităţii şi a diversităţii. „Materia nu e altceva decât o sistematizare a evenimentelor energetice. Dacă aceste evenimente n'ar fi conduse decât de principiul atracţiei, supunându-se doar legii omogeneităţii, ele s'ar acumula într'un conglomerat uniform şi fără *calităţi;* dacă, din contră, ele s'ar respinge necontenit în virtutea principiului

[1] Editions Denoël, Paris 1971.

eterogeneizării, atunci n'ar mai exista materie",... ci un haos de multiplicităţi indeterminate, am adăuga noi.

Dar soarta lumii pare ineluctabilă. Entropia e, prin excelenţă, exemplul şi dovada omogeneizării: ea proectează spectrul desnodământului, ultimul act al *degradării* energetice, pe care oamenii de ştiinţă l-au numit „moartea universului". Împotriva căreia luptă cu înverşunare, şi continuă epuizare (până la istovirea totală?, nu se ştie) *materia vie:* de la macro-moleculă („usine énergétique de considérable hétérogénéisation") până la cele mai perfecte sisteme vitale cu ale lor complexe şi complicate mecanisme psiho-somatice. Operaţia fundamentală a vieţii este metabolismul; dar nu numai cel fiziologic sau biologic. O stare de conştiinţă la rândul ei comportă un proces metabolic cu diversificate operaţii de catabolism şi anabolism — dezintegrare şi sinteză —; operaţii care, pe planul activităţii conceptualizatoare, de pildă, se traduc prin subiectivare şi obiectivare a datelor conştiinţei perceptive. Un exemplu. Să considerăm un concept. Extensiunea lui (în sens logic) este rezultatul omogenizării obiectelor pe care le cuprinde, în timp ce conţinutul ar fi „capacitatea analitică eterogeneizantă". Prin urmare, conceptul pe care îl elaborează mintea — procesul intelectual — e rezultatul celor două activităţi antagonice şi contradictorii de care depinde propria-i existenţă. Într'un „sistem vital" se întâmplă acelaş fenomen: comportamente omogeneizante alterează şi se combină cu operaţii eterogeneizante. Există, în însăşi celula nervoasă, o tendinţă de repetiţie, de actualizare a „identicului". Obiceiurile, instinctele, adică suma comportamentelor înscrise în *geni*, în structura cromozomică, de pildă, sunt — ca generatoare de acţiuni — actualizări omogeneizante. Ce se întâmplă când „obiceiurile", adică o serie de acţiuni *cutumiere*, devin reflexe, automatisme? Ele se *îneacă*, se „scufundă" în subconştient, sau — mai precis — în infra-conştiinţă. Actualizându-se, în mod mecanic, această infraconştiinţă, lasă un câmp liber (o „disponibilitate") *datelor* conştiinţei: *trăiri* care nu au nicium raport cu actul în sine. Când conducem automobilul pe un drum de sute de ori parcurs, pe un traect cunoscut, repetăm actele mecanice şi reflexele de toate zilele, ca o coordonare omogeneizantă; dar, în acelaş timp, „ne lăsăm duşi" de o multiplicitate de gânduri şi acte care se succed incoherent, fără „plan": „activitate" liberă şi anarhică. Precum cea onirică.

Să ne întoarcem la punctul de plecare: visul. Ce e *ceea ce* doarme? Sistemul nervos. (Celelalte sisteme, respirator, cardiac, hormonal, biochimic etc., continuă fără întrerupere complexa lor activitate). În schimb, auto-activitatea neuro-electrică a creerului nu încetează. De ce oare sistemul nervos are nevoe de odihnă? Din cauza oboselii: „epuizarea energiilor vitale; energii care luptă împotriva mediului înconjurător" (obstacole, presiuni, forţă de gravitate etc.), consecinţă a procesului — şi legilor — enunţate mai sus, „ciocnire" între energii antagonice. Şi totuş acest antagonism — adică forţele contrarii care ameninţă sistemul vital — este tocmai factorul care contribue la procesul constituţiei sale, al „constantei sale actualizări". E firesc: „o actualizare *liberă*, fără obstacole, a energiilor — oricare ar fi ele — le-ar *goli* de forţe, de energie". (E suficient să amintim problemele pe care le întâmpină astronautica în anumite cazuri în

care, procesul antagonic fiind suprimat, organismul suferă teribile consecinţe. Un exemplu recent: anularea forţei de gravitate, posibila cauză a morţii astronauţilor ruşi).

În timpul somnului, activitatea mintală „cesantă" — activitate omogeneizatoare, ar spune Lupasco — este invertită (nu *inhibită*, cum se credea), lăsând astfel drum liber eterogeneităţilor (conţinutul conceptului în exemplul de mai sus), care crează o nouă conştiinţă, onirică. Ceea ce defilează în faţa „ochilor" acestei conştinţe inerte e eterogeneitatea potenţializată, *material* respins de activitatea conştiinţei treze, univers conglomerat de nebănuită... *obiectivitate*. Obiectivitate ca „trăire". Vom încerca să simplificăm şi să rezumăm procesul. Omul, în stare de veghe, *conceptualizând* lumea, lasă o sumă de „reziduri"; aceste reziduri, respinse (*refulate*, dar nu în sensul freudian) şi „depozitate" în infra-conştiinţă de către conştiinţa trează, „ţâşnesc" în momentul în care încetează activiatea acesteia. Există o memorie „trează" şi o memorie „hipnotică". Prima alege ceea ce e util conştiinţei de veghe; cealaltă culege ceea ce serveşte conştinţei onirice.

Fidel principiilor sale, Stefan Lupasco ne propune o nouă teorie, o interpretare diferită a activităţii visătoare. Trăirile onirice nu sunt rezultatul unor procese conduse de dinamica plăcerilor sau neplăcerilor. În lumina acestei noi interpretări, visul, ne mai fiind „compensaţie" freudiană, devine „refuz": suprimare — sau anulare — a „celor întâmplate", revoltă împotriva conştiinţei de veghe şi a mecanismelor sale omogeneizante. Aşa precum cel ce trăieşte o viaţă de înfrângeri visează succese şi victorii, cel care scapă de o pacoste, de o nenorocire, o *trăieşte* şi *consumă* în conştiinţa sa onirică. Visul e catabolismul veghei.

„Une nappe grandissante d'homogénéisation déferle sur l'humanité". Cu această frază începe al doilea eseu: „de la Mathématique". Moartea este omogeneizarea materiei vitale; Matematica, omogeneizarea „materialului" spiritual. Afirmaţie surprinzătoare; să nu ne scandalizăm, înainte de a afla explicaţia.

Se ştie că Ştiinţele Matematice operează cu o serie de concepte rânduite la un nivel pe care Metafizica tradiţională îl numeşte „al doilea grad de abstracţie". Obiectul matematic este „ens quantum"-ul, entitate cantitativă numită, în mod generic, *magnitudine*, sau, în anumite cazuri particulare, *număr*. Datorită potenţialităţii sale generice, *cifra* a fost „prima abstracţie omogeneizantă". Ideea ingenioasă a arabilor de a înlocui numerele prin litere — origina algebrei — a accelerat procesul de omogeneizare simbolico-cantitativă. Odată cu apariţia „noilor matematici" şi „teoriei ansamblurilor", care coincide cu era computatoarelor, începe o nouă etapă de omogeneizare. Limbajul matematic, care pretinde a ne reda „o expresie logică a universului", nu constitue în sine o „descriere adecuată", şi mai puţin o „adevărată reprezentare" a fenomenelor fizice. Şi totuş succesul acestui „limbaj" e răsunător. Mai ales în macrofizică, ale cărei fenomene — diferit de cele ale universului microfizic — sunt mai „susceptibile de a fi conceptualizate".

Deja, de câţiva ani, Lupasco a enunţat celebra sa teorie cunoscută cu numele de „principiul antagonismului": „Fiecare element, fiecare eveniment, fiecare sistem de elemente sau de evenimente, comportă un element, un eveniment,

un sistem de elemente sau de evenimente *antagonice şi contrarii*, în aşa fel încât actualizarea unuia implică potenţializarea celuilalt". Şi vice-versa: un sistem energetic *dialecticamente* structurat (dar nu în sens hegelian: depăşire sintetizantă), ca actualizare şi potenţializare.

Succesul ştiinţelor matematice — „incoruptibile şi generatoare", cum spune Lupasco — a consolidat o ştiinţă fizică matematizată eficace. Eficace, dar cu condiţia ca ea să fie aplicată la fenomene macrofizice — sau interpretate ca atare —, adică fenomene „statistice şi probabilitare" cu un „procentaj omogeneizator ridicat".

Pentru Lupasco, *sistemul vital* — această „materie specială — e o structură în care domină şi se actualizează în mod progresiv eterogeneitatea: condiţie „sine qua non" a existenţei sale. Deci o *materie* diferită — divergentă chiar — de materia fizică. Bine înţeles că o structură vitală, biologică, conţine o infinitate de sisteme fizice, sisteme antagonice necesare constituţiei şi organizării ei în „sistem de sisteme". Din acest punct de vedere, un organism e supus imperativelor fizice, legilor fizice. Dar numai în mod parţial şi restrâns. De aceea, orice încercare de a aplica matematica, în mod integral şi absolut, la *materia vie* (de a exprima „ecuaţiile" fenomenului vital în limbajul formulist al computatoarelor electronice) conduce în mod fatal la eşecuri lamentabile. Matematica actuală, clădită pe principiile omogeneităţii şi ale ne-contradicţiei, e incapabilă să-şi *elaboreze* funcţiunile — şi expresiile lor — în sânul antagonismului şi eterogeneităţii, caracteristice proprii fenomenului vital.

Autorul celor „Trei Materii" preconizează necesitatea unui nou spirit matematic (aşa precum, la vremea sa, Bachelard preconizase „un nouvel esprit scientifique", în concordanţă cu perspectivele deschise de „la philosophie du non"). O nouă matematică ne-schizomorfică, mai puţin omogeneizantă, suficient de *dinamică* pentru a se confrunta cu faptele experienţei energetice, şi a se înfrunta cu contradicţia, cu logica antagonismului, adică logica materiei vii şi a spiritului ce o însufleţeşte. „Au lieu de mathématiser la byologie ou la psychologie, scrie Lupasco, il faut byologiser ou psychologiser la mathématique". Grea sarcină. Dar necesară, indispensabilă pentru a-i „inculca" principiul antagonic, care, după cum am văzut, condiţionează existenţa şi „desfăşurarea" tuturor fenomenelor considerate în natura lor pur energetică. E vorba, deci, de „a restabili conflictul".

Teoria „conflictului" ne deschide orizonturi noi, privitor la alte teme în legătură cu fenomenul vital: psihologia şi psihopatologia, de pildă. Stabilit fiind postulatul care consacră antagonismul ca „principiu fundamental al existenţei şi al echilibrului ei", consecinţele sunt uşor de bănuit. Dezechilibrul psihic nu e consecinţa unui *conflict*, cum credea Freud, ci dimpotrivă: adevărata cauză a stărilor patologice şi morboase provine din *lipsa procesului conflictual*, adică a confruntărilor antagonice.

Am schiţat mai sus diferitele potenţialităţi ale materiei. Începând cu primele forme „structurate" — organizarea atomilor în sisteme moleculare — asistăm la formarea a două tipuri de structuri diferenţiate: *structura fizică* — materie inanimată —, ale cărei sisteme moleculare urmează o tendinţă de conservare

a „identicului", o tendință de omogeneizare, și *structura biologică*, constituită tot din elemente atomice și moleculare, dar care, combinându-se în sisteme complexe, dobândește un caracter din ce în ce mai eterogen. Două „energii materializante": prima, considerată de autor ca „fenomen de moarte"; cealaltă, eterogeneizantă, ca „fenomen de viață", de luptă. *Setea de a trăi* a acesteia (care se află în constantă luptă cu „materia minerală") dovedește cu prisosință existența acestor — „cel puțin" — două energii materializante.

Ce se întâmplă când ființa moare? Știm că materia fizică propriu zisă, supusă procesului de dezintegrare și transformare, se *integrează* din nou în ciclul reacțiilor și proceselor fizico-chimice. Dar *potențialele* biologice? Ele nu pot să dispară definitiv ... Inferențele sau deducțiile ce se pot trage dechid orizonturi nebănuite. („On peut se demander si le système vital, en qui s'actualise, par la mort, l'homogenèse, n'est pas le siège d'un défilé, d'une représentation des diversités dont il fut durant sa vie l'actualisateur... Le mort rêve-t-il? Est-il le siège d'un rêve dont les rêves du dormeur vivant ne sont que de pâles séquences?... Une rumeur populaire ne dit-elle pas qu'à l'instant de la mort, toute la vie défile sur l'écran de la conscience?")

Există o temă strâns legată de „sentimentul morții": principiul afectivității. În mod teoretic, sistemul biologic ar putea funcționa fără afectivitate. Cea mai mare parte din procesele și operațiile sale se desfășoară „pe marginea" afectivității, în afara ei. *Semnalul* afectiv intră în acțiune doar când aceste procese „funcționează prost". De ce oare sistemul vital are nevoe de aceste „date afective"? Întrebarea nu-și poate găsi un răspuns precis, problematica afectivității rămâne un domeniu învăluit în mister. Un lucru e cert: sistemul vital, caracterizat ca atare datorită funcțiilor sale autoregulatorii, nu e un simplu *mecanism* cibernetic; e *nu numai* „ceva mai mult", ci și „cu totul altceva".

Afectivitatea — fenomen psihologic — dobândește în Lupasco o categorie metafizică, ontologică. Orice fenomen e „relațional"; singura realitate „independentă de orice relație" este afectivitatea. E vorba de „afectivitatea în sine" — de noumenul afectiv, cum ar spune kantienii —, iar nu de conținutul fiziologic, ca fenomen, și nici de *locul* în care se *dă*. Confruntarea antagonică — la fel ca și în cazurile expuse mai sus — încarcă, constant și pozitiv, polii acestei afectivități — să spunem *transcendentală* —, curent sufletesc de natură spirituală. („C'est dans cette lutte de la vie et de la mort ... que se constitue l'âme dans sa contradiction et ses velléités non-contradictoires, et qu'une affectivité générale s'insère, imposant non l'idée, mais le sentiment de l'immortalité"). Rădăcinile sentimentului nemuririi sunt de ordin afectiv. Adevărata moarte nu e moartea materiei. „La véritable mort c'est la mort de l'affectivité". Cuvinte care ne desvăluesc sensuri adânci.

Cartea lui Lupasco „Du Rêve, de la Mathématique et de la Mort", în afară de bogatul material conceptual științific și filozofic pe care îl conține, are darul de a ne invita la noi meditații asupra „misterului energetic" (pe care un mare fizician modern îl definește... „Fiat lux!"), și meritul de a reactualiza întrebările purcese din uimire: de ce lumina și nu întunerecul? de ce ființa și nu neantul?

RADU ENESCU

AL. SOLJENITSYN ȘI „ZACHARIE L'ESCARCELLE"

Profesorul P. P. Negulescu scria pe vremuri, în „Destinul Omenirii", că stăpânirea lumii de către un regim totalitar de tip nazist sau sovietic ar însemna un nou Ev Mediu, în care gândirea și creația spirituală ar fi încătușate de dogmatismul rigid al ideologiei oficiale.

Cât de adevărată ne apare această profeție cu 30 de ani mai târziu, când o bună parte din omenire a fost întregimentată sub lozincile „bibliei roșii"!

Pe vremuri, un Giordano Bruno a sfârșit pe rug, iar un Galileo Galilei a trebuit să-și retracteze părerile, prea puțin ortodoxe.

În noul Ev Mediu, care s'a abătut peste patria lui Dostoevski (genial presimțit de acesta în „Posedații"), un Daniel, Siniavski sau Amalrik au ajuns în lagărele de muncă forțată, iar un Pasternak și un Soljenitsyn au fost împiedicați să primească premiul Nobel.

Atitudinea curajoasă a acestor scriitori, și în special a lui Soljenitsyn, care a gustat și din plăcerile „casei morților", arată că libertatea de gândire nu poate fi complet subjugată nici de aparatul atotputernic al Statului totalitar.

Cu multă dreptate, părintele Petru Gherman găsește un important mesaj spiritual în romanele și nuvelele lui Soljenitsyn, pe care îl califică drept „apărător al valorilor esențiale ale oricărei vieți — demnitatea persoanei, conștiința, spiritul" (*Bună Vestire*, Anul X, No. 5, Januarie — Martie 1971, pp. 139-140.)

Umanismul lui Soljenitsyn și marea lui dragoste pentru frații și țara lui apar încă o dată la iveală în ultima culegere de reflecțiuni și scurte istorisiri, tipărită la Paris în Julie 1971 de editura René Julliard, sub titlul „Zacharie l'Escarcelle."

Prima parte a culegerii, întitulată „Études et Miniatures", conține o serie de gânduri și evocări fugitive, imagini pline de înțeles adânc și uman, descrise cu măestria unui adevărat virtuos al condeiului, uneori cu o notă de humor, și adesea cu multă melancolie. Plăcerea de a respira aer liber și curat, frumusețile naturii interzise muritorilor de rând, misterul vieții concretizat într'un pui de rață, torentul apelor, drumul furnicilor spre buturuga lor arzândă, o furtună la munte, o găleată abandonată într'o tranșee, căsuța lui Esenin, cultul morților, astăzi părăsit, constitue atâtea motive de reflecție, cu un profund țel spiritual, dincolo de ideologia marxismului biruitor, și în contrast cu acesta.

Volumul e completat de trei istorisiri, cuprinzând descrierea unei nopți petrecute pe câmpul unei bătălii din 1380, și a pazniculuí cârpăcit, pătruns de importanța misiunii lui („Zacharie l'Escarcelle"), evocarea unei amintiri dela spitalul din Taşkent despre un fost membru al „detașamentelor speciale", astăzi bolnav și uitat, care se vede tratat cu indiferența rezervată mulțimii de birocrația sovietică („La Main Droite"), și zugrăvirea unei procesiuni pascale a câtorva preoți, și bătrânele credincioase, sub privirea unui grup gălăgios de tineri din ziua de astăzi, fete în pantaloni și băeți cu țigara în gură și aparate cu tranzistori în mână („La Procession de Pâques"). Toate acestea, descrise cu aceeași măestrie și același tâlc, cum numai Soljenitsyn e în stare.

Astăzi, când urgia conformismului ideologic se abate şi mai vârtos asupra României sub forma „revoluţiei culturale", ni s'a părut potrivit a menţiona apariţia acestui volum al marelui scriitor sovietic, spre a servi ca pildă şi îndemn confraţilor lui de limbă română.

C. BUTUCEANU - BARNELL

O EROARE CARE PERSISTĂ

În publicistica din ţară persevereză diabolic „descoperirea" literară a domnului Virgil Molin, după care în 1597 s'ar fi aflat de vânzare, într'un anticariat din Tübingen, catehismul românesc din 1544 sau cel din 1559. „Informaţia" a fost luată de bună de profesorul Dan Simonescu, cunoscutul istoric al literaturii noatre vechi, într'un studiu din „Studii şi cercetări de Bibliologie", Bucureşti, anul XI (1969), cu precizarea că, după părerea domniei sale, ar fi vorba de catehismul din 1559, nu de cel din 1544. (Datele despre studiul domnului Simonescu le deţin din „România literară" III, 14 [78] din 2. IV. 1970 şi din „Studii Teologice", Iulie-August 1970, p. 606).

În 1964 am arătat într'o notă din „Fiinţa Românească" nr. 2 (Paris) că bucuria domnului Molin e „întristare goală", dat fiind că ea se datoreşte unei erori de tipar sau lecturii greşite a isvorului citat: Karl Faulmann, *Illustrierte Geschichte der Buch druckerkunst mit besonderer Berücksichtigung ihrer technischen Entwicklung bis zur Gegenwart.* Wien, Pest und Leipzig, 1882, pp. 324—325, de care bănuesc că autorul nostru a luat cunoştinţă prin intermediul literaturii secundare, întrucât datele oferite conţin o serie de erori şi anume:

1. Autorul nu se chiamă „I.", ci *Karl* F.;
2. Cartea lui n'a apărut la 1888, ci la 1882;
3. Lista de cărţi de care e vorba nu se găseşte la pag. 194, ci la pp. 324—325;
4. Oraşul Tübingen nu este în „statul" Wittenberg, care, la rândul său, e tot un oraş, ci în *ducatul* de-atunci *Württemberg.*

În Faulmann nu stă însă *Katechismus Walachii,* cum a reprodus domnul Molin, şi nici *K. Walachici,* cum stă în „România literară" şi în „Studii Teologice", ci K. *Walchii,* pentru simplul motiv că e vorba de un catehism *german* din secolul al XVI-lea, publicat de un autor din familia de teologi şi pastori protestanţi cu numele de Walch, dintre care cel mai cunoscut este Johann Georg W. (1683—1775), care a îngrijit prima ediţie completă a operelor lui Martin Luther, apărută între anii 1740 şi 1750. Numele latinesc era Walchius, de unde genetivul corect *Walchii* şi dativul *Walchio,* forme care se întâlnesc pe coperta cărţilor latineşti ale tuturor autorilor cu acest nume. Un strămoş al lor din secolul al XVI-lea trebue să fi scris catehismul „valah" descoperit de domnul Molin la anticarul dela 1597 din Tübingen, care probabil că s'a pierdut definitiv, ca şi cel românesc dela 1544, deoarece el n'a putut fi nici măcar identificat bibliografic de către Servicul de împrumuturi externe al Bibliotecii de Stat din Wiesbaden (Hessische Landesbibliothek Wiesbaden).

Domnul Dan Simonescu, preluând „descoperirea" domnului Molin — fără să fi avut posibilitatea materială de a-i controla datele — acoperă cu autoritatea sa ştiinţifică circulaţia unei „informaţii" care de mult ar fi trebuit să intre în cimitirul de erori al ştiinţei *socialiste* din România.

D. C. AMZĂR

ERNST GAMILLSCHEG (1887—1971)

În acest an s'a stins din viaţă, în vârstă de 84 de ani, în oraşul german Tübingen, unde trăia ca pensionar, marele filolog, romanist şi filoromân, profesorul Ernst *Gamillscheg.*

Născut în anul 1887 în Austria, G. şi-a început studiile universitare la Viena, având-u-l ca profesor pe marele romanist Wilhelm *Meyer-Lübke,* filoromân şi cunoscător al limbii române, pe care o avea mereu în programul său de studii. La Meyer-Lübke studiau pe atunci şi ardeleanul Sextil *Puşcariu* şi bucovineanul Ilie *Bacinschi,* care aveau să devină şi ei doi romanişti de frunte. Dela Meyer-Lübke a învăţat, deci, G. să aprecieze şi să iubească limba română, această limbă romanică din sud-estul Europei, care pe atunci, pentru cei mai mulţi linguişti din Apusul Europei, era încă necunoscută. După terminarea studiilor, G., încă tînăr entuziast, a căutat să cunoască pe Români la ei acasă. Nu era uşor, căci ei trăiau împrăştiaţi în cinci ţări diferite: acasă, în România mică, în Austro-Ungaria, în Rusia, în Bulgaria şi în Serbia. În 1919, G. publică o parte din rezultatul studiilor sale la faţa locului, şi anume despre graiul din Oltenia, care avea să fie continuată în 1936 cu o altă lucrare despre graiul din Şerbăneşti. România devenise între timp mare, dar G., deşi Austriac, nu şi-a schimbat sentimentele sale de simpatie faţă de Români, cum au făcut atâţia alţii, ca de exemplu romanistul Gustaw Weigand dela Leipzig. Între timp, G. e numit profesor la Innsbruck, de unde apoi ajunge la Berlin, unde îl surprinde al doilea război mondial. În timpul acestui război, G. a funcţionat când Sextil Puşcariu era directorul Institutului român din Berlin. În 1946, G. e numit profesor de linguistică romanică la Tübingen, unde a rămas până la moarte.

Ca romanist, G. a iubit două limbi romanice: franceza şi româna, de care s'a ocupat în mod deosebit. Vasta sa operă cuprinde mai mult aceste două limbi, în afară de monumentala „Romania germanica", în 3 volume (1934—36), în care analizează pe larg influenţa germană asupra tuturor limbilor romanice.

După apariţia Atlasului Linguistic Român, publicat de Sever Pop şi Emil Petrovici, sub conducerea lui Sextil Puşcariu, G. a analizat în câteva studii rezultatele celor doi cercetători români. Gamillscheg şi-a arătat totdeauna pe faţă marea sa simpatie faţă de Români şi de limba lor, chiar în momente în care alţii aveau tot interesul să şi-o ascundă. În 1956, mă aflam la congresul romaniştilor la Florenţa şi stam de vorbă cu un Român dela congres. Gamillscheg

a trecut pe lângă noi şi, auzind româneşte, s'a oprit exclamând: „ce aud, românește?", întreţinându-se apoi cu noi un timp în limba noastră, pe care pe atunci la el acasă nu prea avea ocazia s'o audă.

Cei ce l-au cunoscut mai de aproape nu vor uita niciodată figura expresivă a acestui german, avînd aerul unui om aspru şi serios, dar care, în fond, era drept şi deosebit de amabil şi de binevoitor.

ION POPINCEANU

MARIUS BUNESCU

S'a stins din viaţă, la venerabila vârstă de 90 de ani, Marius Bunescu, decanul pictorilor români. A fost un om vrednic, preţuit de toţi cei care au avut prilejul să-l cunoască mai îndeaproape, un om bun, discret, civilizat, conştiincios şi priceput, care şi-a cucerit un loc de cinste în viaţa artistică românească.

S'a născut la Caracal, la 28 mai 1881. Neputând să intre la Şcoala de Belle-Arte din cauza împotrivirii părinţilor săi, care voiau să-i dea „o meserie serioasă", Marius Bunescu s'a văzut nevoit să lucreze ca desenator la Administraţia Construcţiei Portului Constanţa, pentru a-şi strânge singur banii pentru studii. Abia în 1906, la vârsta de 25 de ani, a izbutit să plece la München, unde a rămas până în 1912, lucrând în atelierul profesorului Herman Graeber, al cărui asistent a devenit în ultimii ani. Profesorul Graeber i-a propus să rămână în Germania şi să-i predea atelierul său, dar Marius Bunescu a preferat să se întoarcă în ţară, după ce a mai petrecut un an la Paris.

A obţinut în 1913 un post de profesor de desen la liceul din Constanţa, a luat parte la primul război mondial şi abia în 1919 şi-a deschis prima expoziţie de pictură la Bucureşti.

În 1920, Anastase Simu i-a cerut să se ocupe de organizarea muzeului său, în calitate de director. Acolo l-am cunoscut, cu vreo 45 de ani în urmă, în atelierul pe care-l avea în curtea muzeului Simu şi unde îşi primea prietenii cu acea omenie şi discretă cuviinţă care-i defineau personalitatea. Dela început ne-am înţeles şi am simţit anumite afinităţi sufleteşti între noi.

Timp de aproape 30 de ani, până în 1949, Marius Bunescu a condus cu pricepere şi devotament Muzeul Simu, unul dintre cele mai preţioase lăcaşuri de artă din Bucureşti, unde puteam admira *Anemonele* lui Luchian, *Camille* de Corot, tablouri de Nicolae Grigorescu, Ion Andreescu, G. Petraşcu, Theodor Pallady, ca şi *Heracles Arcaşul, Pomona, bustul doamnei Simu* şi acela al lui Simu de Bourdelle şi atâtea alte opere de artă valoroase.

În 1949 i s'a încredinţat lui Marius Bunescu conducerea Galeriei Naţionale a Muzeului de Artă al R. P. R.

După numeroase expoziţii personale, Bunescu şi-a reunit o bună parte din opera sa în marea retrospectivă din 1956.

Tablourile sale au figurat la mai toate expoziţiile de artă românească din străinătate, începând cu Pavilionul României la Bienala dela Veneţia din 1942, expoziţiile dela Haga, Amsterdam şi Bruxelles din 1932, expoziţia din 1937 dela Paris, până la cele din Moscova şi Leningrad din 1957.

Peisajul orăşenesc şi peisajul marin alcătuesc cele două mari capitole ale operei lui Marius Bunescu. El nu s'a mărginit să picteze aspecte pitoreşti din mahalalele Bucureştilor, ci a adus o mărturie a locurilor în mijlocul cărora a trăit şi care l-au atras mai mult prin farmecul lor robust, prin identitea lor formală. *Teatrul Naţional din Bucureşti, Turnul Radu Vodă, Biserica Antim iarna, Palatul Justiţiei* sau *Peisaj de iarnă* ne oferă o viziune logică, riguroasă şi unitară, în care arhitectura clădirilor îşi are robusteţea şi caracterul ei propriu, şi în care trunchiurile de copaci, cu crengile golaşe, din primul plan, exprimă un discret sentiment poetic. Mai toate aceste peisagii sunt văzute într'o lumină rece de iarnă sau de toamnă târzie. Forma se decupează clar în spaţiu, în planuri bine diferenţiate, cu o geometrie riguroasă, fără perspective largi, fuga ochiului fiind mereu oprită de câte o clădire care se întrevede printre crengile de copaci din faţă. Tonurile sunt menţinute într'o gamă rece de albastru şi verde. În peisagiile din Constanţa, Iaşi, Câmpulung, Târgovişte sau Suceava găsim aceeaşi predilecţie a artistului pentru masivitatea arhitecturilor, pentru robusteţea formei, pe baza căreia e construit tabloul şi pentru imaginile cu un orizont mai restrâns, în care toate elementele sunt cu fermitate echilibrate. Din drumeţiile sale prin ţară, dela Cazane până la Sulina sau pe Marea Neagră, apoi în străinătate, la Muntele Athos, în Italia, în Olanda şi până în fiordurile Norvegiei, Marius Bunescu a adus o serie de peisagii marine care au toate un caracter comun: marea e văzută cu ochiul pământeanului, cu ape liniştite, cu stânci masive. Soliditatea pământului, viaţa şi construcţiile oamenilor joacă rolul principal în aceste peisagii unde întinsul potolit al apelor serveşte numai ca un simplu accesoriu compoziţional. Deşi îşi păstrează mereu această trăsătură constantă, el izbuteşte totuşi să redea specificul locului pictat, deosebind clar aspectele veneţiene de cele olandeze sau dunărene, scenele din Norvegia de cele de la Muntele Athos, prin forţa de caracterizare a climatului lor moral.

Peisagiile lui Marius Bunescu sugerează prezenţa şi viaţa umană, şi prin aceasta ele nu reprezintă o simplă înregistrare a unui pitoresc local, ci o înţelegere mai adâncă, o interpretare creatoare a meleagurilor pictate.

În portretistica sa, Marius Bunescu a practicat aceeaşi pictură austeră, bine închegată, în care desenul construieşte temeinic formele în structura lor, pe când culoarea se menţine într'o gamă coborîtă şi rece.

Folosind un limbaj robust, sobru şi ferm, arta lui Marius Bunescu a adus o nouă viziune a frumuseţilor patriei sale şi a peisagiilor lumii, şi a însemnat, în epoca dintre cele două războaie mondiale, afirmarea unei nobile şi puternice personalităţi.

IONEL JIANU

MARIA TĂNASE

Cel mai elegant restaurant de vară pe care l-a avut capitala, şi unul dintre cele mai frumoase văzute cândva, rămâne fără îndoială „Colonade". Fu dărâmat din porunca lui Carol al II-lea, spre a se face loc statuei regelui Ferdinand. Se afla situat pe stânga Şoselei Kiseleff, mergând către vila Minovici, mai înainte de a ajunge la Bufet. De enorme, luxoase proporţii, nu l-au putut întrece nici Chateaubriand, Cina, Enescu, Mon Jardin, Pescăruş sau altele. În general, Bucureştii aveau minunate grădini de vară, unde serviciul impecabil, politeţa patronilor şi a personalului, se îmbinau cu bucătăria elaborată a Orientului şi rafinamentul culinar occidental. Pentru străini, restaurantele româneşti constituiau o atracţie dintre cele mai mari.

Într'o seară de vară a anului 1932, luam masa, în sunetele orchestrei lui Jean Marcu, la „Colonade", cu fratele meu, cu un domn Pankiewici, director al fabricilor Scherg din Braşov, şi o tânără fată, descoperire a fratelui meu, de uluitoare atracţie. Să fi tot avut douăzeci de ani. Destul de înaltă, subţire, cu un cap de rară frumuseţe, o frunte largă, doi ochi mari cenuşii, nas mic şi piele olivastră, un fel de Ava Gardner a primelor sale începuturi, cucerea cu personalitatea nebănuită. Adevărat torent de vervă, cu o notă pipărată în expresii, o deliberată lipsă de control, ce nu friza totuşi vulgaritatea, dată fiind ştiinţa acestei frumoase fetişcane de a împrumuta glumei indecente farmecul extraordinarei sale personalităţi.

„Mariţo, îţi prezint pe fratele meu, care îţi poate da o mână de ajutor!"

Aşa am cunoscut-o pe Maria Tănase, de departe cel mai interesant produs al interpreţilor de muzică românească din ultimii treizeci de ani.

În acea vreme, eram director de fabrică textilă, dar şi popular compozitor de romanţe, totodată critic pentru muzica cultă, împreună cu Traian Şelmaru, la revista săptămânală „Vremea". Fără a o preţui prea mult, muzica uşoară mă atrăgea ca un ceai de muşeţel după o masă săţioasă. De altfel, Viena, patria supremelor concerte, stimează în egală măsură dulcegăria valsurilor lui Johann Strauss alături de savanta, elaborata creaţiune a celuilalt Strauss, Richard. Dar niciun vienez nu va amesteca valsul din „Rosenkavalier" cu vreunul din valsurile lui Johann Strauss. Secretul omului cultivat nu este acela de a respinge cu orice preţ muzica uşoară, ci de a-i limita importanţa.

În acel îndepărtat 1932, cu atât mai îndepărtat cu cât ţara a rămas departe, nimeni nu auzise de Maria Tănase, una dintre sutele de fete frumoase din Bucureşti. Fratele meu o cunoscuse la Ministerul Muncii, unde, într'o bună zi, venise, însoţită de un străin, spre a-i cere o viză de şedere în ţară. Făcea mici intervenţii, bizuindu-se pe forţa sa de seducţiune. Odraslă a unui grădinar de origină ardeleană, locuia la marginea oraşului, dincolo de cimitirul Bellu. Se poate spune, fără a folosi desuete imagini literare, că crescuse într'adevăr ca o floare sălbatecă în mijlocul verdeţurilor şi fructelor cultivate de Moş Tănase. Duminicile, venea la noi acasă, aducându-ne trufandale, vreun cantalup parfumat, ori prune brumării de-abia pârguite, din recolta părintească.

Nu exista pe atunci o înclinaţie a marelui public pentru muzica populară. În afară de câteva tarafuri rurale, ce cântau în crâşmele din Piaţa Mică, Obor, sau din Piaţa Mare, doar pentru un anumit public de slujnice ori ostaşi în concediu, ar fi fost o adevărată lipsă de tact să prezinţi o arie populară într'un cerc mai rafinat. Lumea cultivată iubea concertele şi spectacolele de Operă, acceptând pentru relaxare muzica de dans străină. Extraordinarul folclor românesc constituia un simplu document în mâna unor cercetători profesionişti, cărora prestigiul unor Constantin Brăiloiu, Sabin Drăgoi, Breazu, Marţian Negrea, Brediceanu şi atâţia alţii, încerca zadarnic să-i dea valoare de circulaţie naţională.

Profitând de o pauză a orchestrei, fratele meu rugă pe Maria Tănase să ne cânte ceva în surdină. Nu se lăsă îndemnată şi fredonă o melodie la modă, apoi un „cântec de ocnă", precum se auzeau în zori de zi doar la taverna cu ciorbă de burtă a lui Mitică Dona, din Piaţa Mare. Timbrul vocii şi interpretarea mi s'au părut extraordinare. Am convocat-o pentru a doua zi acasă, încercând să o iniţiez a cânta cu acompaniament de pian şi a păstra ritmul. Fusese obişnuită a cânta dezordonat, lăutăreşte, după ureche, spre a distra numeroşii săi prieteni cheflii. Visa să interpreteze muzică americană, bluesuri negre. Le debita cu autenticitatea şi talentul unei Ela Fitzgerald, însă lipsite de disciplina ritmului. M'am trudit câteva luni să o domesticesc, fiind prin temperament rebelă, împrăştiată. De o fotogenie excepţională, am prezentat-o pentru câteva probe de film studioului lui Horia Igiroşeanu, precum şi caselor de discuri „Columbia" şi „Electrecord". Nimeni nu o lua în seamă. Era pe vremea când îţi trebuia un stagiu îndelung spre a te afirma, spre deosebire de astăzi, când o carieră se poate face dela o zi la alta.

Avea o legătură sentimentală cu un tânăr regizor teatral, Sandu Eliad, începător şi el, cu poziţia neconsolidată. Acesta luptase la rândul său, fără succes, a o introduce în lumea teatrelor. Din îndemnul ei începui să traduc din nemţeste „Drei-Groschen-Oper" a lui Brecht, spre a o prezenta publicului bucureştean, cu Maria Tănase în rolul titular femenin, în sala Sindicatului Ziariştilor, unde din când în când se făcea teatru experimental. Prietenul Mircea Ştefănescu tradusese „Voulez-vous jouer avec moi" a lui Achard, care obţinuse acolo un interesant succes, în regia lui Victor Ion Popa. Profitând şi de faptul că eram membru în comitetul Societăţii Compozitorilor şi prieten personal cu Constantin Brăiloiu, i-am dus-o pentru o audiţie. Brăiloiu fu cucerit nu numai de simpatia ce inspira, dar şi de excepţionalul material vocal şi artistic.

Curând după aceea, Carol al II-lea mă trimise la odihnă forţată în lagărele dela Tismana, Miercurea Ciucului şi Vaslui. Eliberat după un an, revenind la Bucureşti, aflai că nărăvaşa mea protejată, aspirantă cântăreaţă de muzică americană, ajunsese una dintre celebrităţile momentului, interpretând cântece folclorice româneşti.

M'am dus să o vizitez la locuinţa sa, undeva prin Piaţa Confederaţiei Balcanice, către şoseaua Jianu. Locuia într'o casă mare, elegantă, de un lux ce

ştergea din amintire coliba lui Moş Tănase din şoseaua Giurgiului. Stilată, spilcuită, dar cu acelaş farmec, mă prezintă noului său prieten, un jurnalist francez, Nègre, recent eliberat dela Văcăreşti, unde fusese închis de guvern pentru politica de extremă stângă. Mariţa îmi povesti de studiile făcute sub supravegherea lui Brăiloiu şi a asistentului său, Harry Brauner. Brăiloiu îi pusese la dispoziţie întreaga discotecă a Societăţii Compozitorilor, iar Brauner o lua cu el pe teren, spre a asista la înregistrările ce le făceau dealungul centrelor rurale.

Talentul înăscut al artistei îşi găsise în sfârşit făgaşul. Vocaţia se afirma puternică sub controlul şi cu disciplina acelui extraordinar, neasemuit maestru, care era Brăiloiu. Ajutată de inteligenţă, voinţă şi bun simţ, Maria Tănase reuşi într'un singur an să se impună. Nu exagerez spunând că odată cu ea s'a născut în marele public orăşenesc setea de muzică populară autentică. Cu desăvârşire ignorată sau disprețuită, această muzică deveni marea atracţie a aşa-zisei „lumi bune". La „Dorul Ancuţei", unde Mariţa cânta cu taraful său, se dădea adevărată bătălie pentru găsirea unei mese libere. Aristocraţia blazată a capitalei se înghesuia să omagieze pe mahalagioaica neştiută de ieri. Epigonii, imitatoarele, nu întârziară a se arăta. Se născuse un nou gen muzical. Dar nimeni nu o putea întrece pe Mariţa. Ioana Radu, ale cărei tulburătoare accente vocale înfioară, Maria Lătăreţu si altele, rămân excelente interprete de cântece în stil popular, sau de romanţe orăşeneşti.

Am putut verifica valoarea artei Mariei Tănase în muzica românească ascultând opiniile cele mai autorizate. În cadrul unei şedinţe a Comitetului Cassei de Pensii a Sculptorilor, Pictorilor şi Compozitorilor, din care făceam parte la rându-mi, se discuta asupra drepturilor la pensie ale creatorilor de artă. Constantin Stroescu, profesor de perfecţionare la clasa de Operă a Conservatorului din Bucureşti, interveni cu autoritate, cerând includerea şi a interpreţilor la dreptul de pensie. Afirma, pe bună dreptate, că, oricât de genială, o operă muzicală nu trăeşte dacă nu este servită de un bun interpret. El dădu exemplul Mariei Tănase, geniala interpretă. Sunt în măsură să afirm că, în contradicţie cu legea existentă, s'a decis în acea şedinţă a se acorda un drept la pensie şi interpreţilor, luându-se punct de plecare tocmai exemplul acestei artiste populare, care, prin talent şi pasiune, renăscuse în publicul românesc gustul pentru folclor, contribuind la valorificarea celei mai pure creaţii populare.

Îmi amintesc că, la propunerea lui Stroescu, s'au asociat fără rezerve toţi cei prezenţi, floarea artelor româneşti, în frunte cu Jora, Brăiloiu, Nonna Otescu, Alfred Alessandrescu, sculptorii Han, Paciurea şi Medrea, pictorii Dărăscu şi Ressu.

Gloria Mariei Tănase deveni curând legendară. Acest fapt explică de ce moartea sa prematură a însemnat în ţară un doliu naţional.

NELLO MANZATTI

ALEXANDRU D. XENOPOL

Anul trecut, într'o completă uitare, s'au împlinit 50 de ani dela moartea lui A. D. Xenopol. Eminentul istoric, filozoful, sociologul, economistul şi literatul A. D. Xenopol a fost uitat atât în ţară, unde probabil nu a ajuns încă pe lista „reabilitaţilor", cât şi in străinătate, de români. Nu este, însă, singura nedreptate care i se aduce lui A. D. Xenopol. Cu aproape cincisprezece ani în urmă, într'o lăudabilă acţiune de a pune la dispoziţia exilului românesc lucrarea „Histoire des Roumains de la Dacie Trajane" (apărută la Paris, în 1895—96), Xenopol a fost prezentat astfel: „deşi după nume era grec, iar după unele afirmaţii evreu, a fost un mare român".

Nu este nevoie de mers cu cercetările prea departe ca să afli originea familiei marelui istoric şi filozof român. Alexandru D. Xenopol s'a născut la Iaşi, la 23 Martie 1847. Tatăl său, Dimitrie Xenopol, era originar din Macedonia. Tot dintr'o familie din Macedonia, va ajunge profesor la Universitatea din Iaşi, ceva mai târziu, istoricul O. Tafrali, care şi el, „după nume", ar fi putut să fie grec sau, poate, parte turc, parte italian.

În ceea ce priveşte rezonanţa grecească a numelui lui Xenopol. dacă faptul că el era descendent dintr'o familie macedoneană nu ar fi de ajuns, să ne oprim puţin la semnificaţia numelui său. *Xen* în greceşte înseamnă străin, iar Xenopol se traduce prin fiul, lăstarul, sau „din neamul" străinului, străinul fiind în acest caz un macedonean.

Întorcându-ne la viaţa lui Alexandru Xenopol, acesta îşi face studiile superioare în străinătate, fiind bursier al Societăţii „Junimea", iar la vârsta de 26 ani (1871) îl găsim cu un doctorat în drept la Berlin şi un doctorat în filozofie luat la Giessen. Între anii 1871 şi 1878 este procuror. În anul 1878 părăseşte gruparea politică a „Junimei" şi trece de partea liberalilor moderaţi. În acelaş an îl găsim avocat, meserie ce si-o păstrează timp de cinci ani, până ce este numit profesor de Istoria Românilor la Universitatea din Iaşi.

Cunoscător al mai multor limbi străine, cu o vastă cultură, începe să să se afirme scriind, în afara unor lucrări de literatură şi artă, numeroase studii sociologice şi economice. Excelează, însă, prin lucrările sale de filozofie, şi mai ales prin cele de istorie. El este primul care nu numai că scrie o istorie documentată şi de mare amploare a românilor, dar, prin talentul şi erudiţia sa, o aduce la cunoştinţa lumii întregi.

În 1879, A. D. Xenopol publică „Studii economice", lucrare ce apare trei ani mai târziu într'o a doua ediţie, căreia îi aduce adăugiri.

„Războiul dintre Ruşi şi Turci şi înrâurirea lor asupra Ţărilor Române", lucrare apărută în 1880, în două volume, dovedeşte pe deplin, încă dela acea dată, erudiţia istorică şi materialul vast cercetat de Alexandru D. Xenopol. Mai mult, însă, această lucrare a avut o influenţă hotărîtoare asupra spiritului politic românesc, ducând, după cum afirmă D. A. Teodoru în vol. 31 din „La Grande Enciclopédie", la justificarea istorică a atitudinii din acele timpuri a diplomaţiei române. Lucrarea, apărută în 1880, i-a adus lui A. D. Xenopol, trei ani mai târziu, catedra de Istoria Românilor dela Universitatea din Iaşi. La un an dela

obținerea catedrei de istorie (1884), apare o altă lucrare de valoare: „Teoria lui Roesler", în care arată originea românilor din Transilvania. Un an mai târziu, traduce această lucrare în limba franceză și o tipărește la Paris, sub titlul „Une énigme historique: Les Roumains au Moyen-Âge". În afara acestor lucrări, între anii 1883 și 1884 mai apar o serie de studii, unele cu caracter economic ca „l'Agio" (1884), altele de detalii istorice, ca lucrarea privind învățământul superior în Moldova (Iași, 1885), etc.

Între anii 1885 și 1893, adică începând de când A. D. Xenopol avea 38 de ani și până a împlinit 46, activitatea sa istorică și filozofică culminează cu apariția în șase volume a „Istoriei Românilor din Dacia Traiană". Această operă a fost o călăuză pentru toți istoricii ce l-au urmat pe Xenopol. Valoarea acestei lucrări nu constă, însă, numai în faptul că atinge pentru prima oară dimensiuni atât de impunătoare, nici în seriozitatea și valoarea materialului adunat, cât mai ales în concepția autorului, care privește pe de o parte evenimentele istorice prin prisma aspectelor sociale și economice, iar pe de altă parte prin înaltul său discernământ filozofic și istoric.

În anul 1893, printre alte activități pe care le desfășoară, A. D. Xenopol ia și conducerea revistei „Arhiva", de care se ocupă până în anul 1903, iar după aceea, în continuare, între anii 1906—1908. Tot în anul 1893, Xenopol e numit membru al Academiei Române. Ceva mai târziu, între anii 1895—1896, rescrie în limba franceză, rezumând în numai două volume, Istoria Românilor. Această lucrare, însoțită de o prefață de Alfred Ramband, e publicată la Paris și îi aduce premiul Academiei Franceze. Astfel, A. D. Xenopol ajunge să fie cunoscut și apreciat și în Franța Este numit membru corespondent al Institutului Franței, și profesor onorific la Sorbona, unde ține prelegeri, ca și la Collège de France. Toate aceste onoruri binemeritate nu-l împiedică pe A. D. Xenopol să coboare dela nivelul de inițiere universitară la publicații care să fie pe înțelesul și la îndemâna oricui. Ceea ce dorește Xenopol este să aducă la cunoștința tuturor românilor istoria neamului lor. De aceea, în douăsprezece volume, renunțând la orice câștig material, el dă la tipărit la Iași, în 1896, Istoria Românilor din Dacia Trainâ, într'o ediție populară.

Lucrările lui A. D. Xenopol se succed; în 1897, cu un studiu privind primul proect de constituție moldovenească din 1882, cu genealogia familiei Callimachi și cu strângerea de material în vederea unei lucrări privind domnia lui Cuza.

În aceeași măsură filozof și istoric. A. D. Xenopol publică în 1899, în limba franceză, „Les Principes Fondamentaux de l'histoire", lucrare de mare originalitate și de o foarte largă circulație internațională. După ce scrie „Caracterul științific al istoriei", reia lucrarea publicată în limba franceză în 1899, care devine, în 1908, „Teoria Istoriei". Continuă cu „Istoria partidelor politice în România" (1910), iar în preajma primului război mondial, cu „Românii și Austro-Ungaria" (1914). A. D. Xenopol a lucrat neobosit până în anul 1920, când se stinge din viață; însă, prin lucrările sale ca „Principiile fundamentale ale istoriei", „L'hypothèse dans l'Histoire", „Cauzalitate în succesiune", „Noțiunea valorii în istorie", „Sociologia

e storia", „Zur Logik der Geschichte" și multe altele, nu numai că a depășit cu mult frontierele țării sale, dar a reușit să demonstreze lumii întregi caracterul științific și sistematic al concepției sale istorice.

* * *

Anul acesta se împlinesc 75 de ani dela publicarea „Istoriei Românilor din Dacia Traiană" într'o ediție populară. Mulți cercetători și autori au trecut cu vederea această publicare, considerând că nu aduce nimic nou și deci nu merită să se discute despre ea. În lucrările pe care le-am cercetat nici nu apare. N'am întâlnit-o nici în bibliotecile din străinătate. Cu toate acestea, ediția populară nu este mai prejos de ediția inițială a aceleiași Istorii; și dacă în ea s'au omis notele, cum ne informează însuși A. D. Xenopol, în precuvântarea sa la ediția populară, în schimb "a fost revăzută, adăogită și îndreptată conform cu nouele descoperiri făcute de la tipărirea ediției celei mari încoace."

În aceleași precuvântare la ediția populară, autorul ne dă și alte informații: „Imbrățoșarea cea călduroasă ce a întâlnit-o Istoria Românilor din Dacia Traiană în toate straturile poporului român m-a convins că scrierea mea răspunde unei nevoi adânc simtite: cunoștința trecutului său. O singură piedică rămânea de înlăturat, pentru ca rodul muncii unei vieți întregi, întreprinsă de mine numai în dorința de a fi folositor neamului căruia aparțin, să devină o carte într'adevăr poporană: înălțimea pretului editiei celei mari."

De aceea autorul „Istoriei Românilor din Dacia Traiană" renunță la orice câștig material, și astfel se poate tipări „o ediție poporană în 12 volume a 1 leu fiecare."

Ediția populară de care vorbim apare în „Editura Librăriei școalelor Frații Șaraga", la Iași, iar tipărirea ei începe, pe volume, la 1 ianuarie 1896, și se închee în același an, sfârșitul lunei octombrie. Volumele dela I la IV, IX și XI au fost tipărite la tipografia H. Goldner; volumele VII, X și XII, la stabilimentul grafic „Miron Costin", și volumul VIII, la tipografia Petru C. Popovici.

„Istoria Românilor din Dacia Traiană" într'o ediție populară era dorită și așteptată de români. Așa se explică faptul că pot fit citați peste 900 de abonați, dela care se strâng aproape 11.000 de lei, sumă impresionantă în acele timpuri pentru tipărirea unei cărți. Abonații fac parte din toate clasele sociale. Cei mai numeroși sunt militarii: dela ofițerii superiori la sublocotenenți și dela subofițeri la sergenți. Pe listele de abonați mai găsim: ingineri, fețe bisericești, dela episcopi la preoți și diaconi, farmaciști, magistrați, învățători, etc., domiciliați în orașe, târguri și sate. Și străinătatea e prezentă cu 80 de abonamente, cele mai numeroase fiind în Transilvania și Bucovina, regiuni care erau pe vremea aceea, ca și Basarabia, sub ocupații străine, și deci în afara României. În Transilvania apar patruzeci de abonați. În Bucovina, optsprezece. Restul abonamentelor se împarte pe orașe aflate în diferite țări, ca de exemplu: patru la Berlin, două la Paris, unul la Constantinopol, șapte la Sofia, două la Ismail, două la Viena, unul la Salonic, ș.a.m.d. Abonații sunt cuprinși în mai multe liste și pot fi obiectul unui studiu interesant. În ele se găsesc nume de români bine cunoscuți, români mândri de

originea lor, chiar dacă numele unora din ei, ca şi al lui Xenopol, nu sună pentru unii prea românesc. Sunt nume, totuşi, de oameni care au luptat în felul lor şi au înfăptuit istoria secolului trecut a României.

Fiecare listă de abonaţi, luată chiar separat, ne dă o serie de informaţii. De exemplu, lista de abonaţi suplimentară arată că ediţia populară de care vorbim a pătruns până la sate. Astfel, pe lângă numele unor abonaţi din Tg. Jiu, ca: Anton Seulescu, Gh. Stolojanu, Preot P. Popescu Sachelarie şi alţii, găsim pe I. C. Alexandrescu din comuna Cărbesci (Cărbeşti), Lazăr Arjoceanu din Bălănesci (Bălăneşti), Ilie Popescu din Petrescii (Petreştii) de Jos, C. Ciobanu din Jupânesci (Jupâneşti), Ilie Ciobanu din Bârâu-Boiu, etc.

În lista abonaţilor din străinătate îi găsim pe: Alexandru Averescu, viitorul mareşal şi ministru de Război, care avea 37 de ani şi era ataşat militar la Berlin; fraţii I. Ghiulamila, din Sofia; Bradossi Demetru, din Oradea Mare, care era locotenent în armata austro-ungară, etc. În această listă mai apar nume de români aflaţi la legaţiile şi ambasadele din străinătate. Astfel, găsim consul la Berlin pe Cuciurano Victor, vice-consul pe I. Barlovescu, iar secretar pe Costantin Diamandi; la Ismail îl găsim consul pe Constantin Kogălniceanu; pe E. Mavrodi, ambasador la Viena; I. N. Papianu, ministru plenipotenţiar la Sofia; şi R. Sturza, la consulatul de la Constantinopol. Tot în această listă îi găsim pe boerii bucovineni: Radu cavaler de Grigorcea şi Doamna Victoire de Grigorcea, Constantin cavaler de Popovici, Grigore cavaler de Pantazi şi Victor baron de Stârcea, toţi cu reşedinţa la Cernăuţi. Şi, alături de aceştia, oameni modeşti ca: George Popp, arhivar, şi Paul Vela, canonic, ambii din Oradea Mare; Vasile Popescu, notar în Cheasa (Transilvania); Ion Săvescul, teolog din Ipas (Bucovina); şi alţii. În sfârşit, această listă de abonaţi din străinătate mai relevă strădania românilor din afara hotarelor României de atunci pentru păstrarea limbei şi conştiinţei naţionale. Astfel, găsim pomenidu-se de biblioteca gimnaziului dela Brad (Transilvania); de biblioteca gimnaziului din Mediaş; de „Concordia" din Cernăuţi; de „Cabinetul de lectură" din Stupca, din Pojorâta şi din Fundul Moldovei — toate trei localităţile sunt în Bucovina —; de „Gazeta Bucovinei", din Cernăuţi; de Redacţia „Vulturul", din Oradea Mare; Societatea academică „România Jună", Viena; Societatea „Deşteptarea", Bosânci; Societatea „Dragoş", Frumosul; Societatea „Unirea", Sadova; Societatea de lectură, Câmpulung; Societatea de lectură „Unirea", Crasna-Ilschi; şi Societatea „Ştefan cel Mare", Rădăuţi.

Toate cele relevate până acum privesc numai două liste care înscriu circa 100 de abonaţi. Restul listelor cuprind la rândul lor: nume, date şi informaţii interesante privind cele două principate române: Muntenia şi Moldova, inclusiv Dobrogea.

S'ar putea spune că A. D. Xenopol, în afara faptului că a strâns, studiat şi scris istoria românilor, prin înseşi lucrările sale aduce o nouă lumină în viaţa poporului român din timpurile sale, şi lasă larg deschisă uşa cercetării neamului din care a făcut parte.

ŞTEFAN GHEORGHE THEODORU

VIZIUNEA MIORITICĂ A LUI GIOVANNI BATTISTA PIGHI

Reflexele dinamice în *Mioriţa* arată că acest poem bucolic îşi adună rădăcinile din timpuri arhaice, când îndeletnicirile oiereşti predominau pe versantele Carpaţilor şi în luncile dunărene, iar cultul Dianei *Nemesis sive Fortuna* era viu nutrit prin rituri şi cântece larg răspândite în popor. Susţinută documentar această venerabilă vechime de către variantele externe *(Ciuta, Vis de'nsurătoare,* pentru care cfr. P. Iroaie, *Miorizza o il canto della fusione con la natura,* estratto dalla „Rivista Folklore", XII, Napoli, 1958, 37-41), care duc la un prototip de contemplare a artei ca sens suprem al existenţei (Ibd. 41-42, cfr. *Dumnezeu păcurar, Rostul vieţii),* cântecul bătrânesc, sub diamantina alcătuire prezentată de colecţiunea Alecsandri, trebuie să se fi închegat definitiv în epoca luptelor dintre oierii încăieraţi la întemeierea Moldovei, scoborîţi, unii, din Maramureş (ungurenii), care au aflat sprijin în vrâncenii de pe Milcov, alţii ridicaţi de pe malurile râului Moldova. Astfel, teoria genetică cea mai veridică rămâne cea expusă de Hasdeu, stabilită în preajma fundării statului moldav (1359), epocă patriarhală până în pragul secolului al XVIII-lea. Întreprinzătorii maramureşeni se aliază cu independentiştii vrânceni spre a abate puterea moldovenească dela Baia. Favorizată de şiretenie, victoria se sprijină totuşi pe *lupta dreaptă,* trântă romană, cu încuviinţarea de-a recurge şi la armele albe. Mitul Dianei, crăiasă a tărâmului celuilalt, tutelează bătălia, care duce la nunta învinsului cu zâna, moment după care începe liniştea eternă de pe verdele plai al lumii celeilalte. Numai dorul de profesiune, de mamă şi de mândră, întonate de flautul pastoral, mângâie amintirile bunului păstor.

În opera sa latină, *Ecloga XII sive ovis perdita* (în volumul *Le tre ecloghe ultime* — X. XI. XII. — editate, traduse si comentate de Giovanni Battista Pighi, All'Insegna del pesce d'oro, Milano, 1962, 23-35), premiată de Academia din Amsterdam, Giovanni Battista Pighi, profesor la Universitatea din Bologna şi latinist de faimă mondială, tratează un argument cu totul modern. Îşi închipuie că, în cruda-i ură şi inconştienţă, *fas mixtum atque nefas regnique insana cupido,* după un disperat nechibzuit război, *immane bellum* (nu luptă sau bătălie), omenimea ar fi căzut pradă bombei atomice: *letiferi furibunda incendia solis.* Supravieţuitori ai crimei, puţini bărbaţi, femei şi copii, schilodiţi, se târăsc în urma oilor, pe câmpiile spintecate de fulger. Doi păstori, unul dac şi celălalt indian, ambii foşti celebri muzicişti, scăpaţi ca prin miracol de prăpăd, discută despre oribila catastrofă mondială, convinşi că civilizarea lumii trebuie reluată din capăt. Conversaţia culminează în cântec. Indianul îşi exprimă năduful prin două imnuri vedice, dintre care unul se referă la Silvana, protectoare a animalelor din junglă, zână graţioasă a pădurilor fecioare, care nu înspăimântă pe trecători, ci îi face să audă miile şi variatele voci din adâncul pădurilor. Dacul îşi recompensează amicul, cântându-i, la rândul său, *Mioriţa.* Iată frumoasa ei interpretare în latineşte:

I. In iugo montium paradisi in angolo
deveniunt collem simul vallem petunt
tres turmae agnorum cum magistris tribus.
Hic Moldavius est, alter est Hungarus,
tertius Vrancius.

II. Hungarus pastor hic pastor et Vrancius
ecce consentiunt, ecce paciscuntur
se sole occiduo dedituros neci
virum Moldavium, quia sit divitior
pluresque habeat ovis formosas pinguis
atque docilis equos vimque magnam canum.

III. In grege Agnella erat cum lana furva.
huic gula continuum triduum non tacet,
herba nulla huic placet.

Pastor:

Agna, agnella nigra, nigra oris niri,
tibi iam triduum gula numquam tacet,
herba non placet,
an minus vales, bona Agnela mea?

IV. Agna:

Bone ere, duc ovis atram in silvulam:
atra in silvula nobis herba erit,
vobis umbra erit.
Domine, domine mi, voca illuc canem
robustissimum et fidelissimum:
nam sole occiduo dedere te neci
pastor Hungarus vult et Vrancius.

V. Pastor:

Teurisca ovincula, o, vates se quidem es,
si fatum mihi est laeto in pascuo
mori, Vrancio dic et Hungaro,
ut me sepeliant locis his prope
ad caulas ovium, ut vobiscum usque sim,
post saeptum, ut meos canes audiam.

VI. Hoc illis. Sed ad caput pone mihi
fago fistulam (canit leniter),
osse fistulam (canit suaviter),
ebulo fistulam (canit ardentius).
Ventus transeat per eas flamine:
convenient oves, ut me lugeant
cruentis lacrimis.

VII. At tu de nece il- lis nil dixeris.
Dices regiam puellam modo
mihi nupsisse, mun- di sponsam, auream.
Sidus deciduum meis nuptiis;
coronam tenuit Sol et Luna mihi;
sycomori abietes vocati adfuerunt;
montes auspices, aves fidicinae,
tot millia avium, faces sidera.

VIII. At cum videris, matrem offenderis
anum, laneo cinctam cingulo,
fundentem lacrimas, currentem per agros
rogantem viros, dicentem omnibus

Mater:

„Quis cognovit, quis mihi vidit
iuvenem pulchrumque alvique brevis?
Facies eius lactis spuma
labiique pili farris arista,
eius crines corvi penna,
eius ocelli mora rubeti".

IX. Pastor:

Miserere, Agna mea, miserere illius;
mihi nupsisse, dic ita illi modo,
regis filiam in paradisi angulo.
At materculae, bona, ne dixeris
sidus deciduum meis nuptiis,
sycomoros voca- tos et abietes,
montis auspices, avis fidicinas,
tot millia avium, faces sidera.

Dacul se înduioşează la constatarea că „toate lucrurile noastre mirosesc a moarte şi a sânge", *omnia nostra quidem sapiunt mortemque cruoremque*, dar „şi a soare şi a lună şi a stele şi a poezie", *ac solem lunam stellasque et carmina*. Apoi vocea acestuia se adresează Părintelui Ceresc asemenea celei din *Rugăciunea unui Dac* de Eminescu, necunoscută, desigur, latinistului poet.

Pentru un acut latinist ca Pighi, ausona e tot ce posedă mai expresiv şi mai clar graiul uman, limbă pe care el o frământă după modelul marilor clasici. E limba eternelor aspecte din universalul dinamism desfăşurat în egale şi totuşi atât de înoitoare cadenţe, care îl fac pe interpret să adapteze variate unităţi ritmice stratificate în două articulări metrice *(cola decasema, cola octasema anapaestica)*, cerute de succesiunea timpilor. Forme virgiliane şi catulliane recheamă reminiscenţe leopardiane şi pascoliane în splendide cadenţe pighiane, care consacră clasicitatea senarilor mioritici aşezaţi în ordine dodecasilabică. Astfel, deasupra erudiţiei filologice se înalţă armonioasa arhitectură a celui mai muzical poem românesc, în a cărui alesătură intuiţia lui Pighi descopere serii de versuri care se grupează în graţioase repetiţii corespunzătoare iteraţiei, atât de aevea notată într'un studiu de Mircea Popescu. Realizarea depăşeşte cizelarea depusă la cele mai pretenţioase traduceri. Spre a obţine perfecţiunea, Pighi a supus poemul la o serie de redacţii în care cuvântul e constrâns să corespundă ideilor, imaginilor şi armoniilor din frază, fără a trece limitele dreptelor măsuri dictate de firea latinei şi de logica faptelor. Se mai cuvine de adăogat că şi versiunea italiană se menţine la înalt nivel estetic. Interpretarea latină atinge însă apogeul traducerilor, de mult râvnit şi meritat pe bună dreptate de *Miorița*.

Ecloga civilă *Ovis perdita* s'a îndeplinit sub presiunea unei neîngăduitoare inspiraţii care-l stăpâni pe autor zile întregi, cum singur mărturiseşte: „În oboseala unei neîngăduitoare insomnii, sunete şi cadenţe şi semnificaţii şi imagini se perindau şi fuzionau înde ele, până când se ivi viziunea unei mai mari şi definitive catastrofe şi a supravieţuitorilor rătăcitori; şi răsunară în acea lume moartă cele două imnuri vedice (RV 5, 84 şi RV 10, 146), exuberante de primordialitate, şi doina românească, plină de moarte şi muzică. Asfel luară fiinţă cei doi păstori care sânt muzicişti". Şi continuă: „Deoarece în poem este şi filologie şi poezie (în ce proporţie şi de care calitate, n'aş putea spune), acel motto pindaric seris sub titlu trebuie înţeles în sensul că tot aparatul erudit este propriu filologie, ori o exercitaţie filologică, şi aceasta are nevoie de interpretare, dar poezia nu se desvăluie decât *synetoi*-lor, adică înţelegătorilor".

PETRU IROAIE

O DESMINŢIRE A DOMNULUI MIRCEA ELIADE

Domnul Mircea Eliade ne roagă să comunicăm următoarele:

Am citit cu mare tristeţe convorbirile publicate de Adrian Păunescu în „Contemporanul" din 10 şi 17 Martie. Când, acum mai bine de un an, în iarna 1971, am acceptat să înregistrăm acest interview, am făcut-o cu o singură condiţie: textul va apare integral, sau nu va apare deloc. Adrian Păunescu mi-a dat cuvântul de onoare că această condiţie va fi respectată. Şi faptul că interviewul nu se publica, mă făcea să cred că se ţine de cuvânt.

Din păcate, mă înşelasem. În cele din urmă, Adrian Păunescu a acceptat publicarea unui tex trunchiat, care schimbă radical sensul interviewului. Într'adevăr, au fost eliminate pagini întregi, şi în primul rând pasagiile pe care le consideram centrale în convorbirile noastre — pentrucă vorbeam despre formaţia mea intelectuală, şi deci despre influenţa profesorului Nae Ionescu, învăţătorul meu şi al generaţiei mele. Au fost deasemenea eliminate pasagiile în care discutam despre Emil Cioran, Eugen Ionescu, Dan Botta şi Mircea Vulcănescu, ca să nu mai vorbesc de referinţele la scrierile mele de istoria religiilor şi filozofia culturii. Asemenea omisiumi, care schimbă sensul interviewului, mă silesc să republic textul integral într'una din revistele româneşti care apar în Occident.

În ceea ce priveşte amintirile despre serile petrecute împreună în iarna 1971, ele sunt evocate de poetul şi gazetarul Adrian Păunescu, şi îi aparţin în întregime. Când şedeam de vorbă, credeam că vorbim aceiaşi limbă: vechea, cinstita limbă românească pe care am învăţat-o de copil şi pe care o vorbesc şi acum, la bătrâneţe. Recunosc, cu o imensă tristeţe, că m'am înşelat.

Universitatea din Chicago, 27 Martie 1972

Scrisoarea domnului Eliade împreună cu textul integral al interviewului ne-au sosit prea târziu, când revista era aproape gata, pentru a putea publica totul în acest volum.

Comentariul e simplu: anumite sisteme incalificabile, la care se pretează nişte mici scribi securişti, expediaţi special peste graniţă, persistă la Bucureşti, confirmând că în ţara oprimată şi înfometată *plus ça change et plus c'est la même chose.*

Redacţia.

CUPRINSUL

MIRCEA POPESCU: Riscurile unei involuţii 5
SERGIU GROSSU: Bradul 8
DAN PETRAŞINCU: Omul suspect 19
CONSTANTIN AMARIUTEI: Descânt lumii de urît - Câine mut . . . 30
MIRA SIMIAN: Inscripţie - Doină 32
GEORGE CIORANESCU: Mâine neîntâmplat 33
STEFAN BACIU: Recviem pentru Domniţa 36
YVONNE ROSSIGNON: Şi Tu, Isuse, ai plâns - Doamne, depărtările - Ce dor te'mpinge 40
MIHAI NICULESCU: Porumbei de toată lumea! 43
VIRGIL IERUNCA: Heterotelică 56
NICOLAE PETRA: Noapte - Foltea - Turnu Roşu 57
GEORGE NEGRU: Visul 60
NELLO MANZATTI: De-ale teatrului 61
HORIA STAMATU: Peisagii şi colinde 67
CONSTANTIN AMARIUŢEI: Frumosul nefiinţei 76
EUGEN RELGIS: El 88
ŞTEFAN BACIU: Grădinar 91
I. G. DIMITRIU: Patriarhală dacă 92
PETRU IROAIE: Eclogă romană 93
VIORICA STAVILA: Părintele Leonida 96
DORINA IENCIU: Incertitudine - Vis 110
DEMOSTENE NACU: Mamă 112
ION CICALA: Cuib în lut 116
ANTOANETA BODISCO: Monsieur Monod şi veveriţele din Marienburg 117
VASILE POSTEUCA: Ci, numai tu - Sbor - Masa tăcerii - Întoarcerea din vis - Meditând 119
NEGRU PE ALB: Cronici, idei, fapte 125
MONICA LOVINESCU: Realismul irealist - MIHAI CISMARESCU: Peripeţiile lui Clio sau o nouă răstălmăcire a istoriei româneşti - SANDA STOLOJAN: Rostirea filozofică românească de C. Noica - MIRCEA POPESCU: „Dialogurile" lui Horia Stamatu - „Căutătorul de comori" din Honolulu - Drăguţescu sau despre „nebunia desemnului" - RADU ENESCU: „Visul, Matematica şi Moartea" - C. BUTUCEANU-BARNELL: Al. Solgenitsyn şi „Zacharie l'Escarcelle" - D. C. AMZAR: O eroare care persistă - ION POPINCEANU: Ernst Gamillscheg (1887-1971) - IONEL JIANU: Marius Bunescu - NELLO MANZATTI: Maria Tănase - STEFAN GHEORGHE THEODORU: Alexandru D. Xenopol - PETRU IROAIE: Viziunea mioritică a lui Giovanni Battista Pighi - O desminţire a domnului MIRCEA ELIADE

Sculptorul GHEORGHE STĂNESCU a ilustrat volumul 10 din „Revista Scriitorilor Români". MIRCEA POPESCU şi CONSTANTIN SPOREA au îngrijit partea redacţională şi paginaţia.